

Олег
Буцень

Наше
Відкриття

Олег
Буцень

Наше
відкриття

Оповідання

Для молодшого
шкільного віку

Видавництво дитячої
літератури „Веселка“
Київ 1977

У2
Б94

Невідкритих земель, може, більше й немає.
Але не думайте, що все найцікавіше вже відоме.
Максимко з товаришем, наприклад,
бачили, як мурахи з дерев стрибають.
Правда, хлопці поплатилися за своє
відкриття, цілу ніч у них шкіра свербіла.
Та чого тільки не витерпиш заради науки!
До цієї збірки ввійшли оповідання
Олега Бучея про школярів, про навчання,
відпочинок, вірну дружбу.

Художник
Володимир Гончаренко

Про автора цієї книжки

Спочатку його звали просто Олежком, потім дядею Олегом, ніби дядею Стьопою,— був високий і худий, від чого здавався ще вищий, і мав ніжне велике серце. До нього завжди тягнулися серця і дорослих, і дітей. Особливо любили дядю Олега діти, мали від нього пораду й поміч. Він і шину велосипеда залюбки підкачас, і виплутає завислого між гілок змія, і казку розповість, і пісню заспіває. Бо й він щиро любив їх — білоголових і чорнявих, сумирних і одчайдушних пустунів, мріяв, аби всі вони були при здоров'ї, росли чесні й чемні, лагідні й дотепні, аби любили рідну землю і шанували працю. Може, саме тому дядя Олег став дитячим письменником Олегом Васильовичем Буценом.

Олег Васильович належав до того героїчного покоління,— а народився він 1923 року у місті Києві,— яке, тільки-по закінчивши школу, змушене було взяти в руки зброю, щоб захистити рідну землю від навали німецьких фашистів. Починаючи з перших днів війни і до її переможного кінця, на різних фронтах бив Олег Буцень знахабнілого ворога. Служив він у військовій авіації, багато побачив і пережив. Олег Васильович не любив згадувати, як він воював, і написав про Вітчизняну війну лише два оповідання — «Хлоп'ята» і «Солдатський подарунок». Розповідає він у них про незламну мужність і велику доброту радянських воїнів. Таким сильним, мужнім і добрим, як його герої, був і він сам.

Олег Васильович пішов воювати прямо зі школи і весь час мріяв учитися далі, будь-що продовжити свою освіту. Як тільки війна закінчилася, Олег Буцень 1946 року вступає до Київського державного університету на філологічний факультет і все своє подальше життя присвячує дітям: після закінчення університету деякий час вчителює на Тернопільщині, потім працює на радіо, в редакції для дітей та юнацтва, далі — і до кінця свого короткого життя — редактором у видавництві дитячої літератури «Веселка».

Саме у цей час і пише Олег Васильович свої найкращі твори для дітей, а 1959 року вийшла його перша книжка. Вона називалася «Що розповів калачик». За нею друга, третя, четверта...

Писав він не кваплячись, обдумуючи кожне речення, кожне слово. Своїми планами і задумами Олег Васильович часто ділився з друзями, в товаришами по роботі. Бувало, годинами розповідав про бачене й чутое. «Знаєте,— каже якомсь,— був нещодавно в лісі. Лежу під сосною, на небо дивлюся, замислився. Раптом: кап, кап... Що за дивина? Небо як вимите, ані хмаринки. А тут дощ! Приглядаюся,— аж то мурахи капають! Поспішають, бач, до хати, поки сонце не сіло. Без парашутів стрибають. Напишу...»

І написав. «Наше відкриття» зветься оповідання.

І котре б з оповідань ти, друже, не взяв — воно правдиве, в ньому є щось нове, цікаве, воно чомусь повчає, від чогось застерігає. Кожне його оповідання лагідне й тепле, як материнська рука, справедлива в гніві і щира в ласці.

Є в цій книжці й казки про природу, вони зібрані у розділі «Солодкий дощ». Діють у цих казках хоробрі муравлики, квіти, гриби — вся наша навколишня природа. Автор ніби закликає пильніше придивитися до їхнього життя: того, хто уважний, справді чекають несподівані й прекрасні відкриття.

Дитячі радощі й пустощі, невдачі й перемоги — справжнє життя вирує в оповіданнях та казках Олега Буценка. Розповідає письменник дітям і про дорослих. Ліричним смутком забарвлене оповідання «Хлоп'ята», а також «Пустощі», де змальовано стареньку бабусю, що терпеливо і так самовіддано чекає свого улюбленого онука з далекого плавання.

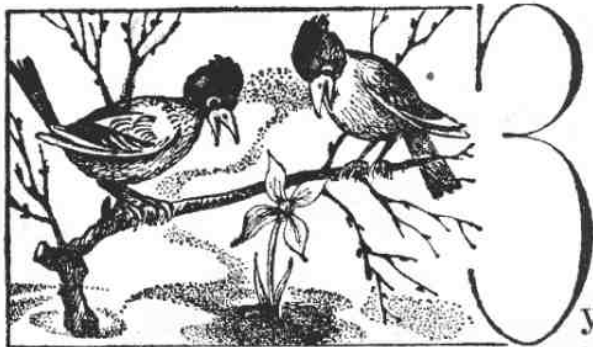
Творам Буценка притаманні простота й прозорість, сердечність і щирий оптимізм, м'який гумор. І трохи смутку. Бо його твори — це він сам, такий лагідний і привітний, такий душевно сильний, хоч завжди тяжко хворий.

Олег Васильович Буцень помер 11 жовтня 1966 року. Він мріяв написати ще багато книжок, але не встиг. Важка недуга передчасно зломилася його, та не зломилася мужньої душі письменника, що живе й житиме в його книжках.

Микола Шевченко

Солодкий
дош,

Як приходить весна

устрілись якось на куці
глоду дві сойки.

Одна каже:

— Ну й холоднеча! Забарилася весна, не йде до нас.

А друга їй:

— Напевно, десь у снігу загрузла, не добереться ніяк.

І справді, розгулялась наостанку зима. То лютим вітром подме, то віхолу напустить — жбурляє пригорщами снігу. То затьгне небо густими хмарами — ясному сонечку годі й пробитися. Сутужно птахам, важко в такий час відшукувати їжу.

Перша сойка каже:

— Щоранку сиджу на верхівці дуба, все весну виглядаю.

— І я, — мовить друга, — вже всі очі видивила. Моя сосна вища за твій дуб. Вона і на пагорку стоїть — однак не видно весни.

— І дарма ви там сидите, — почувся нараз тоненький голосок.

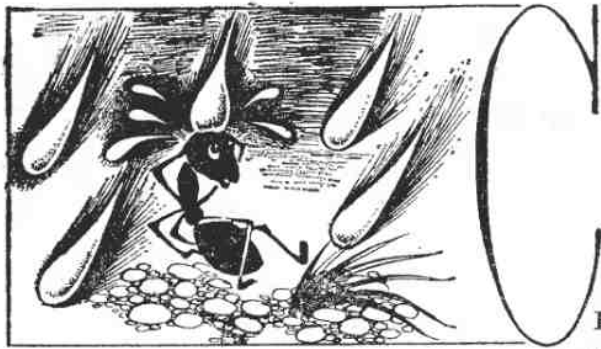
Озирнулися пташки, бачать: коло пенька вистромився з-під снігу пролісок. Зелененький, тендітний такий і киває до них білою голівкою:

— Ви краще на землю подивіться!

Глянули сойки на землю, а воно й справді: проліски на снігу то тут, то там видніють.

Ось як непомітно весна підкралася!

Змахнули весело крилами пташки і полетіли в ліс розповісти подружкам цю радісну новину.

Солодкий дощ

кінчилася зима. Прокинувся муравлик від довгого сну. Поворушив мляво рудими вусиками, випростав лапки — час за роботу братися. Побіг на розвідку.

Як гарно навколо! Сніг недавно зійшов, приємно парувє вогка земля. Заспівали пісень дзвінкоголосі пташки. То там, то тут зеленіє перша травиця. А ось вилізла з моху волохата квітка сон.

— Ой, як ти мене налякала! — зупинився на хвильку перед нею муравлик.— Думав, потвора яка. Зараз і кінець мені буде.— Поворушив невдоволено вусиками і поповз собі далі. Коли це згори щось йому ляп! Краплина. Та яка ж велика! Мало не прибила бідолаху.

Обтрусився муравлик і щодуху додому. Прибіг у мурашник, репетує:

— Закривайте мерщій входи: дощ починається!

І такий галас учинив — уся мурашва позбігалась. Заметушила. Нумо входи-виходи закривати, щоб вода у мурашник не просякла.

Коли хтось каже:

— Братця! А наш муравлик від дощу солодкий. Ось покуштуйте його.

Кинулась мурашва до нього, обнюхують, смакують—справді солодкий!

— Де ж ти солодкий дощ бачив? — питають.— На небі ні хмаринки не було.

— Не знаю,— ніяковіє муравлик. — Я під березою біг. А мене щось мокре зверху лясь!

— Так то ж не дощ, а берізчині сльози. Сік капає. Ану, веди нас туди.

І побігли за муравликом по березовий сік.

Стоїть береза в лісі. Кап-кап-кап,— на сухе листя скидав великі краплини соку. Кажуть: то береза плаче. Чого? Від тепла, від сонця, від радості, що знову весна прийшла. Тому і сльози солодкі.

Хитра квітка

Ходить дівчинка по лісі, кожній гарній квіточці вклоняється. Вже чималий букет назбирала.

Квіти хоч і непоказні, зате духмяні — всі лісові пахощі в них.

А сонце все нижче й нижче до обрію хилиться, скоро й день кінчиться, час додому вертати.

Коли глядь, а край лісу, в посадці, ще одна квітка красується. Два широких листочки, мов зелені долоньки, обхопили високе стебельце з білою китичкою дрібненьких квіточок.

Нахилилась до неї дівчинка.

— Пхи. Ти зовсім не пахнеш. І не розпуклась як слід. Навіщо мені така! Ось коли по-справжньому розквітнеш, наберешся лісових пахощів, тоді я тебе і візьму.

— Добре, приходь пізніше до мене,— відповіла квітка.— Чуєш? Пізніше. Тоді і дізнаєшся, як я гарно пахну. А даремно не ображай.

Прийшла дівчинка наступного дня до квітки. А та не хоче розпукуватись. І красу свою пелюстками пригорнула, наче сховала від людського ока.

— Хіба рано я прийшла? — зітхнула дівчинка.

— Рано, рано. Пізніше треба. Тоді я й розкрию свої пелюстки і запахну на весь ліс.

«Гаразд, почекаю ще трохи», — зітхнула дівчинка.

От і почала ходити дівчинка до квітки, а та їй не думає розтуляти свої пелюстки.

— І довго ти дражнитимешся? — якось запитала її дівчинка.

Квітка злегка хитнула широкими листочками, сонно звела білу китичку.

— Я ж тобі кажу: пізніше приходь.

— Он яка ти! — невдоволено мовила дівчинка. — Що ж, зачекаю ще трохи.

Прийшла до неї наступного дня, а квітка вже поблякла, засихати почала.

— Як же тобі не соромно обманювати, люба квіточко?

— Я тебе не обманювала, дівчинко.

— Хіба ж не ти мені казала: «Приходь пізніше! Приходь пізніше!» Я їй чекала, приходила. А ти...

— Ти приходила до мене вдень, коли я сплю. А я розтуляю пелюстки і пахну поночі, — перебила її квітка. — Тому я й казала, щоб ти приходила пізніше.

— Так он хто ти! Тепер я тебе впізнала, — сказала дівчинка. — Ти — любка, нічна фіалка. Хитра квітка.

— Даремно ти мене ображаєш, — прошепотіла квітка. — Хіба я винна, що така вродилась? Іди, не заважай мені спати, дівчинко.

Полохливий гриб

Виткнувся із землі грибок маслячок. Ніжка товстенька, брунатний капелюшок на самі вуха насунутий, щоб ніхто його не знайшов.

— З днем народження! — ласкаво привітав його куцик травички і розсунув стеблинки, місцем поступився.

А невеличка гілка осики, яка простяглася понад самою землею, зронила на грибок кілька пожовклих листочків.

— Щоб ніхто не помітив,— сказала.— Рости великий!

На світанку ліс умився теплим дощем. Потім визирнуло з-за дерев рожеве сонце. І кожна гличка, кожний листочок, кожна стеблинка почали сушити своє змокле вбрання. У лісі стало задушно, парко.

Грибок звівся навшпиньки і легко скинув з себе гілчині листочки. За ніч він помітно підріс, осмілів, капелюшок уже зсунув набакир: ось який я молодець!

— Гарний, гарний! — прошепотіла гілочка, про всяк випадок ховаючи його від чужих очей.

Але масляк невдоволено зиркнув на неї з-під капелюшка: мовляв, не маленький!

Та раптом десь поряд заспівав дзвінкий голосок. А ось і сама дівчинка показала в червоному платтячку, з маленьким козубком у руці.

Перелякався гриб, затремтів.

— Люба гілочко! Виручай!

Скинула хутенько гілочка кілька листочків на масляка, прикрила його, а він все просить:

— Ще потруси! Не скупись!

Так і не помітила гриба дівчинка, пройшла мимо.

Минулась небезпека. Почав гриб вилазити зі своєї схованки. Довго надимався, пихкав, розсував листочки, все невдоволено бурмотів, лаяв гілку:

— Ото накидала! Скільки часу через неї гайную! У мене й так життя коротке.

Нарешті вибрався. Ще більше капелюх набакир зсунув. Глянув хвацько... А просто на нього козуля біжить.

Як заволає тут гриб:

— Ой гілочко! Визволяй з біди: мене козуля зараз з'їсть!

Зглянулася на масляка гілка: шкода їй дурненького буркуна. Знов листочками його притрусила.

— Мало, мало! — благає гриб.— Боюся! Ще потруси!

— Та досить уже,— каже гілка.— Тебе й так не видно. А листочків у мене зовсім небагато лишилось.

— Ну ще хоч трошечки,— упрощує гілочку лякливий гриб.

Зглянулася гілочка. Посипалось з неї листячко, наче жовті метелики закружляли в повітрі.

Відсидівся гриб під листям. Темно, затишно. Знову почав сердитись:

— От засипала. За три дні тепер не виберешся.

Цілу ніч розкидав масляк листя. Нарешті визволився. Увесь спітнів, а під капелюшком навіть дві великі краплинки-росинки повисли.

Огледівся на всі боки, себе обдивився.

— Ач як я виріс, погладшав! Ну ж бо посунься ще трохи, травице. Бачиш, тісно мені.

— Гарзд, хай буде по-твоєму,— охоче згодились пожовклі билинки навколо.

Покрасувався гриб ще з півдня. Коли нагледіла його руда білка. Стриб-стриб до нього. Ох і перелякався бідолаха! Капелюх до самої землі насунув.

— Гілочко! Люба! — гукає з-під нього.— Виручай! Вік не забуду тебе хорошу. Ніколи й слова поганого про тебе більше не скажу!

Мовчить гілка.

Визирнув з-під капелюха гриб — та так і зомлів: жодного листочка на гілці вже нема. Ще раніше всі витратила на нього, полохливого...

Хоробрий муравлик

Ірвав вітер листок з дерева. Листок востаннє покружляв у повітрі і впав у калюжу. Придивився я до нього, бачу — на ньому муравлик сидить. Завмер бідолаха з переляку після такого польоту.

Та ось трохи очуняв, став бігати по листочку. Підбіжить до краю, нахилить голівку, поведе вусиками,— вода! — і назад.

До іншого краю примчить — знову вода. Заметушився муравлик: не може вибратись на тверду землю. І де вона поділась?

А вітер носить листок по калюжі, брижі, як хвилі, здіймас.

Наче на плоту по бурхливому морю, плаває по ній муравлик.

Раптом листок зіткнувся з іншим листочком. Зрадів муравлик, хутенько переповз на нього. А це такий же плавучий острів, як і його,— не видно берега. І теж погойдуються на хвилях.

Я подумав собі:

«Ну ж бо, муравлику, не здавайся! Бачиш поруч трісочку? На ній — червоний жучок-козачок з дрібненькими цяточками на спині. Сидить, жде, коли його вітер до берега приб'є. Може, й ти такий хоробрий?»

Та, певно, не такий характер був у муравлика. Відпочив трохи і знов заметушився. Підпливе який листочок чи галузка яка — він до них, помагає, перевірить, чи не можна, бува, на берег перебраться.

Коли бачу: прибило-таки листок з муравликом до гілки, що одним кінцем лежала на краю калюжі. Помацав її муравлик лапками, наче хотів перевірити, чи витримає, і обережно поповз по ній.

А коли вискочив на берег, навіть не озирнувся, так хутко побіг до своїх.

Тепер йому буде про що розповісти друзям. Либонь, не кожній мурасі доводиться плавати по морю на плоту, чи то пак по калюжі на листку.

А той жучок-козачок, що сидів на трісочці? Його незабаром теж прибило на хвилинку до рятівної гілки-місточка. Тільки він не зважився й ворухнутись. Дмухнув вітер, відігнав його тріску від містка.

І знову жучок-козачок плаває по калюжі, все тремтить від страху.

Неприємна пригода

рудка коричнева ящірка вже поверталась додому, коли знов відчула небезпеку. Зупинилась, завмерла. Попереду стояв той самий хлопчисько в червоних тапочках, який мало не вловив її недавно. Ледве утекла.

Хлопчисько теж завмер. Ще мить — і прожогом кинувся до неї. Але захопити ящірку руками не так легко. І хлопчисько побіг за нею, намагаючись наступити на хвіст.

Бідна ящірка відчайдушно звивалась між кущиками трави, пірнала під опале листя. Вже майже добігла була до якоїсь нірки коло пенька, та хлопчисько наступив-таки їй на хвоста. Ящірка востаннє напружила сили, смикнулась і пірнула в нірку. Втекла, тільки без хвоста.

Довго вона просиділа в нірці, все журилась: як тепер без хвоста з'явиться в лісі? І раптом згадала: недалеко відси живе кравець їжак. «Піду до нього, я ж його колись від лисиці врятувала. Хай тепер мені за це хвоста пришиє».

Так і зробила, побігла. Ось і їжачкова хата.

— Доброго ранку, любий сусіде.

— Добридень, ящірко,— мовив їжак.— Кажу, з чим прийшла.

— Лихо в мене. Якийсь поганий хлопчисько хвіст одірвав.

Їжак насунув на ніс окуляри, оглянув ящірку.

— Що ж,— заспокоїв її лісовий кравець,— хвіст пришити можна.

— Невже? — зраділа ящірка.

— Аби тільки був цілий.

— Так я зараз його принесу,— і побігла по свій загублений хвіст.

Шукала, шукала на галявині, а хвіст наче крізь землю провалився. Ніде нема!

Прибігла знову до їжака, плаче:

— Не знайшла. Що ж мені тепер робити, їжаче?

Подумав їжак, каже:

— Недавно мені ведмідь розповідав, що нібито хтось бачив у лісі такий хвіст.

— Ой любий їжаченьку, сходи до ведмедя! Вік тобі вдячна буду. Хай тобі миші самі в рот стрибають,— побажала ящірка.

— Добре, добре,— засопів їжак.— Зроблю вже тобі таку ласку.

Задріботів їжак до ведмедя, притупцяв. Питає про ящірчин хвіст. Згодився ведмідь сказати, хто йому про це розповідав. Тільки з умовою: хай їжак спершу залатає його шкуру. Геть увесь бік обдер, коли по мед лазив.

Почав їжак зашивати ведмедеві шкуру. Шив, шив — ниток не вистачило. Побіг додому, приніс. Шив, шив — знову не стало. Довелося в сусіда, такого ж кравця, позичати. Нарешті залатав клипоногого.

— Від борсука чув,— каже ведмідь.— Це він нібито десь у лісі бачив ящірчин хвіст.

Никав, никав по лісі їжак, нарешті здибав борсука. Розказав усе.

— Сам я не бачив хвоста,— старий борсук задумливо покрутив довгого сивого вуса,— то мені заєць розповідав про нього.

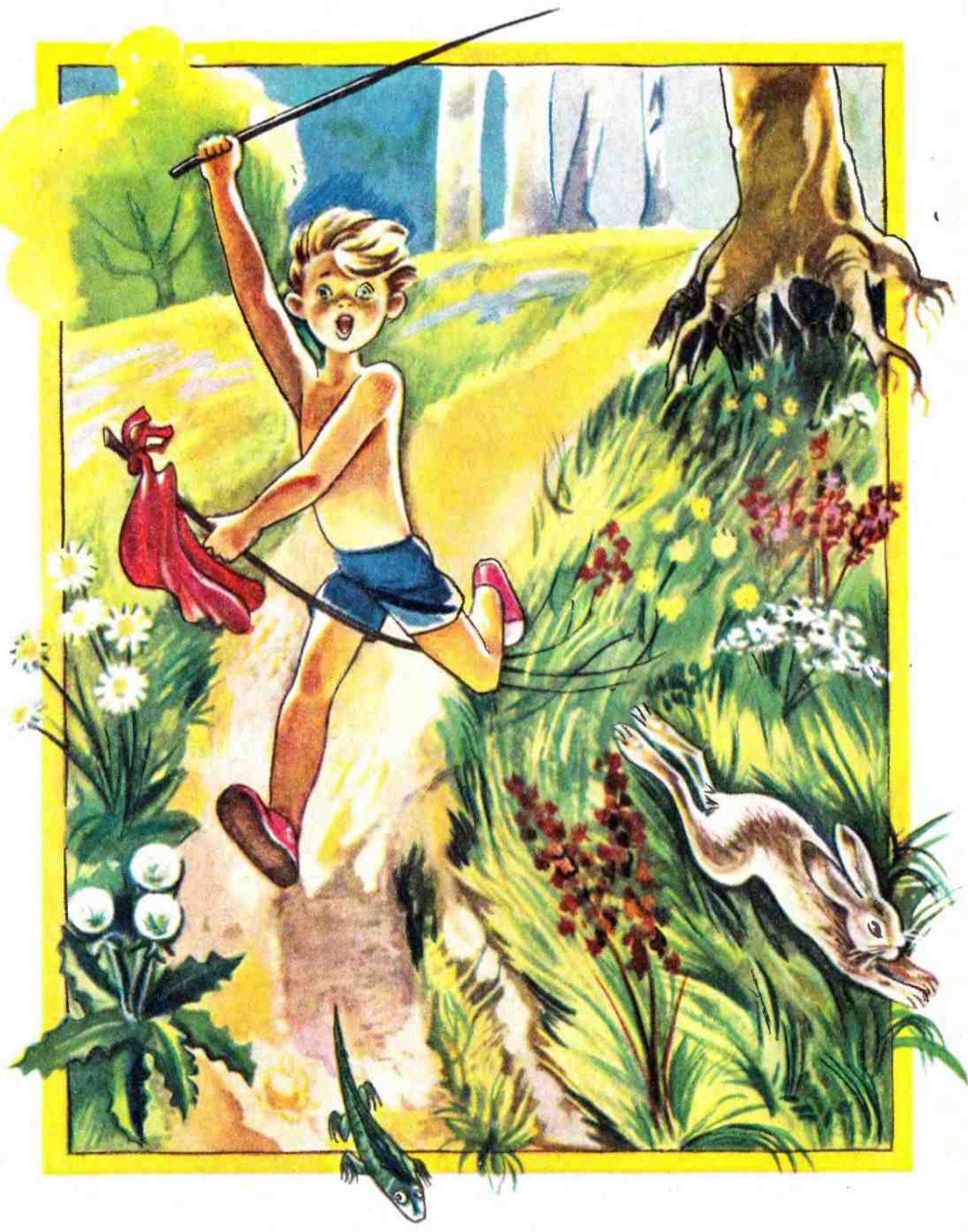
Пішов їжак до зайця. А де того косого знайдеш? Гасає собі цілий день по лісу, радий, що прудкі ноги має. Довго шукав його їжак. Ще тиждень минув, поки знайшов аж за селом, на городі.

— Ящірчин хвіст? — перепитав заєць. — Бачив колись, тільки забув, де саме.

— От тобі лихо! — скрушно мовив їжак.— Ну згадай, друже, я тобі за це добру шубу на зиму пошю. В боргу я перед ящіркою: від лисиці колись помогла врятуватись, попередила, і я ледь устиг згорнутись у клубок. Мушу тепер віддячити. Ну, то як?

— Гаразд,— врешті погодився заєць.— Іди додому і починай шити, а я тим часом пошукаю в лісі той хвіст.

Почалапав їжак додому стомлений, але веселий. І відразу взявся до роботи. Гарна шубка вийшла, — біла, пухнаста, тепла!

А тут заєць з ящірчиним хвостом надоспів.

— Шкода тільки, що не коричневий, а зелений, — каже. — Проте, якщо не сподобається, пофарбувати можна.

Побіг радий їжак до ящірки.

— Дивись, — гукає їй ще здаля, — який гарний хвіст я тобі дістав!

Підповзла ящірка, поглянула на хвіст.

— А навіщо мені другий? — каже.

— Як другий? — здивувався їжак. — Тобі ж хлопчисько відірвав хвоста.

— Ну то й що? Не було хвоста, а тепер є. Правда, невеличкий, але свій. Сам виріс.

— Невже? — здивувався їжак.

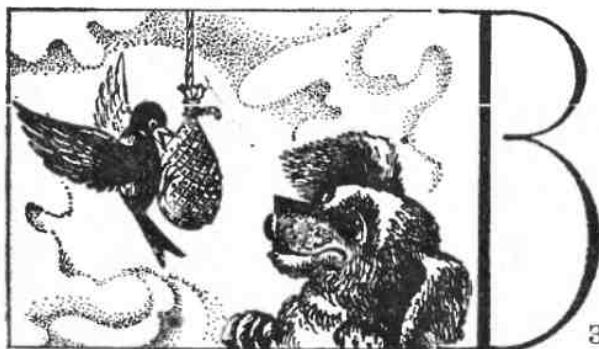
Уважно обдивився ящірчин хвіст. Ніде ні шва, ні ниточки — справді виріс.

— Так чого ж ти мені голову морочила? — затупав на неї їжак. — Я всі ноги пооббивав, стільки часу змарнував!

— Та я ж не знала, що він знову відросте, — виправдувалась ящірка.

Але їжак і слухати її не схотів: форкнув сердито і подався геть. Ой, як образився!

Не потрапляй йому тепер на очі, ящірко: лихо буде!

Кмітливий горобець

зимку і птахи, і звірі — всі ближче до житла людини туляться. Бо важко в цю пору прогодуватись у голому лісі, у білому від снігу полі.

Покинув ліс і горобець-сірячок, теж до людей подався.

Зразу за лісом вулиця починалась. Ошатні будиночки вряд стоять за невисокою дерев'яною огорожею. Бачить горобець: з одного вікна палиця стримить, з кінця її нитка звисає, на ній — вузлик, якась їжа в марлю загорнута. І, звичайно, синиці вже тут клопочуться.

Сів горобець поряд на дереві, міркує: як би й собі піджитись? Добре синицям, їм, бач, яка шана: кормушки розвішують, підгодовують, — їжте, любі синички, на здоров'я! А для горобців ніхто й пальцем не ворухне. Мовляв, хай самі себе обслуговують.

Ось одна синиця до вузлика підлетіла, почепилась. Нитка то закручується, то розкручується. А синиця й не зважає, довбає собі той вузлик та й годі. Смачно!

Підїла трохи, відлетіла, на гілку сіла. Одразу друга синиця почепилася за білий вузлик. Теж гойдається, як акробат, униз головою висить, дзьобає. А потім синиці знову помінялися місцями: перша снідає, друга на гілці дзьоб чистить, чепуриться, свої черги до вузлика чекає.

Дивився, дивився на синиць горобець, а в самого кишки аж співають, — так їсти хочеться. Ну хоч би тобі яку ріску зранку перехопив! Анічого.

Не витримав бідолаха, стриб з дерева — і до нитки. Крутиться перед ним та нитка, не поступається йому синиця місцем на вузлику. І друга прилетіла, теж заважає, метушиться. Потріпотів крильцями горобець, потріпотів і знов на гілку ялиці. Сів, зажурився.

Коли раптом під деревом собака як гавкне! Полохливі синички пурх — і нема, злякалися. А горобець оглядівся, — що йому той собака, коли їсти хочеться, аж в очах темніє, — і до вузлика першим підлетів.

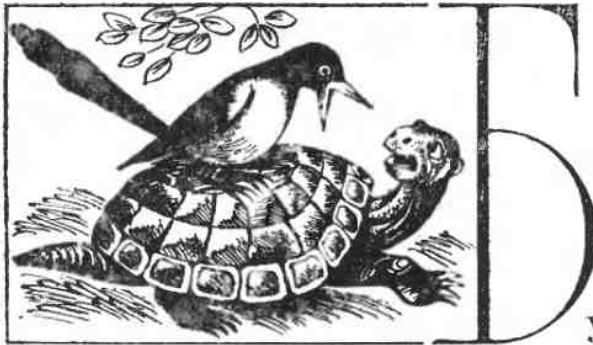
Ох і смачно ж у таку холоднечу проковтнути шматочок сиру! Та де там! Не встиг як слід і поласувати, аж тут знову синиці. І такі нахабні, — лети, мовляв, собі геть, це наше!

Прогнали горобця-сіромаху. Сів на гілці, щось собі міркує, голівкою нетерпляче крутить. Тоді як цвірінькне зненацька, як пурхне! А синиць наче вітром здмухнуло, розлетілися в різні боки. Та сам горобець недалеко відлетів. Бачить, нема

синичок — він мерщій до кормушки-гойдалки. Їсть, поспішає, поки наполохані синиці не вернулись.

Ось так і піддурив подружок-синичок голодний горобець. Тепер і мороз не страшний.

Підживився трохи.

Сорочині вигадки

ув холодний осінній ранок. Визирнуло сонце з-за хмарини, скоса кинуло промінці на землю. Заглянув один із них у нірку до старої черепахи, розбудив її. Виповзла черепаха на луг і неквапливо почалапала шукати собі снідання.

А сніданок у черепахи простий: зелені листочки, стеблинки, смачні корінці. Довго й шукати не треба. Ось і надибала.

Раптом чує — хтось гукає її:

— Доброго ранку, черепахо!

Глянула черепаха вгору, бачить, а то на пеньку сорока сидить.

— Добридень, сороко-білобоко, — відказала черепаха. — Чого це тебе сюди занесло?

— А я летіла й тебе побачила. Думаю: ти чи не ти? Вже стільки пташок полетіло в теплі краї, від зими втекло. Як же ти од неї втечеш, коли за день навіть он до того дерева не доберешся?

— Дурниці ти верзеш. Яка там ще зима! Звідки вона?

— Як яка? Холодна, з морозами. Вся земля вкривається снігом, і нема чого їсти.

— Снігом, кажеш, земля вкривається? — перепитала черепаха і замислилась. — Щось не пригадую такого. Ось уже скоро тридцять років живу, а ніякого снігу й не бачила.

— Невже ніколи не бачила?

— Чи я коли брехала? — образилась черепаха. — Зроду-віку не чула. Недаремно всі тебе звать плетухою: хтось пустив поголоску, а ти й підхопила.

— Як ти смієш таке казати? — скипіла сорока і забігала по пеньку. — Минулого року я на власні очі бачила сніг! Він такий білий-білий і пухкий, м'якіший за мох. А холоднеча... Нікуди від неї не сховаєшся, скрізь допече. Лапки мерзнуть, і їсти нічого. Жах!

— Не вигадуй, — мовила черепаха. — Глянь, скільки всякої їжі навколо. Куди вона подінеться?

— А, так! Ну гаразд, ти скоро дізнаєшся, що таке зима. І наплачешся! — вигукнула ображена сорока й полетіла до лісу.

Наступного дня уздріла на дубі ворону і почала їй скаржитись:

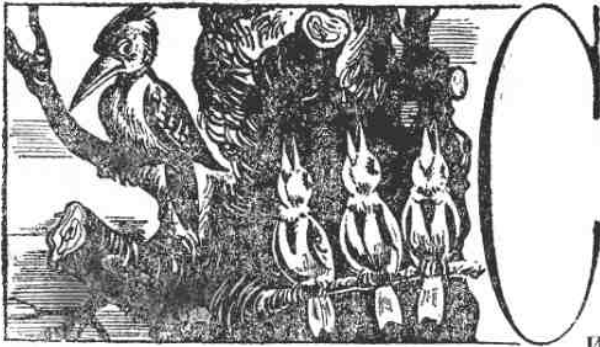
— Кумасю, ти тільки послухай. Бачила вчора я на лузі стару черепаху. Кажу їй, що цього року зима буде люта. А вона, уявляєш, сміється, плетухою мене обізвала, каже, що ніякої зими не буває, ніякого снігу.

Подивилась ворона одним оком на сороку, поважно сказала:

— Чого ж тут дивувати? Черепаха просто ніколи не бачила зими. Вона з осені засинає і спить аж до весни, коли вже сніг розтане.

— І як я зразу не догадалась? — змахнула крилами сорока. — Полечу до черепахи, даремно ми з нею посварились.

Подалась сорока. Довго кружляла над лугом. Але черепахи так і не знайшла. Напевне, залізла кудись у нору і заснула. А прокинеться навесні — знов казатиме, що ніякої зими не буває. Що все це — сорочині вигадки.

Пісня весни

идів на сосні дятел. Цюкав, цюкав гіллячку — стомився. Вирішив перепочити. Коли чує: внизу говорять про нього. Схилив голову, аж то хлопець і дівчинка. Стоять під деревом, його розглядають.

— Трудяга цей дятел, — каже хлопець. — Ні влітку, ні взимку нема від нього порятунку комахам і личинкам. Скрізь знайде.

— Корисний птах, — погодилася з ним дівчинка. — Та тільки шкода: співати не вміє. А птах без пісні — що зима без снігу.

Ох і прикро ж стало дятлові від цих слів! Бач, його навіть за птаха не хочуть вважати. Зажурився бідолаха. Хіба він крил не має? Не літає? Не винищує комах? Думав, думав дятел і врешті надумав: «Дай-но і я спробую заспівати».

Вмостився зручніше на гілці, набрав повні груди повітря, розкрив дзьоб... Але замість пісні якийсь противний звук вилетів: квек, квек...

Озирнувся дятел, чи ніхто його не почув. Начебто ні. Знову спробував заспівати. Еге, з такою піснею на люди не поткнешся!

Засумував дятел. А тут ще місяць лютий догулює останні дні. Ось-ось заіскриться снігами березень, заголубіє весняна розливвода. Все навколо заспіває, бо на то й весна. Як же дятлові без пісні?

Полетів дятел до синичок-сестричок.

— Навчіть, любі, свої пісні. Хочу, як усі порядні птахи, співати.

— Що таке? Що таке? — загомніли вертляві синички. — Невчасно ти, дятле, прилетів. Кому ж бо охота надголюдь

співів навчати? Прилітай, коли потеплішає. Тоді й навчимо.

Покрутився дятел, до повзика подався. Може, він навчить.

— Ні,— відказав йому повзик,— часу нема. Сам знаєш, скільки його треба, щоб яку путящу личинку під корою взимку знайти.

І хоч кого вже дятел просив: і каркату ворону, і нічне страховисько пугача,— всі йому відмовили. Навіть миршаві горобці пожаліли свого розбишацького чивикання.

Ох і розлютився дятел. Змахнув головою, цюкнув спере-сердя старий сучок на сосні, а той як забринить! На весь ліс луна розляглася.

— Що таке? Сучок співає?! Ану, давай співай!

І заспівав сучок. Цюк — бринить, цюк — бринить. Дивина!

Зрадів дятел. Почав пробувати сухі гілки на сусідніх деревах — теж співають.

На цей незвичайний спів позліталися з усіх усюд птахи. Посідали на гілках — слухають, дивуються. А дятел знай своє: виграє на сучку, наче дріб вибиває на барабані.

— Чуєте, тепер і в мене пісня є! — з гордістю каже дятел.

— Так хто ж таку пісню слухати стане,— засміялися птахи.— Ні голосу, ні мелодії.

— Зате... зате вона — перша пісня весни,— відповів догадливий дятел.— А весну всі з нетерпінням чекають. І такій пісні радітимуть.

*Наше
відкриття*

Настуська- вередуська

— Амо, ти надовго? — спитала Настуся, підвівшись з подушки.

— Надовго, доню, лежи. У мене сьогодні багато справ. А ти, Павлику, — звернулась вона до сина, — сідай за уроки. Бо знову з читання трійку принесеш.

— Не принесу, — насупившись, пробурмотів Павлик. І щось гірке, невимовно образливе стиснуло йому груди. Навіть не було бажання виправдуватись. Звичайно, можна було б розказати, що трійку він одержав через Сашка, який весь час смикав його за полу курточки, коли він читав. Та хіба ж мама стане слухати? Якби то була перша трійка...

Павлик пересунув чорнильницю на письмовому столику, поправив стосик книжок і сів, підперши голову рукою.

Тим часом мама взяла сумку і вже з порога сказала:

— І Настусю не кривдь. Лікар сказав, що їй треба кілька днів спокійно полежати. Якщо попросить чого — не полінуйся, зроби.

Сказала так і пішла.

Спершу Павлик узявся за арифметику. Та не встиг він розв'язати й кількох прикладів, як почувся голос Настусі:

— Павлику, дай мені ляльку.

— Ну й уредна ж ти, Настусько. Хіба не чула, як мама казала, щоб я за уроки сідав?

— Так я ж не заважаю. Я тільки ляльку прошу.

— Яку тобі? — сердито перепитав Павлик.

— Зою. І торбинку з клаптиками.

Павлик дістав із шафи торбинку, знайшов ляльку, віддав усе це сестрі й знову сів за уроки. Зробив усі письмові, а потім розгорнув книжку і почав читати вголос оповідання

Ушинського «Діти в гаю». Коли він скінчив, Настуся спитала:

— Це вам задали читати?

— Авжеж,— відповів Павлик, складаючи книжки.

Настуся на мить замислилась, а потім тихенько сказала:

— Цікаве яке! Почитай мені ще раз його.

— Та я ж тільки-но читав.

— А я ще хочу. Ти все зрозумів, а я ні.

— Не буду читати, чула вже!

— Ну, Павлику, — залащилась Настуся, — будь ласка...

А ці діти були погані?

— Ні, хороші...

— То чому ж вони не схотіли вчитися і пішли до гаю? — допитувалась цікава Настуся.

— Все в тебе «чому» та «чому», — розізлився Павлик. — Були погані, а стали хороші. Ну гаразд, почитаю, тільки не будь такою вередою. Слухай.

Павлик зітхнув і почав знову читати. Він читав повільно, але вже не так зупинявся, як першого разу. Адже слова були знайомі. І варто було тільки почати якесь речення, як у пам'яті воно оживало, і він читав, немов ішов знайомою стежиною.

— Тож які були діти? — спитав Павлик, скінчивши читати.

— Хороші, хороші, — відповіла задоволена Настуся.

— Нарешті зрозуміла. А я вже думав, що в мене така нетямуща сестра.

— Ні, я тямуща. Тільки покажи мені малюнки.

Павлик дав сестрі книжку.

— Це струмок намальовано?

— Ні, море.

Настуся здивовано підняла брову і запитально глянула на брата.

— Хіба таке море буває? Прочитай, що тут написано, — показала вона худеньким пальчиком під малюнок.

— От причепилась. Я ж тобі вже двічі читав.

— Павличку, ну прочитай.

— Ти справжня Настуська-вередуська! — скинів Павлик. — Коли б ти не була хворою, я б тобі показав, як вередувати!

— А хіба я вередую? — Вона скинула на нього блакитні очіці. — Ти чув, що сказала мама? Щоб ти мене не кривдив.

— Ну добре, — стомлено відказав Павлик. — Тільки це востаннє. Слухай!

Він зручніше вмовстився на стільці й почав ще раз читати.

Чи оповідання дуже сподобалось Настусі, чи вона просто вередувала, але примусила Павлика читати знову й знову, аж поки не повернулася мама. І мама, завжди така добра й лагідна, цього разу навіть полаяла вередливу доньку, коли поскаржився Павлик.

А наступного дня Павлик вихором вбіг до кімнати:

— Мамо! П'ять! З читання п'ять! Ось щоденник, подивись.

— Та заспокойся. Вірю. Це добре, дуже добре! — казала мама, радіючи разом з сином.

І коли Павлик, не знаючи куди себе подіти від радощів, побіг на вулицю до хлопців, мама підійшла до Настусі. Присіла на ліжку, погладила її по голівці й ласкаво спитала:

— Ну, вередо, як же це сталося?

А Настуся пригорнулася до неї і тихо відказала:

— Я ненавмисне... Я більше не буду...

Грицькова допомога

іколи раніше Андрійко не придивлявся так пильно до голубів, як сьогодні. А вони невеличким табунчиком спокійно розгулювали собі по тротуару біля старого крислатого

клена, де перехожі завжди їх підгодовували. Навіть перевальцем виходили на бруківку, і швидкі машини змушені були гальмувати, сигналити і чекати, поки вони не звільнять шлях.

«Може, тут постояти, подивитись?» — подумав Андрійко. Але на нього чекав Грицько. Їм задали додому придумати оповідання про птахів, і хлопці вирішили писати його вдвох.

Кинувши на голубів кілька замислених поглядів, Андрійко попрямував до товариша.

— Добре, що ти прийшов, — сказав Грицько, зустрічаючи приятеля. — Зараз і почнемо. Ти глянь, яка гарна поличка! — В Грицька за вікном була кормушка для птахів. — Тільки сиди і пиши, — і він задоволено підморгнув.

— А де ж твої голуби? — поцікавився Андрійко.

— Прилетять, не турбуйся.

— То, може, поки що з арифметики почнемо? — запропонував Андрійко. — Там задачка важка і приклади ще.

— Подумаєш, задачка — важниця яка. Встигнемо. Спочатку про голубів треба.

Грицько повагом пройшовся по кімнаті, насвистуючи якусь незрозумілу мелодію.

— Зробимо так: я дивитимусь за голубами, а ти писатимеш.

— Давай краще навпаки чи, може, по черзі?

Грицько зупинився серед кімнати і здивовано глянув на товариша.

— По-перше, ти пишеш вірші до стінгазети.

— Яке ж це має відношення до голубів? — не розуміючи, спитав Андрійко.

— Ну як яке? Завжди тобі треба все розжовувати. Може, ти і про голубів у віршах напишеш! От буде здорово! Я вже навіть початок придумав:

Ось летять голуби...

— А далі? — спитав Андрійко, сідаючи до столу.

— Далі сам придумай. Не все ж мені робити. І тобі щось треба.

Грицько відсунув завіску на вікні і сів на стілець, чатуючи на пернатих гостей.

Тим часом Андрійко старанно вивів на аркуші перший рядок:

Ось летять голуби...

І замислився. «Ну яку ти їм знайдеш риму? Голуби, голуби, би-би-би, би-би-би...» Він згадав вірш про голубів, але, на жаль, там не було потрібної рими. «А що, коли написати так?» — майнула несподівана думка:

Ось летять голуби,
Посідали на горби.

— Грицьку, а коло вікна є горби?

— Горби? Які це горби? Навіщо вони тобі здалися?

— Для рими треба. Хорошу риму придумав. Шкода...

Андрійко обхопив голову руками, щоб зручніше було думати, і знову забубонів: «Ось летять голуби, тра-та-та, би-би-би...»

— Ні,— нарешті підвівся Андрійко.— Давай краще без віршів писати.

— Тихше. Летить! — зашепотів на radoщах Грицько.

— Пишу,— схопився Андрійко:— Прилетів голуб.

— Не треба,— зітхнув Грицько.— Пролетів мимо.

— А ти не кричи так. Він же чує і боїться тебе. Дай-но я сяду коло вікна, а ти пиши.

— Ну що ти тямиш у голубах? — зневажливо сказав Грицько.

— А ти більше знаєш?

— Авжеж більше. Я ж тобі підказую, а ти... Якщо не хочеш, щоб я тобі допомагав, то й не треба. Тільки потім не кажи, що через мене двійку одержав. Ой! — Грицько навіть присів.— Летить, любесенький, летить. Білий, з коричневими крильцями. Кружляє...

— Як він кружляє? — пошепки спитав Андрійко.

— Ось так.— І Грицько замахав руками.— Дивись, до Федька полетів. Ну, це вже нахабство! Нам про нього писати треба, а він до Федька подався.

Грицько так розізлився, що виліз на підвіконня, відчинив кватирку і загукав:

— Федько-о-о!

У вікні навпроти з'явився хлопчина. Він трохи постояв, роздивляючись, хто його гукає, і відчинив кватирку.

— Чого? — полинуло через двір.

— Прожени голуба. Нам уроки треба робити.

— А хіба він тобі заважає, що у мене сидить?

— Він нам тут потрібний. Ми з Андрійком про нього пишемо.

— Ну то й запроси його до себе, якщо він тобі потрібний, — крикнув Федько і грюкнув кватиркою.

Грицько понуро сів на свій спостережний стілець.

Минуло ще з півгодини, а голубів не було.

— Може, ми задачку зробимо, а тоді вже про голубів? — знову запропонував Андрійко.

— Хто ж так робить? — накинувся на нього Грицько. — Спочатку треба одне скінчити, а тоді вже за друге братись.

— Так голубів же нема!

— Нічого, прилетять. Ось я тільки хліба їм покришу.

Він дістав з буфета добрий окрасць хліба і почав його кришити. За кілька хвилин на полиці вже була ціла хлібна гірка.

Минуло ще трохи часу. Грицькові вже набридло сидіти коло вікна, і він походжав по кімнаті, міркуючи вголос:

— І чого їм тільки треба? Може, вони хочуть, щоб я їм хліба з маслом дав та ще зверху варенням намазав? Дзуськи! І так потріскають!

Але «тріскати» чомусь ніхто не летів. Зате в Грицька розпалився апетит, і він уминав шматок хліба з маслом, густо намазаний вишневим варенням. Та раптом щось промайнуло повз вікно.

— Прилетів! — радісно гукнув Грицько.

Андрійко схопився за ручку. Але тут же прикро розчарувався: то був звичайнісінький маленький горобець.

— Навіщо нам горобець?

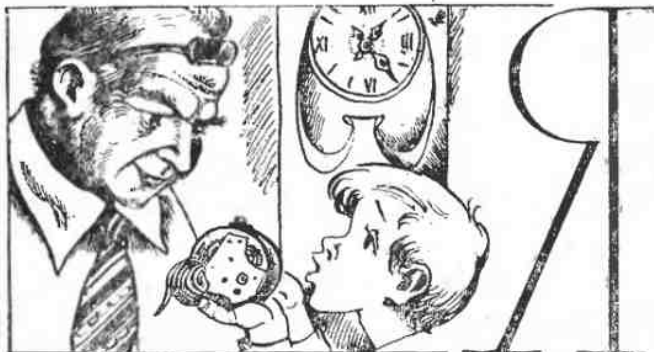
— Пиши. Радій, що хоч горобець прилетів.

Андрійко умочив перо.

- Що писати?
- Сів на поличку.
- Пишу: сів на поличку. А який він?
- Невже ти не знаєш, що всі горобці сірі!
- Так, сірий. Ще що?
- Їсть хліб.
- Написав. А далі?
- Ще їсть.
- І більше нічого? — допитувався Андрійко.
- На мене подивився, — задоволено прошепотів Грицько.
- Як?
- Ну, взяв і подивився.
- Яким оком?
- Правим. І підморгнув ще.
- Так і писати? — перішуче спитав Андрійко.
- Пиши, більше буде. Ще хвостиком покрутив.
- А для чого?
- Звідки я знаю — для чого, — накинувся на приятеля Грицько. — Напевно, схотілося. І підстрибнув.
- Скільки разів?
- Поки що тричі.
- А як він стрибає?
- Грицько відмахнувся: мовляв, не заважай. І завмер.
- А тепер у двір дивиться.
- На кого?
- На Вітьку з дванадцятої квартири.
- Написав. А той що?
- Заглядає в портфель. Ой, полетів!
- Вітька?
- Та який там Вітька! — замахав руками Грицько. — Звісно, горобець.
- А може, то він по товаришів полетів? — підбігаючи до вікна, зміркував Андрійко.
- От недотепа! До школи треба. Бачиш, і Вітька полетів, чи то пак — побіг.
- Грицько підійшов до стола, подивився на списаний до половини Андрійків аркуш.
- Мало ти написав, — зітхаючи, похитав головою.

— Так горобець же маленький. Хіба про нього багато напишеш? — забідкався Андрійко.— Ми ж домовились про голубів писати.

— З ким домовились? З голубами? Через твоїх голубів і я уроків не зробив! — розсердився Грицько і почав складати в портфель книжки.

Будильник

Кось прийшов до мене Єгорка,— ми з ним вчимося в одному класі. Зайшов просто так: може, куди підемо. Але почався дощ, і ми zostалися дома. Пограли в шашки, подивилися по телевізору кіно. Коли Єгорка каже:

— Додому треба, засидівся я в тебе.

— Та де там засидівся, ще рано: тільки дві години.

— Це в тебе будильник стоїть, тому й рано,— сміється він.

Кинувся я до будильника, а він, як риба, мовчить. Ви уявляєте: по цьому будильнику батько й мати на роботу йдуть. А тепер спізнитись можуть. Скажуть, що знов я копірився в ньому. Було вже таке.

Потрусив я будильник — він пішов. Та ненадовго, знов зупинився. Що робити?

Я дивлюся на Єгорку, а він — на мене.

— Там щось чіпляє,— каже він і так впевнено, що я не міг з ним не погодитись.

Відкрутив я гвинтики, зняв кришку. Штовхнув голкою маятник, а він якось завиляв, немов закульгавив на один бік. Покрутили ми ще один гвинтик, а маятник — раз — і повиснув на волосинці, теліпається. Ось тобі й маєш!

— Дай я вставлю,— каже Єгорка.

— Зажди,— кажу,— сам спробую.

Узяв маленькими ножицями маятник і почав уставляти. А він, клятий, ніяк не хоче.

Спробував і Єгорка — теж нічого не вийшло.

— Може,— кажу,— підніmemo верхню пластинку, тоді легше буде?

Почали ми відкручувати гайки. Як відгвинтили останню, пружина — трах! — і вискочила. Я від несподіванки ледь не випустив будильника з рук. Мовчить Єгорка, і я мовчу. Ясно, поламали будильник...

Думали ми, думали, що робити, і нарешті придумали: піти до годинникаря. Не дивуйтеся, так просто до цього не додумаєшся: коли у вас зіпсується годинник — самі побачите.

Загорнули ми будильник з усіма його гайками й шайбочками в газету й мерщій на вулицю. Прибігли до майстерні, а там сидить товстий такий дядько і копірсається викруткою в золотому годиннику.

— Що у вас, хлопці? — питає.

— Годинник,— кажу,— чогось зупинився.

— Сам зупинився? — і дивиться на нас одним оком, бо на другому трималося збільшувальне скло.

Я відчув, як у мене вуха почервоніли. Мовчу. А Єгорка — тільки потушив очі. Йому що? З мене батько питає...

Покрутив годинникар наш будильник, зазирнув усередину, каже:

— Гаразд, зайдіть завтра. Полагоджу.

— А... а сьогодні не можна? — спитав Єгорка.— Розумієте, нам дуже треба сьогодні. Обов'язково!

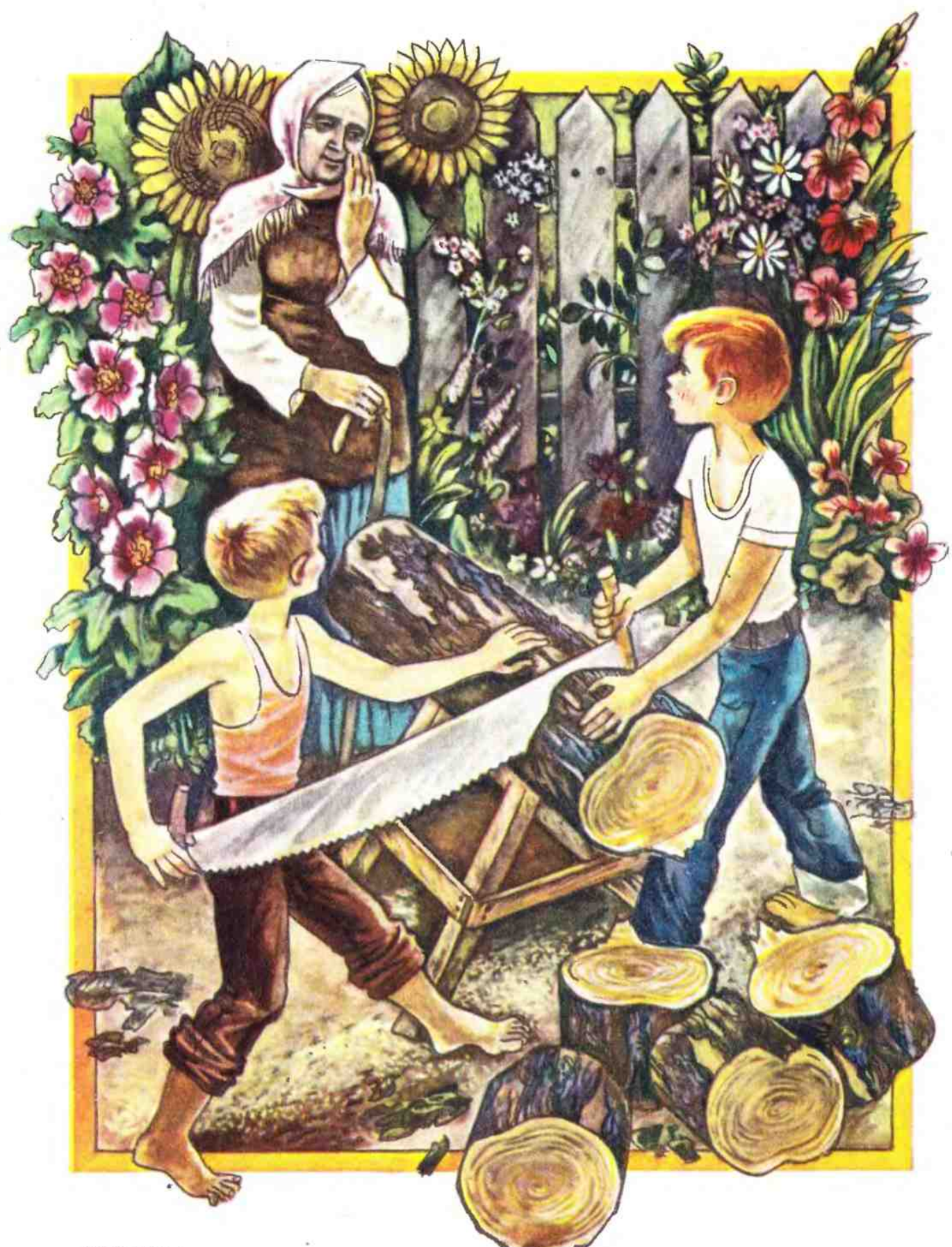
Я підтакнув і закивав головою. Все ж таки Єгорці не байдуже — друг!

— Сьогодні не можу,— буркнув майстер і відклав наш будильник убік.— Роботи багато.

— Дядечку! — несподівано вихопилось у мене і так пискляво, що й згадати тепер гидко. В горлі пересохло, язик обважнів.

— Дядечку, а може, зробите? Ми заплатимо, скільки це

буде коштувати, тільки полагодьте, будь ласка. Нам до вечора треба.

Мабуть, розчулив я майстра: згодився.

— Ну добре,— каже,— карбованець коштуватиме.

Зраділи ми з Єгоркою, але раптом згадали, що грошей у нас мало. Я кажу Єгорці, а сам підморгую:

— Ти біжи швидше по гроші, а я тут постою.

Єгорка, звичайно, мене відразу зрозумів, і за хвилину його вже не було в майстерні. Сів я на стілець і почав дивитись, як годинникар розбирає наш будильник. Повиймав він усі коліщатка, почистив їх щіточкою, потім змастив. Я все хвилювався, чи не загубили ми з поспіху чогось. Але годинникар мовчав, і я трохи заспокоївся.

Не знаю, скільки минуло часу, та коли прибіг захеканий Єгорка, будильник був уже готовий. Ми розраховалися і вийшли на вулицю такі щасливі, немов виграли в лотерею принаймні «Москвича». На radoщах навіть морозива купили.

— Де ти взяв гроші? — спитав я в Єгорки.

А він, певно, тільки того й чекав, бо видно було, як йому кортіло все розказати.

— Позичив! Не здогадаєшся в кого,— сказав він, хоч я відгадувати і не збирався.— Ото побіг я, значить, додому,— нікого нема. Я до сусідки — теж нема.

— Та ти коротше,— кажу.

— Зараз,— а сам тягне.— Став я тоді посеред двору і не знаю, до кого ж іти. Коли це навстріч бабця Текля, що у дворі живе. Я до неї. Так, мовляв, і так, позичте, кажу, карбованця. Зайшла вона до себе і винесла. Тільки спитала: «Чи не на цигарки?» Я кажу, що ні, хіба на цигарки стільки грошей треба? Для хорошого діла. Навіть «чесне піонерське» довелося дати. Ну тоді й дала.

Принесли ми з Єгоркою будильник додому і урочисто поставили на комод. Я все прислухався: а що, коли зупиниться? Ні, добре цокав!

— Як ти гадаєш,— спитав Єгорка, трохи помовчавши. У нього була погана звичка завжди псувати мені хороший настрій.— Де ми грошей дістанемо, щоб віддати бабці Теклі?

Сказати правду, це мене засмутило. Адже вдома не візьмеш. Почнуть розпитувати: навіщо? Для чого? А брехати не хотілось. Один вихід — зібрати гроші. Але ж і це довго.

І раптом Єгорку шибонула ну просто геніальна думка.

— Знаєш, — вигукнув він, — давай бабці Теклі поки щось зробимо. Щоб не хвилювалась.

— Оце здорово! — не втримався я. — Їй саме цими днями привезли дрова. А хіба ми не зможемо їх попиляти й порубати?

На цьому й погодились.

Жила бабця Текля одиначкою, нікого в неї не було. Був, правда, колись син, але він загинув на війні. Як вже вона там влаштовувалась з різними господарчими справами — ніхто не знав.

Наступного дня прийшли ми до неї. Трохи посиділи для годиться, поговорили про се, про те, а потім Єгорка й каже:

— Вчора ми позичили у вас карбованця. Ми, звичайно, його віддамо вам. Але щоб ви... розумієте... щоб ви...

— Не хвилювались! — випалив я на допомогу Єгорці.

— ...не хвилювались, ми хочемо попиляти вам дрова.

— Та що ви, хлопчики! — замахала руками бабуся. — Про гроші я анітрохи не турбуюсь. Віддасте потім. Але навіщо вам морочитись з дровами? Я можу когось з дорослих попросити.

— А хіба ми не впораємось? Не вміємо пилати?

— Чи, може, сили в нас нема?

— Чи, може, ми не піонери? Не маємо права допомагати людям? — заторлали ми навперербій, хоч бабця Текля ніколи не скаржилась на глухоту.

Сперечались ми, сперечались, нарешті умовили-таки її.

Дістали в сусідів козли, пилку і взялися до діла.

Попрацювали ми з Єгоркою години дві — піт з лоба градом котиться, руки болять, потомилися. І, звичайно, засперечались: я кажу, що Єгорка пилку косить, а він на мене горлає, що я не тягну її як треба. Врешті вирішили перепочити до завтра. А вранці знову прийшли. Важко було спочатку — все тіло болить, та потім відійшло. І на серці якось відразу повеселішало.

Зайшла до нас у сарай бабця Текля. Глянула на попиляні кругляки, як захоас:

— Та досить вам, любі! Досить!

А ми з Єгоркою ще дужче наддали — навчилися вже пиляти. Жих-жих, жих-жих, тільки тирса летить.

Шкода нам стало бабцю Теклю, — старенька, нема кому їй допомогти.

Днів за п'ять попиляли ми дрова й порубали. Ох і раділа ж бабуся Текля, напевно, не менше, як ми. Навіть чаєм з кизилловим варенням нас почастувала.

Ну от, здається, і все, якщо не згадати про те, що тепер ми щодня до неї заходимо: то стілець підклеїмо, то вимикач новий поставимо, то в магазин збігаємо.

А карбованця вона у нас так і не взяла.

Подарунок школі

Вовка піднімався сходами не кваплячись, важко переставляв ноги по східцях, наче ніс відра з водою. «Ну й дивна ж річ — настрої, — міркував собі Вовка. — Як швидко він може змінюватись! Ще зранку все було так добре, і раптом — на тобі!» Він навіть струснув плечима, мов хотів скинути цей поганий настрої, який, наче тягар, заважав рухатись, сміятись, думати. Та хіба його так легко позбудешся?

На площадці другого поверху сидів великий сірий кіт. З досади Вовка замахнувся на нього, і кіт, войовниче захищівши, проскочив йому між ногами. Але настрої від цього однаково не став кращим. Так і прийшов додому Вовка насушений. Навіть обідати не став: побовтав ложкою суп і відсунув тарілку.

— Що сталося, Вовочко? — стурбовано запитала мама. — Голівка не болить?

— Ні, — зітхнув Вовка. — Так просто.

— А я вже давно запримітила, — втрутилась у розмову бабуся, відкладаючи плетиво: — Тільки в нашого Вовки поганий настрій — так і чекай дощу.

— Дощ і без мене піти може, — буркнув Вовка. — Це Ігор мені допіру настрої зіпсував.

— Чим же він тебе скривдив? Може, вдарив?

— Еге, хай би спробував тільки. Я б йому дав...

— Так що ж все-таки сталося?

Вовка колупнув нігтем вишивку на скатертині, шморгнув носом і сказав:

— Він у подарунок школі зробив модель підводного човна.

Бабуся здивовано глянула з-над окулярів.

— І він під водою плаває?

— А де ж йому ще плавати? Не в повітрі ж, — роздратовано відповів Вовка.

— А ти зроби такий човен, щоб по воді плавав.

— Нічого ти, бабуся, не тямиш у цих справах. Я б, може, й не такий човен зробив, та пізно вже: завтра перше вересня, до школи йти треба.

— Було б раніше думати, — корила сина мама. — А тепер як підеш у школу без подарунка? Всі діти як діти, а ти... Сором та й годі!

— Може, візьмеш гроші і купиш що-небудь? — шукала бабуся виходу з тієї скрути.

— Та як же ти не розумієш! — спалахнув Вовка. — Хіба я можу принести до школи якусь там річ, коли на ній буде написано: «Подільський райпромкомбінат». Мене ж усі за-тюкають! Своїми руками треба щось зробити. Власними.

— Заспокойся, Вовочко, — примирливо сказала бабуся. — Ще є час, і я тобі гарну серветку зроблю.

— Потрібна мені твоя серветка! Хай дівчиська цим займаються.

— Вовочко, тихіше. Не забувай, що тобі лікар сказав — не хвилюватись. Зараз ми щось придумаємо. Дай-но лишень поміркувати. Ось так. Спокійно.

Поки бабуся думала, Вовка ходив по кімнаті і пригадував, що приносили в школу його однокласники минулого року.

— Гербарій... колекцію метеликів... чучело білки... — бурмотів він собі під ніс. — Вже придумали?

— Який ти скорий! — кинула мама. — У тебе було ціле літо, — і ти нічого не придумав...

— Зачекай трошки. — Бабуся замислилась. — От коли б можна було пиріг спекти! — сказала вона мрійно. — Я б такий спекла, з яблуками чи сливами, — за вуха не відтягнеш!

— Ну навіщо мені твій пиріг? — кокошився Вовка. — Я ж тобі сказав: я не дівчисько. Не дівчисько! Розумієш!

— Забула, внучку, забула, — квапливо мовила стара. — А шкода, що ти не дівчинка. Менше б мороки було.

В кімнаті усі мовчать.

Лише чути, як на кухні сердито сопе чайник, але зараз не до нього.

— А може, — невпевнено починає бабуся, — може, нам Івана Матвійовича покликати? У нього руки на всі штуки.

Іван Матвійович, давній знайомий померлого Вовчиного дідуся, працював на меблевій фабриці. Він і дома у вільний час любив столярувати. Робив сусідським малюкам кріселка, з яких і найвигадливіші вертуни не могли вилізти, різні іграшки, незвичайні різьблені шкатулки. В його кімнаті часто пахло столярним клеєм, свіжими смоляними стружками.

Вовка зразу збагнув, що кращого за Івана Матвійовича порадника в такому ділі не знайдеш. Він уже зуміє щось порадити.

— Покликати? — благально дивлячись на маму, спитав Вовка.

— Поклич, — зітхаючи проказала мама.

Через кілька хвилин разом з Вовкою до кімнати зайшов Іван Матвійович.

Високий, сивоусий, в окулярах, за якими ховалися трохи примружені хитруваті очі, — таким його Вовка пам'ятає все життя.

— Сідайте,— люб'язно запрошує його бабуся. Іван Матвійович сідає біля столу і кладе на коліна жилаві заскорублі руки.

— У нас тут така справа,— неквапливо починає розмову Вовчина мати.— Завтра — перше вересня, і синові треба йти до школи. І от... як би це вам пояснити... Подарунок школі треба... Розумієте?

— Які ж тут розмови! — Кінчики вусів Івана Матвійовича підстрибують угору.— Коли треба щось піднести — будь ласка. Все в наших руках.

— Та ні,— втручається в розмову бабуся.— В тім-то й річ, що нести ще нема чого. Ми з вами порадитись хотіли.

Іван Матвійович здивовано дивиться на бабусю, на Вовку, на його матір.

— Не розумію. Про що порадитись?

— Та про подарунок же!

— Це для тебе? — його лукаві очі з кошлатими бровами зупиняються на Вовці. Вовка улесливо всміхається.

— Для мене. Тобто не для мене, а для школи. У нас першого вересня всі приходять з подарунками. Хто що зробив — несуть.

— Ага, нарешті второпав.

— От і добре,— радіє бабуся.— Іване Матвійовичу, придумайте що-небудь для нашого Вовочки.

— А що він сам робив улітку?

— Відпочивав... Купався... Ще в футболу грав.

— Так-так,— задумливо говорить Іван Матвійович,— забиті голи в школу, звісно, не понесеш. А втім... знаєте що? Недавно один халамидник мало не розбив мені шибку своїм планером. Так я той планер забрав і в кладовку кинув.

— А він не поламаний? — рятівний вогник надії спалахнув у Вовчиних очах.

— Начебто ні. Може, десь трошки. Так його підклеїти можна. Взагалі — добре зроблений. Молодець хлопець!

З радощів Вовка навіть застрибав.

— Іване Матвійовичу! Принесіть. Зараз. От буде здорово!

— Будь ласка, можу й зараз.

Він неквапно підвівся і вийшов.

— Ну, от все й влаштувалося,— зраділа мама, коли старий зачинив за собою двері.

— Я ж казала, що Іван Матвійович нас виручить, — посміхнулася бабуся і знову почала плести.— Шкода тільки, що ми так високо живемо: нічого до нас у вікна не залітає.

Але Вовці вже нецікаво було слухати, що там бурмотіла собі під ніс бабуся.

Він бігав по кімнаті і, задоволений, стукав себе ліктями під боки.

— Оце діло — планер! А то вигадали там якісь пироги, серветку!

Почувши на сходах розмірені кроки, він прожогом кинувся відчиняти двері.

— Хіба поганий? — гордовито сказав Іван Матвійович, простягаючи планер з довгими паперовими крилами.

Усі з цікавістю почали розглядати планер.

— Просто чудесний! Кращого подарунка й не придумаєш!

Вовка схопив планер і, змахнувши рукою, пустив його. Планер пролетів під люстрою і м'яко сів на диван.

— От тепер я втру ніс Юркові! Хай не думає, що тільки він один уміє такі робити.

— Обережно, Вовочко, не поламай,— занепокоїлась бабуся.— А ви, Іване Матвійовичу, вибачте вже мені. Не забувайте про нашого Вовочку. Йому ж бо ще не один рік ходити до школи. І коли вам ще хтось розіб'є шибку якоюсь там штукою, то ви її... прибережіть.

І раптом, коли все вже, здавалося, було так добре, пролунав відчайдушний Вовчин зойк.

— Зламав? — злякалася мама.

— Ні,— захникав Вовка.— У нього під крилом на планці вирізано «ЮС-10». Це десята модель Юрка Супруна.

І Вовка заревів, як бичок. Мама так і завмерла, бабуся випустила з рук плетиво.

А Іван Матвійович, ледь усміхаючись у вуса, розвів руками і сказав:

— Більше придумати нічого не можу.

Не варто ображатись

х, як це важко висидіти в класі сорок п'ять хвилин, коли так треба, неодмінно треба поговорити з другом!

Як тільки пролунав дзвінок на перерву, Вадик миттю опинився коло Сашка, схопив його за руку і потягнув у куток.

— Приходь сьогодні до мене, — гаряче зашепотів він.

Сашко навіть і спитати не встиг — чого саме прийти, як він випалив:

— У нас телефон поставили, дзвонити будемо! — І його широке обличчя стало ще ширшим від щасливої усмішки, а очі зробилися маленькі-маленькі, наче щілинки. Це не жарти — свій телефон! Сиди собі вдома і дзвони кому хочеш і скільки хочеш. Зажадав дізнатись, що в кіно, — будь ласка, лише номер набери. Забув, які приклади задали по арифметиці, — телефон до твоїх послуг. Не розв'язав задачі — до друзів бігти не треба: лише підійди до телефону — і в тебе готове рішення. Що й казати — здорово!

Не одну перерву розтлумачував Вадик другові всі вигоди телефону. З його слів можна було зрозуміти, що телефон лише для того й винайшли, щоб полегшити життя школярам.

— Добре, — напевно, вже вдесьте погоджувався Сашко, — прийду, тільки після третьої. Бо мені ще треба до знайомих зайти, мама наказала.

Сашко прийшов до Вадика трохи раніше, ніж обіцяв, але той давно вже чекав на нього.

— Так з кого почнемо? — спитав Сашка, сідаючи коло телефону.

— Давай до Сьомки Уткіна, — запропонував Сашко.

Вадик узяв зі столу аркушик паперу, на якому були

записані номери телефонів усіх знайомих, зручніше вмовстився в кріслі і набрав номер.

— Привіт, Сьомо! Це я, Вадик. Знаєш, у нас поставили телефон. Я теж кажу, що добре. А я уроки буду робити пізніше.

Сашко приклав вухо до трубки з другого боку і теж почав слухати.

— Це все, що ти хотів сказати? — почулося в телефоні.

— Ні. Ти знаєш... — Тут Вадик запнувся, намагаючись хоч що-небудь пригадати — йому ж бо так кортіло поговорити! Потім раптом шибонула в голові блискавкою якась думка, і він заквапився, аби тільки Уткін не повісив трубки:

— Сьогодні в нашому кіно нова картина. Яка? Про піратів. Кажуть, дуже хороша. А... а потім... Я вчора був на виставці квітів — ух, як здорово! Красота! Які там квіти! Ні, не вішай ще трубки. Мало не забув про найголовніше. — Вадик підморгнув Сашкові. — Володька дістав нові марки, з Куби, казав. А до Мишка приїхав дядя. Він полярник, з Півночі, здається. Не віриш? Та я й сам не вірю.

Сашко здивовано глянув на Вадика, але той застережливо приклав палець до рота. Він плів усяку нісенітницю, аби тільки подовше поговорити. Нарешті, задоволений, повісив трубку.

— А тепер ти дзвони.

— До кого? — спитав Сашко, сідаючи на його місце в крісло.

— До Томки подзвони. Побажай їй смачного.

Томка була найповніша дівчинка в класі. Кожну перерву щось жувала.

Вона приносила такі великі сніданки, що, напевно, утрюх їх важко було здолати.

І хлопчиська завжди кепкували з неї.

— Пончик? — закричав у трубку Сашко.

— Хто це говорить? — почувся ображений голос на другому кінці проводу.

— Всі кажуть! — засміявся Сашко і натиснув на важіль.

Нарешті обдзвонили всіх знайомих, кілька разів довідались, яка завтра буде погода, котра тепер година.

— Ну досить,— не витерпів Сашко.— Піду додому. Уроки ще треба робити.

І Вадик лишився один. Він ще раз проглянув аркуш з номерами телефонів, походив з кутка в куток і сів за уроки. Але не встиг дістати з портфеля підручники й зошити, як раптом прийшла Катя, сусідська дівчинка.

— Вадику, де мій Жюль Верн? — стурбовано спитала вона.

Вадик подивився на неї здивованими очима і лише тут пригадав...

— А тобі зараз книжка потрібна?

— Так, так, зараз. Розумієш, тьотя Жєня завтра їде. А це ж її книжка. Давай.

Вадик підійшов до етажерки, витяг одну, другу книжку і поставив їх на місце.

— Я тобі через півгодини її принесу. Вона не в мене, в Уткіна.

— В якого це Уткіна? — не розуміючи, спитала Катя.

— Ну, в мого товариша. Я її давно прочитав, а він попросив на два дні.

— Як собі хочеш, але щоб за півгодини книжка була. Інакше... інакше я не знаю, що тобі зроблю.— І Катині кіски заметляли в повітрі.

— Та ти не хвилюйся, я миттю,— заспокоїв її Вадик.

Він, не гаючи часу, побіг до Уткіна. І лише на вулиці згадав, що до нього можна тепер подзвонити. «Проте все одно,— міркував дорогою.— Так навіть швидше буде. Зразу і книжку візьму».

Але Уткіна дома не було. Мати сказала, що він кудись пішов.

— Він мені повинен був віддати книжку,— поквапно сказав Вадик.— Вона, напевно, десь у кімнаті, подивіться, будь ласка.

Сьомина мама підійшла до полички і почала передивлятися книжки.

— Жюль Верн, в такій синій обкладинці,— нервово тупцюючи, казав Вадик.— Мені її зараз конче треба.

— Щось не бачу,— відповіла Сьомина мама, востаннє провівши рукою по книжках.

— Може, він її з собою взяв? — з надією спитав Вадик.
— Справді, він щось брав, але що саме — не помітила.
— От невдача, — зітхнув Вадик. — А ви не знаєте, куди він пішов?

— Нічого не сказав. Я тільки чула, як він з кимось говорив по телефону про кіно, про виставку квітів, про якісь марки...

Вадик вийшов на вулицю. «Оце так ускочив, — подумав він. — Що ж тепер робити? Наговорив йому дурниць, а тепер шукай вітра в полі. І все через той клятий телефон!»

Насамперед він побіг до кіно, довідатись, коли кінчається сеанс. Виявилось — через годину. Тим часом вирішив збігати до Володьки — може, Уткін пішов до нього подивитись нові марки. На щастя, Володька був дома.

— Уткін у тебе був? — спитав Вадик, просовуючись у двері.

— Ні, не був. А що?

— Та так. Просто він мені дуже потрібен. Взяв книжку, а у мене зараз вимагають. Ну гаразд, бувай! — крикнув він уже на сходах.

«Треба зайти ще до Мишка. І понесло ж мене сказати, що до нього приїхав дядя полярник. Напевно, Уткін там».

І він подався до Мишка. Двері відчинила старенька бабуся і сказала, що Мишка нема дома.

Роздосадуваний, Вадик щодуху побіг до кіно. Сеанс ще не скінчився. Довелося чекати хвилин двадцять. Тим часом він передивився усі картинки в вітрині, перечитав усі афіші про наступні фільми. А стрілки годинника, що висів на розі, пересувалися, як на зло, так повільно, наче знуцалися з нього...

Нарешті кіно скінчилося, почали виходити люди. Вадик уважно вдивлявся в перехожих, та Уткіна серед них не було. Подзвонив до нього з автомата — не приходив ще.

«Може, він пішов на виставку квітів? — подумав Вадик. — І що там цікавого? А втім...» — і він, не гаючи часу, сів у тролейбус.

На виставці людей було небагато. Він прихапцем оббіг усі алеї, зазирнув у найвіддаленіші куточки парку, але

Уткіна ніде не було. Стомлений і злий, Вадик повернувся до дому.

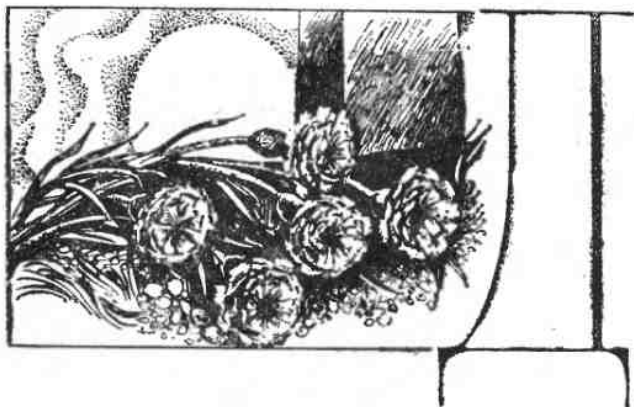
Роздягшись, трохи відсапавшись, зле покосився на телефон, який, замість радості і незліченних вигод, вже попервах завдав йому стільки клопоту.

А той, наче зрозумівши несправедливість Вадикових думок, раптом весело і привітно задзеленчав.

Вадик нетерпляче схопив трубку.

— Це ти, Уткін? — загукав він на всю кімнату. — Жми до мене! Чимдуж!

Ні, що не кажіть, а все-таки добра штука телефон! І не варто на нього ображатись, якщо колись ненароком підведе.

Хлоп'ята

До станції ще було їхати хвилин десять. Як і раніше, дружно вистукували колеса, а за вікном вагона уже повільніше пропливали телеграфні стовпи, одинокі будівлі. Нарешті поїзд прогуркотів по мосту, звернув за ліс, і попереду замелькали пристанційні споруди.

Іван Петрович Литвин стояв у тамбурі біля відчинених дверей і з-за спини провідника намагався впізнати ці мало-знайомі йому місця. Здавалося, він уже бачив колись маленьку будку із смугастим шлагбаумом на переїзді, довгі базарні столи в затінку високих дерев, високу водонапірну башту.

Поїзд уповільнив хід, але все ще тягся по станції, наче ніяк не міг зупинитися після тривалого бігу. Нарешті став.

Іван Петрович легко зіскочив з приступок на забризкану мазутом гальку, яка весело зашурчала під його чобітьми.

Він ступив на платформу і зупинився коло дерев'яного паркану.

Так, наче десь тут він стояв багато років тому. Тільки не було самого будинку станції: замість нього, трохи далі, праворуч, тулився до дерев дощаний будиночок, що, як паровоз, викидав клуби сірого диму. А люди сиділи невеличкими купками на клунках, на чемоданах. Не було тоді високих осокорів, асфальтованої доріжки... Не було тоді ще сивини на його скронях, двох довгих зморщок, які пролягли від кутів рота на підборіддя.

Паровоз засвистів, викинувши в небо клуби білої пари. Брязнули буфери, і поїзд рушив. Ще кілька хвилин, і він уже гуркотів далеко-далеко, липаючи за собою жовту хмару куряви, що ніяк не могла його наздогнати.

І станція поринула в тишу.

Але це тільки спочатку йому так здалося. Ось звідкілясь долинули дзвінки голоси дітлашні.

Він озирнувся і побачив, як під високими деревами діти дружно ганяли м'яча.

Іван Петрович поставив на землю коричневий чемоданчик, звичним рухом розправив гімнастерку і попростував до босоногих футболістів.

Між двох цеглин, на воротах, ближче до нього, стояв, а вірніше — сидів кучерявий хлопчик. Він закинув ногу на ногу і старанно вивчав свою босу підощву. Хлопець так захопився цим заняттям, що й оком не моргнув, коли повз нього в ворота проскочив м'яч.

— Гол! Гол! — закричали дітлахи на майданчику.

— Ти чого гав ловиш? — накинулись на нього товариші. — Знов через тебе гол!

У них був такий погрозливий вигляд, наче вони програвали принаймні першість світу.

Малий, відчуваючи небезпеку, запобігливо закліпав віями і зашморгав носом.

— Так я ж казав... нога у мене... — І про всяк випадок ступив крок назад, готовий при першій-ліпшій небезпеці накивати п'ятами.

Іван Петрович ближче підійшов до гурту.

— Де ж ваш захист? — спитав він футболістів. — Хто захисники?

Хлопці з цікавістю глянули на військового, який так несподівано втрутився в їхню розмову.

— Федько захисник, — відповів хлопчик у довгих штанях.

— А от і не я, а Микола, — запально виправдувався Федько. — Ти ж сам мені сказав, щоб я не стояв біля воріт.

— Стривайте, стривайте. Не всі разом, — замахав рукою Іван Петрович. — Виходить негаразд. Хто у вас капітан?

— Павка, ось.

Наперед вийшов русявий хлопець, з вицвілими бровами, облупленим носом. На вигляд йому було років тринадцять — чотирнадцять. Він уважно глянув на кашкет Івана Петровича, потім на погони і діловито запитав:

— А ви — льотчик?

— Як бачиш.

Іван Петрович відчув, як одразу попав у полон допитливих очей. Про футбол було остаточно забуто, і старий потертий м'яч, напевно, з задоволенням відпочивав на краю майданчика від безперервних ударів дитячих ніг.

— У мене до вас, хлопці, діло, — сказав Іван Петрович, обводячи поглядом босоногу ватагу. — Десь тут, за селом, колись була могила льотчика лейтенанта Безбородька, який загинув ще у війну. — Він трохи підняв кашкет і провів рукою по спітнілому лобі. — Чи є вона зараз?

Хлопці зашепотілися, щось пригадуючи.

— Отамечки за лісом вона, — нарешті показав рукою на схід Павка.

— Гаразд. — Іван Петрович замислився. — Хто з вас проведе мене до неї?

Всі подивилися на Павку, якому в таких випадках, напевно, належало вирішальне слово.

— Ми можемо вас провести. Тільки скоро вечір. А назад їти — темно буде.

— Це далеко?

— Кілометрів за п'ять.

— Та що ти! Більше, — загомоніли хлопці.

Іван Петрович глянув на годинник.

— Пішли. Встигнемо.

І вся ватага дружно залопотіла по добре нагрітій за день ґрунтовій дорозі.

Незабаром Іван Петрович уже знав, як звати багатьох хлопчаків. Вони йшли поруч, з обох боків. А малий Ромка, недавній воротар, то забігав наперед, то плентався ззаду, все відшукуючи собі зручне місце. Більше говорив Іван Петрович і, звичайно, про війну.

Так у розмовах минули кукурудзяне поле, спустились у вибалок, де за зеленими кучерями дерев виглянули опатні хатки. Попереду, десь у кінці вулиці, забіліло світле плесо ріки — і здавалося, що вулиця ось-ось пірне в воду. Сонце поволі сідало — велике, золоте, розморене за довгий робочий день.

— А це наша хата,— сказав Ромка, показуючи рукою на білу хатину під шифером.

— А криниця у тебе є? — спитав Іван Петрович.

— Є, глибока!

— У нас краща вода, смачніша,— перебив його Федько.

— А от і в нас краща! Ходіте до нас! — засперечалися хлопці.

— Нема часу,— відказав Іван Петрович, заперечливо хитаючи головою.— Може, якось іншим разом.

Ромка переможно глянув на товаришів і побіг уперед. Він просунув між штахетами руку, відкинув гачок і пuzом відіпхнув рипучу хвіртку.

— Заходьте...— Хотів ще щось додати, але засоромився і почервонів по самі вуха.

Побачивши у вікно таку юрбу хлопців з військовим, з хати вибігла схвильована Ромчина мати. Але по усміхнених обличчях дітлашні враз збагнула, що нічого страшного не скоїлось.

— Здрастуйте,— привітався до неї Іван Петрович.— Кажуть, у вас вода смачна. Можна напитися?

— Авжеж,— привітно відповіла жінка.— Проходьте в хату. Яким це побитом до нас?

— Та, власне, проїздом я. Хочу відвідати могилу товариша, що за селом у вас. Під час війни загинув.

— Може, ви переночували б у нас, а ранком і пішли б на могилу. Бо до неї далеченько. Та й на вечір завертає.

— Дякую. Я краще в сільраді переночую. Не буду вас турбувати.

— Ну які ж це турботи! — сплеснула руками Ромчина мати. — Лишайтесь та й годі! У нас є де переспати.

Іван Петрович сів на лавку.

— То як, хлопці, завтра зранку проведете мене?

— А ви нам розкажете про того льотчика? — спитав Павка.

— Обов'язково!

— Ну от і гаразд, — сказала жінка. — А вони нехай вам розкажуть, який сад коло школи виростили. Який город чудовий!

Поки Іван Петрович хлюпотівся під цівкою холодної води з умивальника, що висів на стовпчику, хлопці посідали на колоди під сараєм.

— Погано у нас вийшло, — задумливо сказав Павка. — Могила льотчика у нас під носом, а ми й забули про неї.

— Так вона ж далеко від нас, — заперечив йому Петрусь.

— Де ж то далеко? Як до тітки бігаєш у Хирівку, то нічого. А це ж могила льотчика. Він за наше село загинув!

Виправдуватись більше ніхто не став.

— Може, її пофарбувати треба? — запропонував Федько.

Усі замислились.

— Треба. Пофарбувати і навести порядок, — твердо сказав Павка. — Слухайте уважно. Ти, Павлусь, знайди червоної і зеленої фарби. У діда Спиридона попроси. І щітку не забудь узяти. Ти, Грицю, принесеш з Миколою свіжого піску з річки. А ти, Юрку, попередиш дівчат, щоб нарвали квітів. І зранку бути всім там. Ясно?

— Оце так здорово! — мало не закричав Федько. І раптом схаменувся: — А що, коли той льотчик раніше за нас прийде?

Коротку радість наче вітром здуло. Хлопці замислились.

— Я беру це на себе, — сказав нарешті Павка, підводячись. — Раніше дев'ятої він не прийде. Але дивіться, щоб до нашого приходу все зробили.

Посутеніло. На небі одна по одній почали засвічуватися зірки, як малесенькі ліхтарики. Чим далі, вони ставали яскравішими, і здавалося, все розгоряються і розгоряються.

Іван Петрович сидів на колоді у гурті хлопців і оповідав їм про той далекий час, коли Радянська Армія переможно гнала фашистів з нашої землі, оповідав про свого загиблого друга.

— Його звали Степаном Безбородьком,— почав він неквапливо.— Ми познайомилися в авіаучилищі і зразу потоваришували. Він був мовчазний, небалакучий. Своє горе завжди тримав при собі і нікому не розказував про нього. А горе тоді у кожного було — війна. Ми навіть не знали, що його батьків убили фашисти. Тільки після смерті Степана про це дізнались — з листів, які він зберігав. Вчився він добре і літав добре. Після училища нам пощастило: ми потрапили в один полк. Літали на винищувачах, завжди в парі. Я попереду — ведучим, він — за мною, прикривав мене. Чимало у нас було боїв, і не один раз Степан рятував мене, здавалося б, від неминучої смерті. На війні це дуже важливо, коли знаєш, що поряд — друг, який за тобою піде і в огонь і в воду. У бою інколи не бачиш свого напарника. Але я відчував його завжди і саме тоді, коли мені загрожувала найбільша небезпека. А одного разу він повернувся на аеродром просто чудом: ми нарахували в його літаку аж чотирнадцять пробоїн! Мужня це була людина, безстрашна.

Іван Петрович замислився, щось пригадуючи. Хлопці щільніше присунулись до нього.

— Якось нас підняли по тривозі. Треба було відбити напад гітлерівських бомбардувальників, які хотіли розбомбити ваш міст і станцію. Ми стояли тут недалеко. Ворожих літаків було більше, ніж наших. Довелось прийняти нерівний бій. Через станцію і міст уже йшли наші поїзди на захід, і нам треба було їх зберегти будь-що,— такий ми одержали наказ. Ворожі літаки трималися купою, а так їх важко здолати. У повітрі закрутилася справжня карусель. Пам'ятаю, як два бомбардувальники майже одночасно задимилися і каменем ринули вниз. Та лишилося ще три. Я гукнув Степанові по радіо: «Атакую першого. Прикривай справа». І кинувся на

ворога. Літак загорівся. На radoщах я закpичав: «Стьoпкo! Здoрoвo!» Але відпoвіді не пoчув. Я oзирнувся. Стьoпанів літак теж загорівся: полум'я пaсмами вpивалося з мoтoра. «Стpибай! — загукав я йoму. — Пaрaшут!» Та, напeвнe, було вже пізно. Кoли бачу: Стьoпан скepoвує свій пaлаючий літак на фaшиста і з ходу вpізається в ньoгo... Це був oстанній бій Стьoпана. Тoгo ж дня ми pозшукали йoгo тіло і пoховали за вашим сeлoм.

Іван Петpович замoвк. Дістав сіpники з кишeні і пpипалив пoгаслу цигарку.

Хлoпці сиділи нeрухoмo, пpигopнувшись oднe до oднoгo, — ставало пpoxoлoдно.

— А пoтім де ви були? — pоздумливо спитав Пaвка.

— Та де ж міг бути? Воював, до кінця війни воював. А тoді направили мене в училище, навчати мoлодих льoтчиків. Далеко це звідси, в Сибіpу. Там і oсів.

Іван Петpович пoплескав хлoпців пo плeчax і вже вeселіше сказав.

— А тепер пo хатах. На добpаніч!

Цієї нoчі він довгo не міг заснути. Пoтpивожив минуле — і нескінченні спoгади відігнали сон. Oсь, наче з мoрoку, виплив Стьoпан, — русявий, вилицoватий, з задумливим пoглядом невеселих очей. Навіть згадалося, як тoгo oстаннього дня він старанно гoлився і ніяк не міг пpигладити впeртoгo вихoра на гoлові.

Ніч була тиха, спoкійна. Зазирнув місяць у кімнату і ліг на підлозі світлим килимкoм. Нарешті думки вгамувалися, pозмістилися пo своїx куточках, — Іван Петpович заснув.

Пpокинувся він від яскpавoгo сонця, щo світило пpямo в вічі. Глянyв на гoдинник — сьoма. Швидкo oдягся, умився.

— А де ж Пaвка? — спитав він у Pомки, який уже кpутився дзигoю коло ньoгo.

— Зараз пpийде. Пoки пoснідаємо, і пpийде.

Снідали самі, бо Pомчина мати пішла вже на поле. Pомка, як гoстинний хазяїн, пpигoщав Івана Петpовича свіжим салaтoм, смаженою рибoю, узварoм, кapтoплею, варениками — усім підpяд, аби тільки гість затpимався за стoлoм. Пoпoївши тpoхи, Іван Петpович ввічливо пoчав відмoвлятися. Але

Ромка чесно виконував наказ Павки: не відпускати гостя. І, незважаючи на його протести, збігав ще до льоху і приніс холодну ряжанку.

— Ось покуштуйте, — поставив на стіл коричневий глек. — Там ще квас є. Хочете, принесу?

— Не можу, слово честі, не можу, — рішуче одмовився Іван Петрович. — Я ж не встану з-за столу, а нам ще йти скільки! Де ж твій Павка забарився?

— Зараз прийде. Ось побачите. І на поїзд встигнете. — І про всяк випадок висипав на стіл смажене гарбузове насіння.

— Спасибі, Ромко. Напевне, не будемо чекати Павки. Пішли.

— Добре. Тільки ключа знайду, — сказав Ромка і заходився нишпорити по кімнаті. Він шукав старанно, терпляче, не минаючи жодної баночки, коробочки, навіть попросив Івана Петровича помацати на шафі, чи не лишила часом мати там ключа.

— От клятий! І куди він міг подітися? — Ромка насупив брови і блукаючим поглядом обвів кімнату.

Хтозна, скільки б ще тривали ті пошуки, коли б Іван Петрович випадково не знайшов ключа... на гвіздку в сінях.

Тільки вони замкнули хату, як раптом наче з-під землі об'явився Павка.

— Чого це ти так спізнився? — трохи дорікаючи, сказав йому Іван Петрович.

Павка стояв біля яблуні і смикав за мотузку, на якій сушилася білизна.

— Мати затримали. У крамницю ходив. — І, помовчавши, додав: — Ми навпрошки підемо. Так швидше буде.

— Хай так, — довірливо погодився Іван Петрович і простував за ними.

Сонце вже підбилося високо, але не припікало. І було приємно йти тихою ранковою вулицею понад річкою, яка ще не прокинулася від сну і бадьорила прохолодою.

Потім пройшли стежкою через якісь городи. З-за дерев виглянула біла триповерхова будівля.

— Це наша школа! — з погордою сказав Павка. — І сад наш.

— А сливи які там смачні, — мрійно додав Ромка. — Давайте заїдемо?

Іван Петрович похитав головою:

— Поспішати треба.

— Ну, то хоч школу подивіться. Я вам покажу наш клас, — не здавався Ромка.

— От невгамовні. Кажу ж вам, що не можу зараз.

Поминули школу, сад, ще городи. Вже й хати лишилися позаду. Знову вийшли на дорогу. Раптом Ромка як зойкне! І застрибав на одній нозі. Скривився, зціпив зуби, сів край дороги.

— Що таке? — схилився до нього Іван Петрович.

— Нога... заскочила, — не сказав, а видавив з себе Ромка і пильно почав її оглядати.

Павка натискав то в одному місці, то в другому, а Ромка стиха стогнав. Іван Петрович теж оглянув Ромчину ногу — і зверху, і знизу. На ній було стільки різних подряпин, синяків, що важко було розібрати, де в нього болить. Бо ж і вчора боліла... Коли ж Іван Петрович натиснув пальцем, Ромка спочатку хотів було закричати, але раптом передумав.

— Уже легше, — сказав спокійніше і опустил ногу додолу.

Він підвівся, обережно ступив на неї раз, другий, як пробують узимку на калюжці лід.

— Нічого, дійду.

Нарешті показався ліс. І чим ближче вони підходили до нього, тим ширшими ставали кроки Івана Петровича. Інколи він кидав погляд на Ромку, і той, наче по команді, відразу починав припадати на ушкоджену ногу. А через кілька кроків знову дріботів по дорозі, забувши про свої недавні прикrostі.

Край лісу, на невеличкому пагорбі, вже видно було могилу за зеленою огорожею з червоним обеліском і зіркою на ньому.

Павка наддав ходи, Ромка не відставав.

— Порядок, — ледь чутно ворухнув він губами. І, повернувшись до Івана Петровича, сказав:

— Оце вона і є.

Маленький горбочок був дбайливо прибраний свіжими квітами і зеленими сосновими гілками. На білій дощечці слова: «Лейтенант Безбородько Степан Андрійович, 1921—1943 рр. Загинув у бою з фашистами за Радянську Батьківщину».

Іван Петрович зняв кашкета. Стояли мовчки. Огорожа і дерев'яний обеліск із зіркою виблискували під промінням серпневого сонця.

Тільки зараз, трохи постоявши, Іван Петрович відчув, що навколо пахне свіжою фарбою. Цей запах не могли заглушити ні духмяні квіти, ні смолисті соснові гілки. Він пильно подивився на огорожу і помітив на траві свіжі краплини фарби.

Перехопивши його погляд, хлопці ще нижче похилили голови.

У кущах підліска щось зашаруділо.

— Не крийтеся, хитруни,— голосно сказав Іван Петрович.— Ідіть сюди!

Минула якась хвилина, і з-за кущів один по одному почали виходити хлопчачки — вчорашні знайомі. Вийшли і дві дівчинки: одна з чорними кісками, смуглява, в бузковому платтячку, друга — білявенька, в рожевому. Вони наближались повільно, невпевнено, наче чогось боялися.

Останнім підійшов Павлусь, старанно ховаючи за спину руки.

— Не ховай. Все одно на носі фарба,— якимось по-батьківськи тепло сказав Іван Петрович.

Щось невимовно хороше, світле і радісне вщерть виповило його груди.

Глянув на Павку, на Ромку — до яких тільки хитрощів не вдавалися вони, аби його затримати! Та хіба на них можна ображатись?

— Ну як нога, не болить? — спитав він у Ромки, куйовдячи його шорстке волосся.

— Ні,— набурмосився Ромка.

Іван Петрович ступив через огорожу і поправив на могилі квіти.

Десь за лісом пихкотів паровоз, набираючи швидкість. Сизий димок звився над верхівками далеких сосен. У просвіті

між деревами замелькав поїзд, він наближався до мосту. І в повітрі розлігся потужний гудок паровоза, наче салют тому, хто віддав своє життя за цей міст, за цю рідну землю.

Солдатський подарунок

Тільки надвечір Василько прийшов до пам'яті. Повільно розплющив очі, кліпнув довгими обважнілими віями раз, удруге і втупився в білий лікарів халат.

— Нарешті, — полегшено зітхнув лікар.

Його стомлене, неголене обличчя затепліло усмішкою. І тут же вона перебігла до гарненької медсестри Тані, а від неї — до вусатого чоловіка з забинтованою рукою, що стояв поруч.

— Ну, веселіше, веселіше дивись! — підбадьорив хлопчика лікар. — Ніяк не збагнеш, куди попав? У госпіталь, друже. Сталося тобі лихо. Та нічого, одужаєш.

А вранці у вікно зазирнуло сонце. Воно пробило в небі сіру кошлату хмару і кинуло промінець Василькові просто на руку. Але хлопчик, здавалося, і не помітив його, як і раніше, лежав нерухомо, лише зрідка блукаючи порожнім поглядом по палаті.

А ще згодом до нього на ліжку сів той самий дядько з забинтованою рукою. Рука була в марлевій косинці і висіла перед грудьми.

— Семерня Матвій Порфирович, — відрекомендувався поранений. — До генерала ще трохи не дослужився, поки що в сержантах ходжу. А в тебе як із званням?

Василько заперечливо хитнув головою.

— Значить, нема. Так, так. Ну то нічого, не журись.

Він нахилився майже впритул до Василькового вуха і, озируючись, щоб, бува, ніхто не підслухав, таємниче зашепотів:

— Мені вже сорок другий, і то я не втратив надії в генерали вийти. А в тебе ще все попереду!

Випростався, розгладив густі, підсмалені махоркою вуса, під якими ховалася лукава усмішка.

В палаті, в дальньому кутку, хтось тихо застогнав. Василько насторожився: він ще не звик до цих госпітальних звуків, від яких ставало моторошно і тужний біль шарпав за серце.

А Семерня навіть оком не моргнув, тільки заговорив голосніше:

— У нас в роті був ось такий же, як ти, хлопчик, розвідник.

— А ви розвідник?

У Василькових очах крізь утому і біль прохопилась неприхована цікавість.

— Як тобі сказати? Що накажуть — те й роблю. Така наша солдатська служба.

Семерня вже знав, що Василько жив десь тут недалеко, в селі, кілька днів тому його село наші частини відбили в німців. Довго не хотіли відступати фашисти, а коли таки довелось — геть усі хати попалили, ще й людей розстріляли. Василькові батьки теж загинули, а його самого, непритомного, ледь живого, бійці підібрали і привезли до госпіталю.

Довго дивився Семерня на нерухоме дитяче тільце під грубою ковдрою, на заплющені очі, на нерухомі синяві губи. А зараз радів, що хлопець прийшов до пам'яті, почав розмовляти.

Він неквапно зняв з тумбочки чашку з водою.

— Попий трохи. Он зовсім пересохли губи.

Потім дбайливо підбив подушку однією рукою, поправив ковдру.

— І спи, більше спи — швидше видужаєш.

Минуло ще кілька днів, і Василькові покращало. Але, як і раніше, він здебільшого мовчав, утупивши в стелю блакитні, наче два озерецька, очі. Евакуювати його в тил лікар не наважувався.

— Кволий іще, небезпечно, — казав він Семерні, який щодня заводив з ним розмову про хлопця.

Та й в госпіталі тим часом стало вільніше: декотрих відправили в тил, а дехто з легкопоранених подався у свою частину. Чекав виписки і Семерня. Але до його радості несподівано додалася добра пайка смутку. Звик старий солдат до Василька, як до рідного. Цілими днями розважав його веселими балачками, навіть годував сам. А вночі, коли груба холола і дошкульний грудневий вітер перевіряв кожну шнарку в стінах, не один раз вставав, підходив до Василькового ліжка, по-материнськи дбайливо поправляв постіль і обережно пробирався на своє місце. Сідав, і ще довго чорніла в нічному мороці його невиразна самотня постать.

Якось уранці до палати вихором влетіла медсестра Таня: пошту принесла. І в кожного млосно защеміло серце від надії — може, йому лист? Але Таня задарма листів не віддавала. Навіть тяжкопоранених примушувала «танцювати».

— Калашников! — задзвенів у палаті її веселий дівочий голос.

Старший лейтенант, льотчик, висунув з-під ковдри кінчик ноги і під веселий Танин наспів поворушив негнучкими пальцями. Це вважалося, що він потанцював і чесно заслужив листа. А старий піхотинець, якому міною поранило обидві ноги, взяв за халяву свого чобота і кілька раз гупнув ним об підлогу: якщо не він, то хоч чобіт трохи потанцював!

Та найбільше танцювали руками, світючи на всі боки долонями і спритно ворущачи пальцями.

Василько зроду не бачив таких «танців» і тому дивився на все це здивовано і водночас журно. Як би то він затанцював, коли б це йому принесла Таня бодай маленького, зовсім куцого листа! Тільки від кого?

А пустуха Таня, роздавши листи і газети, мимохідь сунула йому під подушку щось невеличке, плескاته. І враз шугнула в двері.

Василько помацав рукою під подушкою і витяг... плитку шоколаду. Ніяково усміхаючись, покрутив її в руках, поки не прочитав з усіх боків червону обгортку. Потім обережно зсунув її, — так, щоб не розірвати. Хотів тихо розгорнути

сріблястий папір, а він, як навмисне, захрустів на всю палату. Узяв у рот відломлену крихту — губи мрійно заворушилися у насолоді, густі вії лягли на щасливі очі.

Семерня підвівся з ліжка і вийшов у коридор. Він не хотів полахати Василькової радості і вдав, що нічого не бачив. А сам подумав: «Он як повеселішав од якоїсь шоколадки!»

Вийняв з кишені блискучий портсигар. Клацнув кришкою. Але на біса він Василькові? І запальничка, хоч і трофейна. Більше в Семерні нічого цікавого не було. А тут ще Новий рік скоро. Що б то його подарувати малому?.. Як його розважити? Радість зараз — найкращі ліки для нього.

Уночі Семерня лежав, накривши голову подушкою, і думав. Думки, як бджоли, роїлися в голові, заступаючи всі інші турботи. Сідав на ліжку, роздивляючись по палаті. І раптом прикишів поглядом до вікна. На вкритій товстою памороззю шибці, між усяких дивовижних рослин він побачив казкову ялинку. «Ну звичайно, — зрадив Семерня, — влаштувати ялинку! Хай невеличку, але справжню, лісову, новорічну. Де? Та тут же, в палаті. Оце буде Василькові радість!» — і він задоволено розгладив пухнаті вуса.

Тільки та радість, як сонце зимового дня: подразнилася світлим промінцем надії і сховалася за хмари непривітних важких думок.

Вранці кинувся Семерня до сестри розпитати, де тут поблизу ялинку можна дістати, а та йому:

— Ач чого захотів! Нема зараз тут близько лісу.

— Як це «зараз»? — не зрозумів Семерня.

— А так. У німців зараз ліс. По той бік фронту, за річкою. А по цей бік, де яка деревина була — геть-чисто все порубали...

«Ну, Матвію Порфіровичу, — сказав собі Семерня, — який же ти в біса розвідник, коли звичайної ялинки добути не можеш? Як собі хочеш, а ялинка Василькові мусить бути».

Цілий день він ходив коридором, вимірюючи його своїм важким солдатським кроком.

Нарешті придумав: «А може... може, товаришів попросити? Вони ж не відмовлять, майже щоночі на той бік, за річку ходять».

Сів Семерня на ліжко, присунув табуретку і тут же нашкрябав друзям листа. Все, як є: про Василька і про ялинку.

Одержали того листа в частині. Прочитав його старшина спочатку сам, потім уголос товаришам.

— Ну то як? — запитав бійців.

Задимили солдати цигарками, наче хмарка сиза повисла в окопі, мовчать. Звісно, у кожного десь сім'я лишилася, діти.

— Що ж тут гадати? — озвався один. — Ялинку хлопцеві дістати треба.

Перед світанком поверталися з завдання троє бійців. Зупинились у гайку перепочити і разом пошукати гарну ялинку. А навкруги така темнота, хоч в око стрель. Місяць сховався за хмари, ні зірки на небі.

Покружляли бійці лісом, потупцяли на галяві — не видно ялинок. Хіба навпомацки її знайдеш?

Лежать бійці на снігу, радяться, що робити. Не повертатися ж без ялинки, коли товаришам обіцяли. Чекати, поки той місяць визирне? Так скоро світанок заїде. І тут раптом — блись! — ракета. На парашуті спускається. Іншим разом хлопці згадали б німців крутим солдатським слівцем, а зараз поприпадали до землі в своїх маскувальних халатах і з-під касок зирк-зирк: де ж та ялинка хороша? Нагледіли: перед самим носом стоїть, сніжком притрушена, наче пухову хустку на голову напнула.

Не зовсім воно було звично — повертатись у частину з ялинкою. Коли б хто побачив, хіба ж не здивувався б: троє здоровецьких солдатів-розвідників, замість «язика», тягнуть через фронт ялинку! Звичайну зелену ялинку.

У госпіталь ялинку привіз сам старшина. У білому халаті наопашки, широчезний, ще б трохи підріс — певне, до стелі головою дістав би. Не ввійшов, а, як танк, всунув до палати і між ліжками попрямував до Василька, несучи в руках, як букет квітів, опатну ялинку. Зупинився перед хлопцем, наче гора.

— Це ти і є Василько?

— Я... — розгублено відповів хлопець.

— Тоді ось тобі подарунок, — заgrimів на всю палату басовитий голос старшини. — Від моїх гвардійців. А от

іграшки до неї.— Визволив з-під халата руку з великим пакунком.

Все це сталося так несподівано, що Василько навіть подякувати старшині забув. Отетеріло кліпав очима від радості і дивився на поранених, що з'юрмилися коло його ліжка і вже радились, де краще прилаштувати зелену красуню.

А ялинка пахла смолою, лісом, морозом. На гілках від кімнатного тепла вже розтанули сніжинки, і між глищею зависли прозорі краплини. Здавалося, ялинка теж раділа, що потрапила на вільну землю, що принесла людям радість під Новий фронтний рік.

Ножик

Вітька потягнувся через стіля за чайною ложечкою і мимомаленько глянув у вікно: на подвір'ї гурт хлопців щільно оточив Юрчика. Щось роздивлялися — неквапливо, зосереджено. Слова не долинали.

Охочий до всяких хлопчачих забавок, Вітька підійшов ближче, сів на підвіконня і майже до половини вихилився у двір. Але, крім зігнутих спин і кружка похилених голів, нічого не міг ухопити зацікавленим оком. Тоді зневажливо закопилів губу, пересмикнув плечем: «Подумаєш, дивоглядія яка!»

І повернувся до столу.

Поклав у склянку три повнісінькі ложечки цукру, не кваплячись поколотив.

І раптом, обпікаючи рота ще не прохололим чаєм, похапками, одним духом вихилив склянку, грюкнув на ходу дверима і стрімголов помчав у двір. Але вчасно спохватився, засунув

руки в кишені і вже спокійно підійшов до гурту. Хлопці навіть не обернулися. І він, невдоволено пхикнувши, теж перехилив голову в середину кружка.

По руках ходила спінінгова катушка.

— Легка.

— А жилка яка тонка! Капронова.

— Судака видержить?

— А якого повітряного змія можна запустити! — гомоніли хлопчачки.

В середині гурту, мов іменинник, стояв Юрчик, вдоволений, сяючий, спаленілий від такої уваги хлопців. Ще б пак! Он як задрять йому хлопці! Вже скільки часу роздивляються на катушку і все ніяк не втамують своїх заздрощів.

— Пхи! Знайшли з чого дивувати.

Всі озирнулися.

Вітька випростався і ще глибше засунув руки в кишені штанів.

— Ніколи катушки з капроною жилкою не бачили? Ах! Ах! Яка дивина! — Він навіть хотів був сплюнути куточком рота, як це ловко робив Костя Шмань, але в нього нічого не вийшло. Крадькома втерся рукавом сорочки, взяв катушку, покрутив її на пальці.

— Ти диви, крутиться! — зареготав голосно. Потім підкинув її кілька разів на долоні. — Давай мінятись, — несподівано запропонував Юрчикові.

— На що? — запитав той і глянув у хитруваті Вітьчині очі.

— Ну... — Вітька поворушив пальцями в кишені штанів, перебираючи свої скарби, — принаймні так зрозуміли хлопці. — На що? А ось на це, — і метким рухом вийняв з кишені складаного ножика, якого колись подарував йому дядько Мирон.

Юрчик тільки й устиг помітити брунатну колодку з бронзовими кінцями. Простягнув руку, щоб краще роздивитись, але Вітька в тую ж мить міцно стулив пальці.

— Махнем?

Юрчикові руки самі собою сховались за спину: од Вітьки можна було всього чекати.

— Може, ще соску запропонуєш? — глузливо спитав Юрчик. — Нема на що махати.

— Нема? — Вітька зробив здивоване обличчя. Високо підняв рідкі, наче вискубані брови, округлив зелені очі. — Та ти знаєш, що це за ножик? Мені... мені його дядько Мирон подарував. Цей ножик з ним півсвіту об'їздив. У Турції був, в Африці, в Австралії, в Антарктиді.

Дядька Мирона всі хлопці у дворі знали.

Він з китобійною флотилією «Слава» щороку ходив до Антарктики.

— Бреши, — сказав хтось у Вітьки за спиною.

— Та щоб мені ніколи Антарктиди не бачити! — не змигнувши оком, випалив Вітька давно завчену клятву.

Антарктида! Хто з хлопців добровільно відмовиться від неї — цього загадкового сніжного континенту?

— Ану покажи, — вагаючись, проказав Юрчик.

Вітька неохоче розтулив кулака.

Ножик був звичайний, на чотири предмети: два леза, шило і штопор. Навіть не новий — з подряпиною на колодочці і одним щербатим лезом. Він одразу пішов по руках, ні в кого довго не затримуючись. Та й на що там було роздивлятися? Вітька це збагнув згодом і навіть пожалкував, що так задурно дав його розглядати.

— Та ви на колодку гляньте. Бачите дату: 27. I. 61. Знаєш, що це? Думаєш, дядько Мирон так собі, знічев'я й надряпав? Еге!

Він на хвилину замовк, обвівши всіх зневажливим поглядом. Зацікавлені хлопці мовчали. Це ще більше підохотило Вітьку, і він, набравши серйозного вигляду, примружив ліве око, начебто намагаючись згадати щось важливе, повагом сказав:

— У той день дядько Мирон ледве не загинув. Загарпнули вони здоровецького кита. Он як до того стовпа. Ні, ще більшого. Ну, метрів... метрів тридцять буде. А той як почав їх тягати по морю! То у воду пірне, то вбік кинеться! А тут ще океан як дасть хвилю! Довелося навіть троса рубати, щоб врятуватись. Такий сильнющий кит попався.

Хлопці аж роти пороззявляли — так заслухались.

— А цьому нозик щелбатий? — смикнув Вітьку за рукав Алька, малий хлопчисько у строкатій тубетейці.

— Чому? Ну того, що... що не новий. Зламався, значить, об... об крокодила. В Африці.

— Об крокодила? — перепитав украй вражений Алька.

— А що ж тут такого? — Вітька знизав плечима. — Вони тоді стояли на рейді в порту... як його... Баран... Беран... Бераментундра. Капітан і дядько Мирон були на палубі, коло поручнів. І раптом у капітана впав у море бінокль. Дядько Мирон не довго думаючи — пір-р-ррр у море...

Вітька зупинився, набрав повні груди повітря, немов то він сам під воду пішов.

— Дивиться дядько Мирон, а крокодил уже хапнув капітанову підзорну трубу.

— Бінокль, — поправив хтось із слухачів.

— Ага, бінокль.

— А нащо він крокодилові? — знову встромив носа Алька.

— Як нащо? — здивувався Вітька. — Ну, може, подивитись, де там бичок під камінь сховався, чи що. А взагалі, не перебивай. На чому я зупинився?

— Як крокодил бінокль хапнув, — відразу підказало кілька голосів.

— Так от. А від бінокля самий тільки ремінець лишився. Вхопився дядько Мирон за нього і до себе — смик! Не віддає бінокля крокодил. Тоді дядько Мирон йому каже... кулаком: «Віддай, бо заріжу» — і цього ножа виймає з кишені. А крокодил йому... нічого не сказав, бо в роті бінокля держав. Тоді дядько Мирон як садоне йому цим ножем у черево...

— І панцир пробив?

— У нього знаєш яка рука? От і пощербив трохи лезо.

— А бінокль?

— Що бінокль? Капітанові віддав, ще й подяку одержав.

Вітька ловко перекинув ножика з руки в руку і заховав у кишеню.

...Що снилося тієї ночі хлопцям — невідомо. Тільки наступного ранку перестрів Юрчик у дворі Вітьку і, простягаючи спінінгову котушку, сказав:

— Давай мінятись. На ножика.

— А жилка? — Вітька заперечливо хитнув головою. Ціна ножика з учорашнього дня різко підскочила вгору.— З жилкою давай.

Це вже було забагато, і Юрчик відхилив нерівну пропозицію.

Вітька ходив по подвір'ю пихатий, як індик. Про його незвичайний ніж миттю дізналися всі хлопчаки будинку, і їх охопила справжня лихоманка. Діловим пропозиціям не було краю.

— Марки хочеш?

— Які?

— Даю Нову Зеландію, Перу, Австралію... — спокусливо пропонував веснянкуватий Мишко.

Але Вітька знав, що ні на які марки ножика він не проміняє, самовдоволено сказав:

— Мало.

— Ну, ще Гондурас,— торгувався Мишко.

— А ще? Давай усю Латинську Америку,— знахабнів Вітька. Він добре знав, що в Мишка тих марок було штук тридцять.

Але Мишко сердито шморгнув і пішов геть.

А малий Алька, як і всі хлопчаки, захоплений незвичайними пригодами ножика, приніс на обмінки свою найулюбленішу іграшку — пістолет.

— Справний? — запитав Вітька, навіть не беручи його до рук.

— А ти стрільни. Ось пістони,— і Алька простягнув йому круглу коробочку.

За кілька хвилин від пістонів лишилися самі тільки папірці і неприємне свербіння в носі.

— Тихо стріляє. Не підійде.

Розчарований і ображений Алька завів голосної на весь двір, а Вітька терміново дав драла на вулицю.

Трохи постояв на розі і почвалав до моря. Сів на камені, замріяно втупився в безмежну синю далечінь. Великий білий корабель щойно відійшов од причалу і, незграбно розвертаючись, виходив у море. Ось так і він, Вітька, колись залишить свій дім і вирушить у мандри. Це вже точно вирішено. І його

розбурхана хлоп'яча уява почала малювати найдивовижніші пригоди, яких і в кіно не побачиш...

Ось на палубу матроси витягли загарпуненого кашалота. Розпанахали йому черево, а там — пляшка... Він за свого ножика, штопором у корок раз-раз і вийняв його. А в пляшці — записка. Від кого? Ну... хоч би від челюскінців, досі плавала... Здорово!

Вітька дістав з кишені ножика і підкинув кілька разів. «За марки схотіли, за іграшковий пістолет... Такого ножика!..»

А надвечір справжній торг учинився у дворі. Вітька гордовито сидів на лавці під низенькою акацією і мовчки дивився на хлоп'ячі скарби. Юрчик стояв тут же і тільки зітхав, все ще не наважуючись віддати за ножика спінінгову катушку з жилкою. Нарешті, боячись, що Вітька спокуситься на Тольчин старий футбольний м'яч, востаннє зітхнув і простяг катушку:

— На. Із жилкою...

Але Вітька зневажливо примружив очі, косо всміхнувся:

— Не треба, скнаро. Магазин зачинено. Ясно?

Проліски

они йшли лісом, вузькою мокрою стежкою. Сніг іще лежав довкола, але вже посірілий, в рудих плямах, у шматочках кори, засмічений усяким лісовим дріб'язком. Тепер Вадимко і не шкодував, що вони з батьком не взяли лиж: ото була б морока тягати їх на собі!

Батько йшов попереду, важко ступаючи великими черевиками. На його плечі злегка погойдувалась темно-синя

«Наше відкриття»

спортивна сумка з маленьким слюдяним вічком, в яке Вадим ще заздалегідь вставив цупку картку з власноручним написом: «Смирнов В. А.».

Коли батько уповільнював кроки або зупинявся, Вадимко ї собі робив те саме і пильно вслухався у лісову тишу. І тоді звідкілясь із-за дерев долинав то діловий стукіт дятла, то скрекотіння сойки, а то тоненький спів зяблика. Такий тоненький, чистий, наче справжній лісовий дзвіночок: пі-пі-пі, пі-пі-пі. Вони повертали голови і обережно шукали очима маленьку пташку, немов боялися її налякати. А вона, вмовившись на вершині стрункої осички, щедро розсинала навкруги співуче срібло свого весняного дзвіночка. Та ось дмухнув вітер, осичка змахнула голими гілками, і пташка замовкла...

Нарешті вони вийшли на широку галявину, осяяну сліпучим сонцем. Його було так багато, що Вадимко аж очі замружив.

Він підставив праву щоку сонцю, вдихнув на повні груди вогке, з різким весняним запахом повітря.

— Добре як! — мовив і враз схаменувся: це мамі можна так сказати, а батькові... Він зігнав з обличчя набіглу усмішку, примружив око і вже повагом додав: — Весна!

Трохи ліворуч димчастим парканом на тлі блакитного неба сірів гай, і вони попрямували до нього. То там, то тут обабіч стежини чорніли таловини, наче острови серед білого сніжного моря. Інколи під черевиками чвякало, і Вадимко відчував, як липка масна земля хапала його за ноги, немов хотіла сказати: не поспішай, подивись навкруг — яка краса! Але він важко витягав ноги з багна і квапливо наздоганяв батька. Вони йшли за пролісками.

Ще ніколи в житті Вадимко їх не збирав, не торкався рукою жодного проліска в лісі. Минулої весни він купив на вулиці букетик цих тендітних квіток, загорнутих у широкий листочок, і подарував його мамі. Як мама зраділа тому маленькому букетику! А ось зараз вони з батьком назбирають хіба ж такі букети пролісків! Щоб мама цілий рік пам'ятала про них, до наступної весни. А ще було б добре принести проліски до школи і завтра, Восьмого березня, подарувати

всім дівчатам, думав собі Вадимко. Хлопці ще ніколи їм такого подарунка не робили, все листівки та якісь там витребеньки дарували. А справжніх квітів — ніколи.

Вадимко наздогнав батька і затюпав поруч. Мовчав, все роздивлявся навколо — так кортіло першим знайти весняну квітку! А проліски ніяк не траплялися на очі. Він забігав і наперед, заглядав і в дальні бічні таловини — сама гола земля та зблякла торішня трава.

— Тату, — нарешті не витримав Вадимко, — коли ж ті проліски будуть? Може, їх тут зовсім нема?

Батько зупинився, повернувся: мабуть, Вадимко стомився, коли так спитав. Таж хитрий, прямо не скаже.

— Ось уже в тому гайку повинні бути, — і кивнув на рідку купку дерев попереду. — Там їх знаєш скільки? Не донесеш.

— А ти звідки знаєш?

— Ет, звідки та звідки. Чув, як у лісі дятли розмовляли? Цюк та цюк по дереву дзьобом. То вони азбукою Морзе про всі лісові новини перемовлялись. А я ж радист. От і підслухав, де ті проліски ростуть. Ну, не журись, — додав уже зовсім просто, без жартів і поклав руку на синове плече. — Давай перепочинемо.

Сіли на повалене дерево. Вадимко скинув шапку. Свіжий вітер пробіг по волоссю, повіваючи приємною прохолодою спітнілу голову. Батько простяг довгі ноги, немов виставив сонцю змокрілі підоншви, щоб підсушило.

— А зайці тут є? — спитав Вадимко, оглядаючись.

— Є. Тільки зараз хіба побачиш їх? Міняють зимові кожухи на літні. А знаєш, мені здається... — батько підібрав ноги, нахилився, — здається, коло цього дерева недавно крутився заєць. Ось і слід його. Дивись.

Вадимко випростався, витягнув шию і втупився в чорну землю, що вже встигла відтанути коло поваленого дерева.

— Та дивись пильніше. Ось тутечки він стояв, потім пішов до тебе, проминув. Краще дивись!

Хоч як придивлявся Вадимко, ніяких заячих слідів не бачив. Він і очі витріщав, і головою крутив — хоч би тобі що! Навіть носом шморгнув, немов хотів вловити запах того загадкового заячого сліду. І раптом — ну й ну! — просто на

нього глянув з-під мокрого торішнього листка маленький пролісок. Списик зелененький, а сам блакитний, ніжитья на осонні під деревом.

— Тату! — зрадів Вадимко і відчув, як йому перехопило віддих.

— Що там, зайця побачив? — весело підморгнув батько. Видно, він давно вже запримітив того проліска, от і вигадав про зайця.

Вадимко схилився до квітки і торкнув її пальцем. Така маленька, ніжна — рукою не погладиш. Зелений паросток хитнувся і знову випростався.

— Та тут він не один! Ось дивись!

За кілька хвилин Вадимко назбирав маленький букетик, правда, ще не такий, щоб можна було його подарувати мамі. Але ж букетик!

До гайка вони дісталися швидко: Вадимкові наче хто чоботи-скороходи взув. А гай і справді був щедрий на проліски. Напевно, ще ніхто з любителів перших весняних квітів не встиг заблукати сюди. Снігу тут було мало, сонце обігріло південний схил, і білі проліски не ховалися від теплих Вадимкових рук.

Потім вони їхали додому електричкою. У вагоні було душно, у вікна світило сонце, гаряче, як улітку надворі, колеса вицокували свою безконечну пісню. Хилило на сон. Вадимко то мружив очі, то силоміць розплющував. Йому примарилось, що проліски задихаються в сумці від духоти і то вже не колеса співають, а вони кволо шепочуть: пити, пити, пити... Він дістав із сумки газету з квітами і розгорнув на столику. Проліски ще були свіжі, але вже втратили недавню стрункість, схиляли голівки. Вадимко побризкав на них водою з пляшки. Кілька пасажирів з цікавістю глянули в його бік. А один навіть окуляри наставив і зумисне блиснув сонячним зайчиком. Вадимко зашарівся, знітився, присунувся ближче до вікна. Може, дядько в окулярах здогадався, кому він даруватиме квіти? Сміється. А спробуй до класу принести — по всій школі видзвонять:

— Останні вісті! Чули? Вадимко квіточки дарує дівчатам. Сам у лісі збирав! Чули?

І колеса вагона, наче у відповідь, весело почали вицокувати: чу-ли, чу-ли, чу-ли...

Та наступного ранку проліски все ж довелося взяти у школу. Він хотів їх непомітно забути і вже почав хутко одягатися, як раптом мати згадала:

— А проліски! — і кинулась до столу, де вони стояли акуратним букетиком у маленькому полив'яному глечикику. — Стільки старався і мало не забув. От куряча твоя голова!

— Та ж я до школи спізнюся! — почав був огинатися Вадимко. — Нам сьогодні рано треба. І хіба це обов'язково — квіти? Ми ж їм і так...

— Треба, треба, — перебила його мати, виймаючи з шухляди прозорий целофановий кульок. — Ви, хлопці, такі дурні, нічого не тямите в подарунках.

На якусь мить вона замислилась, потім відокремила чималий жмут од свого букета, що стояв тут же, на столі, і все це загорнула в целофан. Вадимко нехотя пхнув його в портфель, поверх книжок, — хай мнуться! — і набурмосений рушив до дверей.

«Все одно дівчатам не дам, — злостував він дорогою. — Краще подарую їх Людмилі Степанівні. Фізкультура на другому уроці — ось і подарую».

Задоволений, що знайшов вихід із своєї скрути, Вадимко зафутболив носком шмат цеглини і поспішив до школи.

А коли прийшов у клас, Михась і Генка вже розкладали дівчатам куплені перед тим дарунки. Вадимко запхнув далі в парту портфель, наче боявся, щоб з нього не випали ненароком квіти, і заходився допомагати хлопцям. Він розкладав поздоровчі листівки в останньому ряду коло вікон, а Генка слідом за ним ставив на них по матрьошці. «І так непогано, обійдуться і без квітів, — перегортав у голові надокучливі думки Вадимко. — Он Вітька Нечай тільки раз пройшовся із Шуркою Скибою. Ще й, дурний, морозива купив. І ось уже рік ніяк не відліплять од себе «тісто печене, жених і наречена».

Вадимко порозкладав усі листівки і тепер дивився, як хлопці кінчали розносити дерев'яних рожевощокких матрьошок. А за дверима вже галасували нетерплячі сьогоднішні

іменинниці і настійливо пробивалися крізь заслону хлопців до класу.

— Мишку, а Ірці є матрешка? — спитав тихенько Генка, наче боявся, що його почують у коридорі.

— В коробці, — кинув Мишко з протилежного кінця класу.

— Нічого тут нема. — Генка перегорнув зібганий папір. — Нема.

— Як нема?

— А так. Сама коробка порожня.

Підійшов Мишко, теж зазирнув у коробку, розгублено кліпнув очима і уголос почав лічити матрешки, що лежали на партах.

— Шістнадцять...

Він потер лоба, потім метнувся до портфеля і витрусив все, що в ньому було. Сімнадцята матрешка десь поділась.

— Дома ж учора лічив — усі були.

Хлопці, як по команді, повернули голови до Ірчиної парти, на якій самотньо лежала кольорова листівка.

— Знаю! — схопився за голову Мишко. — Це Лінка поцупила. Вчора цілий вечір коло них крутилась. Ну завжди тепер! — посварився він на свою маленьку сестричку, яка зараз, напевне, ще солодко спала, сховавши під подушку чужий подарунок. — Незручно тільки — усім є, а їй нема. — Він посмикав себе за вухо, як робив завжди, коли не знав уроку. — Поспитаюсь у хлопців, може, у них щось є, — і виїшов з класу.

Генка теж покліпав очима над Ірчиною партою з одинокою листівкою і подався за ним на «військову раду».

Вадимко лишився в класі сам один. Якась невловима думка борсалась у голові — він ніяк не міг її схопити. Він уже підійшов був до дверей, щоб і собі прилучитися до хлопців. Але спинився. І раптом метнувся до свого портфеля. Квапливо, наче боячись, що от-от спіймають його на гарячому, дістав з целофану букетик пролісків і рвучко поклав їх Ірці на парту.

— Ну й нехай! — кинув у порожній клас і побіг слідом за хлопцями.

Пустощі

Михась причинив за собою двері і, намотавши на руку сітку, вийшов на сходи. Але, ступивши кілька кроків, зупинився біля сусідських дверей. Відшукав дзвінок з табличкою «Кравченко», озирнувся, натиснув на кнопку і щодуху припустився по східцях. Він знав: за хвилину двері відчинить бабуся в окулярах, в старенькому халаті. Потім переступить поріг, подивиться вниз, угору, — і лагідна усмішка з'явиться на її обличчі.

«І чого вона завжди всміхається, як відчиняє двері?» — вже вкотре подумав Михась.

Дзвонити до Кравчихи — так прозивали в будинку стару — вже стало у нього звичкою. Спускаючись сходами, він не минав нагоди зайвий раз потурбувати її. Навіть свого дружка Костя, що жив поверхом вище, теж навчив.

Купивши в крамниці хліба, ковбаси і макаронів, Михась неквапом повернувся додому.

— Ось, — сказав він матері, викладаючи покупки на стіл.

— Знаєш, Михасю, доведеться тобі ще раз спуститись, — сказала мати. — Зовсім забула: купи ще цукру і сірників. Наталя Федорівна просила, а я заклопоталась і забула.

— Це та Кравчиха з чотирнадцятої квартири? Хай сама собі купує, — набурмосився Михась. — Вона колись нашого Пушка хотіла палицею стукнути.

— І добре б зробила, бо через нього і пройти в під'їзді не можна. А як забачить у кого палицю в руках, так і кидається, мов скажений. Отож не сперечайся, купи і занеси їй.

Повертатись з крамниці Михась не поспішав. «Нічого з нею не станеться, зачекає...» І довго пробайдиковав з хлопцями на подвір'ї.

Піднявшись нарешті до дверей Кравчихи, він трохи пристояв, розглядаючи її дзвінок, наче вперше бачив, натиснув кнопку. Тиша. Ані звуку. Він ще раз подзвонив і збирався вже йти додому, як десь далеко, з глибини квартири, зачовгали старечі кроки, і двері повільно одчинилися. Це була вона, стара Кравчиха, в тому ж таки незмінному халаті, з незмінною усмішкою на обличчі.

— Ось мама вам передала, — сказав Михась, чомусь соромлячись признатись, що сам ходив до крамниці.

— Проходь, — лагідно мовила стара, пропускаючи його в квартиру. — У тебе добра мама, спасибі їй, не забуває мене.

«Сам знаю, що добра», — хотів був відказати Михась. Та устрявати зі старою в розмову не став. Бо ще причепиться — не відстане. Вони, старі, — балакучі.

Він швиденько поклав на стіл пачку цукру, дістав з кишені сірники і, щось пробурмотівши до Кравчихи у відповідь на подяку, вийшов з квартири.

А ввечері знову мав клопіт: прийшла Кравчиха і просить матері знайти їй фотокартку онука.

— За диван упала. Палицею не дістану, а диван відсунути не здужаю, — сумно казала стара.

— Не журіться. Зараз знайдемо вашого онука. Ану, Михасю, допоможи Наталі Федорівні.

— Я уроків ще не зробив, — почав огинатися Михась.

— Нічого, встигнеш.

Біля своїх дверей Кравчиха довго тицяла ключем у щарку, — все ніяк не могла попасти.

— Дайте-но я, — не витримав Михась.

— Окуляри забула в хаті, та й руки вже не ті, — наче виправдовуючись, мовила Кравчиха.

В кімнаті вона зупинилась біля накритого жовтим килимком дивана.

— Ось там, за спинку впала.

Михась відсунув столика, що стояв поруч з диваном, потім диван і дістав невеличку фотокартку в коричневій рамці. Це був юнак у морській формі, з веселим обличчям і зовсім не схожий на свою бабусю.

— То він ще як в училищі був. А коли скінчив, одразу поплив навколо світу. Давно я не бачила його. Все жду, ось-ось має повернутись.

— А в яких країнах він був? — для годиться спитав Михась.

— У багатьох. У Туреччині, Індії, Китаї, на якихось островах — забула вже, як звуться. В Америці. Ось зараз я покажу його листи.

Стара принесла чорну лаковану шкатулку, дістала з неї стосик перев'язаних вузькою стрічкою листів.

«Марки! Яких тільки марок тут нема!» — майнуло в Михасевій голові. Він аж зашарівся од такого нежданого скарбу.

— Наталю Федорівно, — схвильовано попросив він, — а можна мені взяти марку? Я збираю їх...

— Бери, любий, бери. Тільки конвертів не псуй: бережу я онукові листи. Загинув у мене син, Петрусів батько. — Зітхнула важко і додала: — Бери, які до вподоби.

Довго просидів Михась того вечора у Кравчихи, старанно відліплюючи марки для своєї колекції.

А через кілька днів на сходах перестріла його Наталя Федорівна і каже:

— Добре, що тебе побачила. Одержала зараз від Петруся листа, дрібно так написано, наче маком посіяв. В тебе очі зіркіші. Може, прочитаєш?

Зайшли до кімнати.

— Ось він, лист, — сказала Наталя Федорівна, якимось уся причаївшись.

Михась вийняв з конверта складений удвоє аркушик, розгорнув і почав читати. Петро писав, як вони, повертаючись на Батьківщину, попали в шторм, як дві доби не спали... Але все скінчилося добре, і от припливли до Ленінграда.

Слухаючи, старенька охкала, витирала хусточкою сльози, і на обличчі, наче хвилі того неспокоїного океану, ходили зморшки: то зберуться біля рота, то біля очей, то на лобі...

І раптом хтось подзвонив. Наталя Федорівна стрепенулась. Добра, лагідна усмішка знову заграла на старечому обличчі.

— Може, то він... — зраділа, силкуючись піднятися з дивана.

Михась підхопився, випереджаючи стару, і побіг відчиняти двері. Але за дверима нікого не було. Лише легкий шелест ніг долинав з нижнього поверху.

— Стій! — гукнув він і шугонув униз по сходах.

Повернувся Михась захеканий, з червоною правою щокою, без гудзика на сорочці.

— Хто це? — нетерпляче спитала Наталя Федорівна.

— Це... це якийсь чоловік помилився квартирою, — сказав Михась і сів дочитувати листа.

Наше відкриття

Відкритих земель більше нема. Всі найвищі вершини підкорено. Кругом світу пішки не помандруєш: або міліція заверне, або в море влізеш. Але ми з Максимом не журились. Он писала ж «Пионерка» про школярів, які зробили наукове відкриття: вивели новий сорт скоростиглих помідорів. А хіба ми гірші за них? І ми поклали собі залізно: луснемо, але все одно щось відкриємо! Може, якийсь там старенький академік загавиться, чогось не додивиться, а ми тим часом бац-бац, ось вам, будь ласка, наше відкриття.

Здорово!

Це ми з Максимом так мріяли. Дуже вже нам кортіло щось відкрити. Тільки так, щоб недовго морочитись. Бо в нас усяких справ по саму зав'язку. Лише на футбол скільки часу гаєш.

Якось після полудника весь наш загін пішов у ліс. Ну, що роблять у лісі — самі добре знаєте. Дівчата збирають квіти, ягоди чи сидять коло вожатої, слухають, як вона книжку їм читає.

А хлопці, звичайно, тікають кудись далі, в них у лісі свої справи, важливіші.

Ми з Максимом теж одразу накивали п'ятами, по горіхи подалися. Багацько не нарвали, та дурно теж не тюпали. Вибралися з ліщини, назад ідемо, стежки шукаємо. Коли це Максимко хап мене за руку і закликає, наче статуя зробився, тільки без п'єдесталу. Я глянув на нього і собі спинився.

А він:

— Диви, мурашник який великий.

— Тьху! Налякав, — кажу, — своїм мурашником. Я думав — гадюка.

А мурашник і справді величезний, наче висотний. І впоперек метра півтора.

Ніколи такого в житті не бачив!

Підійшли ближче.

— Чуєш? — шепоче Максимко і опускається навколішки. — Мурашня балакає.

— Хто, хто балакає? — перепитую недовірливо.

— Та мурашня, — каже.

Присів і я, вуха нашорошив, очі витріщив. Бачу, сновигають по купі мурашки, якусь гусінь тягнуть, гличку, листочки. І над усім приглушений гомін стоїть, як на центральній вулиці нашого міста. Здорово у них виходить.

— Може... може, це ми вже наукове відкриття зробили? Мурашник, що розмовляє, знайшли. Як ти гадаєш, Максимку?

А він, замість відповіді, як поведе очима, як підстрибне та драла! Я — за ним. Це ми так захопилися своїм відкриттям, що й незчулися, як нас обліпили великі руді мурахи. Насилу обтрусились. І знову до мурашника. Поставали навколішки, слухаємо. Цікаво так!

— А якою мовою вони балакають? — питаю в Максимка.

— Звісно якою. Своєю, мурашиною. Без мови як би ж вони тут порозумілися? Бачиш, багатоповерховий мурашник зводять. Треба ж про все домовитись: кому що робити, в яку зміну працювати, де будівельний матеріал добути.

— Може, воно й так, тільки без перекладача хіба їх зрозумієш?

— Капуста ти головата! Де ж ти знайдеш мурашиного перекладача? — сміється Максимко. — Це ж добре, що ніхто ще їхньої мови не знає. А ми будемо знати, вивчимо!

— Еге, вивчиш, — пхенькнув я. — Тут свою рідну ледве на трійку витяг. А в них, певно ж, і граMATика є, якісь там спрощення в групах приголосних, чергування голосних у коренях. Ні, це не для мене, — зітхнув я скрушно, відчуваючи, що зразу втратив усяку охоту до вивчення нової мови.

Поки ми з Максимком так теревенили про науку, чую — одна мураха заповзла мені в тапку, друга по нозі полізла, третя... Я хотів був їх змахнути, а Максимко мене ліктем у бік — штовх! Не ворухись, мовляв. І справді, ми ж наукове відкриття робимо. Але спробуй не ворухнутись, коли у них щелепи, як у справжніх африканських крокодилів. Не витерпів я, одскочив назад, обтрушуюсь, а Максимко заради науки терпить. Його вже десятків зо два мурахів «досліджують», а він хоч би тобі оком кліпнув! Ага, теж не витерпів, прибіг до мене, покусаний, зате радий-радісінський, як вареник у сметані. Ще б пак, відкриття: мурашник, який вміє розмовляти.

— Ну гаразд, — кажу йому, коли параділися по саму маківку. — Пішли додому, бо на вечерю спізнимось і дощ он починається.

Задер Максимко голову, дивиться на небо, а на ньому ні хмарини.

— Та ти ось послухай, — кажу, — кап-кап-кап. Чуєш?

Максимко завмер, прислухається, де ці краплини падають. Потім простяг руку, чи не впаде на долоню яка. А круг нас то тут, то там обережно так: кап, кап, кап. Ой, що тут скоїлося з Максимком! Як заверещить:

— Роздягайся! — А сам мерщій скидає сорочку, штани... — Та мерщій! — квапить мене.

— Навіщо? — не розумію я.

— Треба. Для науки треба.

— А для чого науці мої штани знадобилися? — ніяк не второпаю.

— Зараз утямиш, — метушиться Максимко.

Схопив він нашу одежину і каже:

— Розкладемо її ось там, коло мурашника. Давай! — скомандував, і ми кинулись розкладати на траві речі одну до одної.

— А тепер — лічи.

— Кого? — питаю. І думаю: чи не напекло йому сьогодні сонце голову? Якийсь дивний Максимко став. Дощові краплини лічити здумав.

— Та мурахів лічи! — кричить. — Які з сосни стрибають. І показує рукою на наш строкатий килим. Я так і очі вирячив.

А мурашка впала, огледілась — і до мурашника.

— Дві! Три! Чотири! — заверещали ми на весь ліс.

Двадцять три штуки нарахували за кілька хвилин! Справжній мурашиний дощ!

— А знаєш, чого вони стрибають? — питає в мене Максимко.

— Напевно, змагання якісь у них проходять, хто точніше стрибне, — відповідаю. — Як у нас парашутисти стрибають на точність приземлення.

— Гарбуз ти порепаний, — сміється Максимко. — То вони щоб довго не йти пішки, додому не спізнитись. Адже в мурашнику зараз всі входи закриють — вечір заходить.

Ось таке ми з Максимком відкриття зробили. Тільки наша вожата ніяк не хотіла зрозуміти його наукове значення, бо ми таки спізнилися на вечерю.

І пообіцяла завтра вирядити нас на кухню картоплю чистити.

Після відбою я довго крутився в ліжку: все ніяк не міг заснути. Шкіра свербіла, наче хто кропивою пожалив. Заплющу очі — і все ввижається, немов я лежу на мурашнику, а руді мурахи на мені змагання влаштували: хто дужче вкусить.

— Максимку! — тихо зашепотів я в темряві. — Тобі не свербить?

— Свербить. Терпи. Це ж заради науки.

Я скрушно зітхнув і подумав: хіба я не віддав би науці своє життя? Науці — так. А от рудим мурахам — нізащо на світі!

Жукова таємниця

сі хлопці і дівчата нашої ланки безнадійно похнюпили носи. Хіба ж тут не зажуришся, коли до змагань лишилося три дні, а модель нашого човна — і якого човна! — ще не готова! І що найприкріше, її головного і єдиного конструктора Славка Перегуду поклали в ізолятор.

— Свинка, — невдоволено похитала головою лікарка. — Ніяких відвідин, ніяких побачень, — забороняю!

А без Славка у нас нічого не клеїлось. Ніхто до ладу не знав, як кінчити той човен з пружиною від заводного іграшкового автомобіля. Бо Славко його придумав сам, із своєї власної голови, і ніяких креслень у нас не було. Він уже робив такий удома.

Всі спроби встановити із Славком хоч який-небудь зв'язок провалились. Білий будиночок ізолятора надійно охороняла злюща-презлюща медсестра Таїса Павлівна. І досить було нам лише наблизитись до огорожі, як наче з-під землі виринала її довга постать у білосніжному халаті.

— Не галасуйте, — кричала Таїса Павлівна нам з ганку. — Тут хворі.

Вона, напевно, бачила все крізь стіни. Бо нащо вже мастак наш Жучок лазити по-пластунському, а й він засипався з першої ж спроби. І потім довелось усій ланці червоніти на лінійці...

Довго ми мудрили-гадали, але так ні до чого й не додумались.

Якось після сніданку всі пішли на річку купатись і випробовувати свої моделі, а ми поплентались до майстерні, що стояла в найдальшому кутку табору, за пральнею. І тільки почали метикувати, як прикріпити до човна пружинний

механізм, коли у майстерню влетів упрілий Жук, захеканий, наче за ним сто собак гналося, і радісно виголосив:

— Привіт од Славка! Він сказав ставити два гвинти на одному стрижні. Ну чого ви так вирячилися на мене? — Про всяк випадок Жук позадкував до дверей. — Це Славко придумав, не я... Він так сказав.

— Слухай, Жук! — Ми оточили його щільним кільцем. — А ти часом не бре-бре? Кажі, як ти його бачив?

— Чесне піонерське! — заквапився Жук. — Все по правилах, ніяких порушень. І зв'язок надійний.

— Який зв'язок? — грізно підступив до нього Михась, наш ланковий. — Кажі, як ти розмовляв із Славком?

Від колючого погляду Мишкових очей Жук ураз зіщулювався, наче поменшав ростом, насупився, але тут же войовниче задер кирпу:

— Не скажу, раз ви такі. Це — секрет. Моя таємниця!

Звичайно, така відповідь нас аніскілечки не задовольнила. Навпаки, ще дужче розпалила цікавість. Адже всі ми добре пам'ятали, чим скінчилися наші недавні спроби перехитрувати медсестру Таїсу Павлівну — надійного стража ізолятора. До того ж і на лінійці нас примусили дати чесне піонерське, що за огорожу ізолятора ми їй носа свого не поткнемо. А тут Жук із такою новиною... Ми йому, звичайно, трошки надавали для порядку, хай не ображається. Та він упертий: затявся — таємниця, і край.

Так ми з нього більше нічого й не витягли. А може, воно й краще: ще хтось розпатякається, бовкне, а тоді і ця ниточка обірветься.

Хай уже це буде його таємницею.

Отож ми гарячково взялися до човна. Лише Жук вдоволено походжав собі по майстерні, заклавши руки в кишені коротких штанів, і з нетерпінням чекав, аби у нас щось не вийшло. А тоді, мов на крилах, шугав із сарая просто в куці і за кілька хвилин приносив від Славка відповідь.

Ми вже починали звикати до цих таємничих Жукових рейдів, хоч потайки всі заздрили його кмітливості: як йому вдалося приспати пильність всюдисущої Таїси Павлівни? Робота тепер посувалася швидко, наче Славко був поряд

в нами, а головне — ми вже не боялися щось наплутати: Жук бездоганно виконував свої обов'язки.

За два дні ми урочисто понесли нашого човна до річки. Майже весь загін прибіг подивитися на нього. Михась обережно накрутив ключиком пружину й опустил човен на воду. Той, наче птах з тенет, виприснув з Михасевих рук і рвонувся вперед. Його довгий ніс розтинав річкові хвилі, наче справжній крейсер. Нам здавалося, що це був найшвидкохідніший у світі корабель! Та коли потім поглянули на човни інших ланок, що неподалік од нас краями річковий простір, ми по-справжньому захвилювалися. Ті човни, хоч і були з гумовими моторчиками, чомусь пливли так само швидко, як і наш.

Жук терміново помчав до Славка. Він, бідолаха, навіть і скупатися не встиг. А повернувшись, відвів хлопців убік і гаряче зашепотів:

— Славко сказав, щоб ми... щоб ми більше загнули гребний гвинт, щоб крутився з цим самим... повним навантаженням.

Ми радісно накинулися на Жука і з вдячністю надавали йому щиглів.

Ні, Жук справді був чудовий зв'язківець!

А Вовка Плющ від заздрощів таки накапав старшій вожатій, що наш Жук бігає до Славка в ізолятор. Тільки з цього все одно нічого не вийшло. Всім на диво, за Жука несподівано заступилася сама Таїса Павлівна. Чим він її приворожив — ніхто не міг здогадатися.

Тільки наступного дня Жукова таємниця несподівано розкрилася. Наш човен швидше за інші перетнув річку і посів перше місце. Ми тричі дружно гримнули «ура!». І Жук, не тямлячи себе від радощів, не витримав. Прудко вискочив на кручу, дістав з кишені маленьке люстерко і пустив зайчика в напрямку ізолятора — це був його сигнал. А тоді розв'язав галстука, в другу руку взяв панамку і... по-морському засигналив Славкові про нашу перемогу. Як справжній моряк, засигналив.

Ми стояли і дивилися, мов зачаровані, на його вправні, чіткі рухи. І лише тепер згадали, що вони із Славком добре

знали семафорну азбуку, бо давно вже вирішили стати моряками.

Молодець, Жучок! І ми на його честь ще раз гримнули «ура!».

Навіть вожата нас підтримала.

Яблучна історія

Зубрик сидів за партою сам, прикишклий і насуплений.

Кругла голова з рудим коротким волоссям вгрузла в плечі. Маленькі зіщулені очі не бачили нічого, крім блискучого різька портфеля, що лежав перед ним.

Нікого попереду, нікого позаду. Сам один. Тільки в другому ряду за партами сиділи товариші, раз у раз косуючи в його бік. Ланкова Катька стояла за вчительським столом. Шлейка ґартушка сповзла їй на лікоть, але вона не помічала цього.

— Ганьба! Для всієї нашої ланки ганьба! Навіть для всього загону. Якийсь первоклашка взяв у нього в саду яблуко, а він його за це побив.

Катька зупинилась, не знаючи, що казати далі. Нарешті її неспокійні пальці вхопили за кінчик косу і почали заплітати.

— І ще кашкета загилив на дерево.— Вона рішуче перекинула косичку через плече.— Знайшов, з кого знущатися.

— Жаднюга він — ось хто! Яблучка пошкодував,— прохонилося в Тальки.— Скнара!..— прошипів він так, що було чути, напевно, за дверима класу.

Зубрик тихо шморгнув носом. Щось підкотилося до горла,

«В комірчині»

зрадливо залоскотало, і він швидко закліпав віями. Ні, не заплакав. Стримався, міцно прикусивши нижню губу.

— Так що з ним робити?

Катька обвела поглядом усю ланку.

Мовчанья. Довге, гнітюче, не тільки для Зубрика.

Ніхто нічого не пропонував. Хіба зразу так придумаєш?

— Ну гаразд. Хай забирається додому,— сказала нарешті Катька.— А всім лишитися.

Зубрик мовчки підвівся, узяв портфель і хутко вибіг з класу.

А наступного дня тільки-но Зубрик з'явився на подвір'ї школи, як до нього стрімко підбіг Семенко Палій з «А» класу:

— Молодець, Зубрик! Оце вигадав!

— Що? — здивовано перепитав Зубрик.

— Та я про поличку кажу, з яблуками.

— З якими яблуками?

— Не прикидайся, сам знаєш. Ту, що до огорожі почепив.

— І вигадав же написати! «Без-кош-тов-но»,— підскочив до них Вовка Шпара, Семенків товаришок.— Підходь і бери. Ніяких тобі грошей. Га! Ціолковський!

Вовка Шпара від великих почуттів лягнув портфелем Зубрика по спині і переможно підняв угору великий палець:

— Люксово!

Хлопці і дівчата оточили Зубрика, термосили, смикали за рукава. А він, спантеличений, розгублений, стояв у гурті, несміло одбивався від цих незрозумілих поздоровлень і ніяк не міг второпати, що до чого.

— Та відчепіться вже! Ну чого ви прискіпались!

І лише заливчастий дзвінок допоміг йому щасливо вибратися з цієї галасливої юрби.

На перерві первоклашки прибігали подивитись на нього. Малюки зупинялися в коридорі попід стінкою і захоплено дивилися йому просто в вічі, розглядали на ньому кожен гудзик. І голосно шепотіли своїм друзям: «Зубрик! Зубрик! Це він!»

Як тільки скінчилися уроки, Зубрик щодуху дременував додому. «Це якась помилка. Я ж нічого не робив, нічого не

писав», — думав він дорогою. В грудях шалено калатало серце, а ноги самі несли швидше, швидше. Ось і знайомі низенькі штахетини огорожі... Зупинився, як уріс у землю... Ось і вона, поличка, між обламаних зубців. Припнута дротом. І напис синім олівцем: «Безкоштовно».

Він до болю стиснув ручку портфеля — від образи, від досади, від якоїсь тупої люті на себе. Що робити? Поламати? Закинути її геть, щоб не муляла очей?

Він уже був простяг руку до неї, як раптом почув за спиною старечий голос:

— Диви, що вигадали!

Маленький зіщулений дідусь, спираючись на кийок, стояв перед ним і трусив гостренькою сивою борідкою.

— Це ти сам?

Дідусеві очі були привітні, ласкаві, помережані дрібними прожилками, наче в них заплутались павутинки бабиного літа.

Зубрик одвів погляд, важко зітхнув.

— Це... це моя ланка придумала.

Дідусь ще раз кивнув головою, переклав кийок у другу руку і сухими, зморшкуватими пальцями взяв невеличке яблуко.

— Не для себе. Куди вже мені, беззубому, — перехопив він запитливий погляд хлопця. — Для онуки. Це яблуко не просте.

Він поклав його в кишеню і пошкандибав вулицею, важко переставляючи старечі ноги.

Вночі пройшов дощ. А на ранок густий білястий туман огорнув і будинки, і паркани, і дерева. Сріблясті прозорі краплини, наче намистом, прикрасили потемнілі гілки, пожовкле листя, прив'ялі стеблини трав.

Щулячись від ранкової прохолоди, Катька і Талька швидко йшли вулицею з повними авоськами свіжих яблук. Ось і Зубриків будинок під червоною черепицею, що проглядала крізь поріділе шатро саду. Але що це? На тій поличці, яку вони позавчора припнули до Зубрикової огорожі, лежала велика купа жовтих і червонястих яблук. Вони теж були в ранковій осінній росі.

— Бачиш? — тихо сказала Катька і тут же приснула весело, дзвінко, як уміють вибухати сміхом тільки дівчата, коли до них приходить несподівана радість.

Талька кліснув очима раз, удруге, але яблука не зникли. Вони лежали, привабливі і спокусливі, навіть кращі, ніж ті, які принесли вони.

— А що ж ми тепер із своїми робитимем? — розгублено сказав він, підбивши колінцем важку авоську...

Друг

а день народження Андрійкові подарували велосипед «Орлёнок». Синій, з блискучими щитками на колесах, з дзвінком і навіть із запасною камерою. Ну точнісінько такий самий, на який вони з батьком напередодні роздивлялися в універмазі. Тільки тоді Андрійко й гадки не мав, що то вони насправді вибирали. Після оглядин він неохоче притулив велосипед до купи інших, зітхнув і всю дорогу мовчав — так шкода було розлучатися із срібноногим красенем.

І ось «Орлёнок» став перед своїм новим господарем. Ох і гармидер зчинився того ранку в домі! Лише старий кіт Пуська ніяк не міг збагнути Андрійкової радості. Він обережно, з усіх боків, обнюхав обнову. Особливо не сподобались йому колеса: від них різко тхнуло свіжою гумою. Коли в квартирі задзеленчав пронизливий дзвоник, Пуська одним стрибком опинився на стільці, войовничо вигнув спину, фукнув на металевого гостя і надовго зник під ліжком.

Як мухи на мед, злетілись у дворі дітлахи подивитись на новий Андрійків велосипед: діловито обмацували покриш-

ки, шкіряне сидіння, крутили руль. Андрійко, наче довідкове бюро, відповідав на запитання. Нарешті він неквапливо вмовстився на сидінні, натиснув на педалі і закружляв по подвір'ю. Тихо і рівно зашурхотіли нові колеса, а руки одразу відчували приємну напругу і легке тремтіння. Одне коло, друге, третє...

Він під'їхав до хлопців, що сиділи на лавці біля вкопаного в землю стола, і пружно зіскочив.

Першим до нього підійшов Бориско і по-хазяйськи поклав руки на руль.

— Дай пробіжусь.

Андрійко знав Бориска давно, відтоді, як чотири роки тому переїхав у цей будинок. Він був грубуватий, задириливий, хоч і юшкою сорочку зросить — ні перед ким не спасує. А ще він краще за всіх ходив на лижах. І тому кожен з хлопчаків мав за честь попасти в коло його друзів. І Андрійко теж.

— На, катайся, — з якоюсь прихованою радістю випустив Андрійко з рук «Орлёнка».

Бориско хвацько поплював на руки, глибше насунув на лоба вицвілу кепку, перекинув довгу ногу через сидіння і заметляв педалями...

Відтоді вони подружили.

Коли в школі лунав останній дзвінок, Андрійко на крилах мчав додому, похапцем з'їдав холодний обід, виносив велосипед і, кружляючи навколо будинку, чекав друга. Виходив Бориско, і починалося справжнє катання. Бориско їздив напрочуд ловко. Він умів і ноги закидати на руль, і робити козла, і руками крутити педалі, як у цирку. Хлопці були в захваті від його витівок, і Андрійко щиро пишався своїм новим другом.

Якось надвечір, коли вони каталися у дворі, Бориско несподівано сказав:

— Не подобається мені у дворі... Тут і розвернутися нема де, і двірничка лається. Гайда на дорогу, до пустиря.

— Далеко, — ухильно відповів Андрійко і крадькома поглянув на свої вікна.

— Хіба то далеко? Та ми ж велосипедом за дві хвилини

там будемо.— І Бориско так поблажливо глянув на друга, що той не міг більше опиратись.

Вони вийшли на вулицю, завернули за ріг. Сіра стрічка асфальту з чорними масними плямами ще пашіла денною спекою. Над нею тремтіло гаряче повітря. Але сонце вже торкнулося даху незакінченого п'ятиповерхового будинку: заходило на вечір.

— Їдь ти, а потім я, — великодушно запропонував Бориско.— Доїдеш до пустиря і назад.

Андрійкові стало смішно, як це вони у такий спосіб швидко доберуться до пустиря: один на велосипеді, другий — пішки, а потім навпаки. Все одно швидше не буде. Та хіба в цьому річ, коли охота покататись?

А воно й справді не так нудно йти, коли знаєш, що зараз твоя черга їхати. Андрійко вже відкатався і йшов вулицею, занурившись у свої райдужні мрії. Ох, як же хотілося йому навчитися їздити без рук!

Низько в небі прогуркотів літак. Андрійко затулився від сонця долонею, примружив очі. Коли пролітають літаки, йому завжди, наче магнітом, повертає голову у той бік. Ось і зараз він провів очима літак, аж поки той не зник за будинками.

І раптом пронизливий вереск машини... Від жаху Андрійко увібрав голову в плечі. Ще мить, і чорна «Волга» вдарила у заднє колесо «Орлєнка», який саме робив стрімкий поворот, а Бориско від поштовху полетів на асфальт...

Що було потім — Андрійко згадував, наче сон. Вони стояли посеред вулиці, звідкілясь позбігалися люди, вимахували руками, галасували. Бориско прикладав чиюсь хустинку до забитого коліна. Андрійкові було душно від хвилювання, хотілося швидше вибратись із гомінкого кільця людей, але між ними ніде не було ні щілинки. Потім Бориско сунув йому в руки велосипед, потяг за рукав, і вони задріботили в якусь вулицю.

Сіли на бровці. Лише тепер, коли минувся перший переляк, Андрійко почав розглядати свого понівеченого велосипеда. Заднє колесо було без трьох спиць і виписувало таку акуратну вісімку, як у першому класі вчителька виводить

малюкам на дошці. Андрійко стримував сльози, але вони самі по-зрадницькому наверталися на очі.

— Думаєш, мені не страшно? — тихо вимовив Бориско. — Знаєш, як коліно болить...

Він прибрав з ноги хустинку у червоних плямах, поторгав пальцем липку від крові подряпину. Андрійко співчутливо закивав головою. Ще трохи посиділи.

— Може, підемо? — Бориско випростався, похитав у повітрі забитою ногою, опустил холошу. — Заживе.

Рушили повільно, ховаючись за перехожих, аби не потрапити на очі знайомим. «Орлёнок» котився поруч, стиха порипував і дзенькав, немов на свій лад розказував недавню пригоду.

Найважче Андрійкові було натиснути кнопку дзвінка. Він постояв перед дверима, послухав, як біжить у ванній вода, — значить, мати дома. Десь у глибині кімнати, байдужий до його лиха, співав гучномовець. Нарешті Андрійко зважився, подзвонив. Відчинив батько. Прослизнути нишком до вішалки не вдалося, і ще, як навмисне, зачепився велосипедом за двері. Батько пильно оглянув сина.

— А, бойове хрещення. Вітаю! Ну, проходи, проходи, чого став на порозі? — і пропустив Андрійка у передпокій.

«Орлёнок» сиротливо притулився до стінки.

— Сам хоч цілий?

— Цілий, — з шумом видихнув Андрійко, немов усе повітря беріг для цього короткого слова.

Широка батькова долоня лягла на руль, він нахилився, щоб краще роздивитись пошкодження. Довго мацав спиці, крутив педалі, смикав ланцюжок передачі.

— Що ж, пішли до кімнати, поговоримо, — не сказав, а звелів.

Андрійко пройшов уперед і зупинився коло одвірка: сісти він не наважувався.

— Я слухаю, розповідай.

Андрійко переступав з ноги на ногу, розглядав давно знайомі візерунки на килимі, що встеляв майже всю підлогу. Стояв і зосереджено кліпав очима. Сказати правду, як усе сталося? Але тоді він назавжди втратить Бориска: йому не

дозволять більше з ним дружити. А хіба він винен? Якби не той пришелепкуватий шофер з «Волги», що мчав на повній швидкості, усе було б гаразд... Ні, Бориска він не викаже. І, не дивлячись батькові в очі, Андрійко сказав:

— З гірки їхав. Упав...

Чи повірив батько, чи ні, тільки після цього Андрійкові на тиждень заборонили гуляти у дворі, а про велосипед годі й думати.

І потяглися довгі, сумні дні. А за вікном світило сонце, як завжди, галасливо сновигала дітлашня, і її веселий гомін, змішаний з далеким гуркотом автомашин, манив до себе. Андрійко брав відро із сміттям і виходив у двір. Йому хотілося побачити Бориска, сказати, що він не прохопився й словом про їхню пригоду. Але Бориско не з'являвся.

Та ось, нарешті, він побачив Бориска у гурті хлопців, що грали в ножика на купі піску. Андрійко швидко перетнув подвір'я і, щиро всміхаючись, попрямував до нього. Але Бориско якось коротко кивнув йому і одвернувся — потягся за ножиком, наче був зайнятий важливою справою. Не підвівся, не сказав і слова, навіть очі сховав...

Андрійко постояв трохи і ні в сих ні в тих мовчки поплентав додому.

А наступного дня, коли він біля вікна поливав квіти, знову побачив Бориска. Той сидів на столі, де ввечері грають у доміно дорослі, і з усіх сил надував нового футбольного м'яча. За кожним видихом він згинався до самих колін, а малий капловухий Кузьма запобігливо підтримував опуклу коричневу покрішку. З усіх Кузьчиних рухів, з його всміхненого обличчя, з того, як він упевнено тримався серед хлопців, Андрійко зрозумів, що м'яч належить йому. Коли м'яча надули і зашнурували, Бориско по-хазяйськи притис його до свого боку і зіскочив зі стола.

— Ставай! — наказав він Кузьці, і той підстрибом побіг до цегляної стінки гаража, яка завжди правила хлопчикам за футбольні ворота. Кузька був щасливий, що придбав собі друга...

Андрійко одійшов од вікна і ввімкнув гучномовець на повну силу.

Бабусині хитрощі

х же і свищика подарував дядько Гнат Вадикові! Як справжній соловейко виспіває. Ні в кого у дворі такого нема. Хлопці так і ходять за ним табунцем, все канючать: дай посвистіти! Навіть пташки на деревах, як зачують свист, і собі починають підспівувати.

Посвистів Вадик день, посвистів другий, бабуся йому й каже:

— Годі тобі вже свистіти! У мене голова обертом іде від того свисту.

А Вадик знай свої — не випускає свищика з рота.

Тож і розгнівалася на нього бабуся.

Забрала, заховала.

Ну що тепер робити? Авжеж, порюмсати. Та бабуся нічим не проймеш: не дає свищика і край!

Наплакався досхочу Вадик і тихцем міркує собі: «Все одно знайду. Хай тільки з дому кудись піде».

Перед обідом пішла-таки бабуся в магазин по хліб. Як почув Вадик, що клацнув замок на дверях, мерщій у другу кімнату і до комоду, де бабуся свої речі тримає. Відсунув верхню шухляду, хуленько поперекидав якісь коробочки з гудзиками, вузлики з клаптиками — нема свищика. Висунув другу шухляду, а там — клубочки з шерстю, недокінчене шитво, кольорові нитки. І раптом у дальньому кутку він побачив гарну синю коробку, перев'язану вузенькою червоною стрічкою. Ну, звичайно, цукерки! Вадик і оком не встиг моргнути, як та коробка сама прилипла йому до рук. Покрутив її туди-сюди, потягнув за кінчик стрічки — розв'язав. Обережно підняв кришку... В чудових зелених обгортках щільними рядками лежали великі пузаті цукерки.

«Ага, від мене сховала,— ображено подумав Вадик. — Сама їсть, а мені не дає».

Він нетерпляче розгорнув цукерку. Надкусив. Від шоколаду й рому в роті стало так смачно, що він і незчувся, як друга половинка опинилася теж у роті. Доївши цукерку, з сумом подивився на порожній папірець, акуратно згорнув його, ніби в ньому щось є, і поклав у коробку.

Відтоді й почалось неспокійне Вадикове життя. Тільки бабуся за двері — а він шурх до комода, в коробку зазирає. Вже старався й не заходити в ту кімнату, не думати про цукерки. А вони, ніби чарівні, так і надять до себе. І тільки тоді, коли від цукерок лишилися самі обгортки, Вадик остаточно зав'язав на коробці стрічку і більше не торкався її.

Спочатку йому було соромно дивитися бабусі у вічі. Але минали дні, бабуся про цукерки й не згадувала, і він постарався швидко забути про них.

Якось уранці бабуся витягла для онука новий матроський костюмчик і сказала:

— Дивись, ніде не забрудни, поки прийдуть з роботи тато і мама. Ти ж бо сьогодні іменинник. Рости здоровенький і щасливий.— І міцно поцілувала його, навіть свищика віддала.

Ледве дочекався Вадик вечора. Ось, нарешті, і мама з роботи прийшла, і тато повернувся. Мама подарувала Вадикові блискучі коричневі черевики, а тато — заводний самоскид.

— Ой лишенько! — схаменулась бабуся і поспішила в другу кімнату. За хвилину вона винесла синю коробку, перев'язану вузькою червоною стрічкою.

— Оце тобі, внучку. Ти вже прости мене, стару. Забула про них. Все одно натщесерце їх не треба їсти. Саме тепер. От і маму, і тата пригости.

Вадикові зробилося так жарко, наче він довго-довго стояв коло гарячої груби.

«Зараз вони дізнаються, що там нічого нема!» — з жахом подумав він. Дві великі прозорі сльозини заплутались у віях і ось-ось збирались прокласти на щоках мокрі стежки. Не відаючи, куди себе подіти, Вадик крутнувся і шастонув

у ванну кімнату. І вже там, уткнувши лице у волохаті рушники, дав волю сльозам.

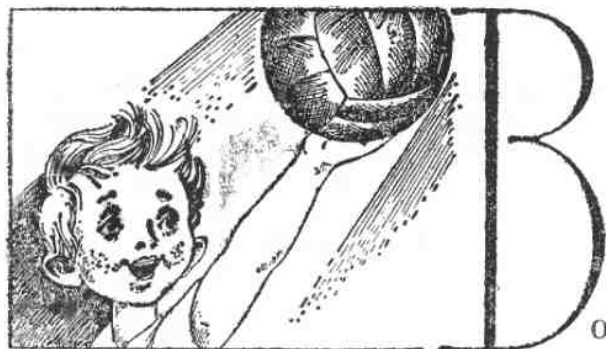
— І чого це від? — долинув до нього мамин голос.

— Такі смачні цукерки, а він ще комизиться, — дивувався тато. — Ану, виходь, імениннику.

Вадик пристояв ще трохи у ванній, дослухаючись, чи не жартує батько. Нехотя ступаючи, зайшов до кімнати. І від несподіванки швидко-швидко закліпав віями: тато і мама їли справжні шоколадні цукерки. А перед ними стояла та сама синя коробка, яку він недавно власноручно спорожнив.

— Бери, — сказала бабуся і весело підморгнула йому.

Вадик розгублено подивився на бабуся, на коробку і невпевнено взяв цукерку. Вона була тверда і важка — справжня...

Перші канікули

овка не ввійшов, а влетів у кімнату. Ще від дверей він кинув портфель на диван, а сам закружляв навколо стола у неймовірному танці, який танцювали, напевно, лише предки людства.

— Ленко! Ура! — заверещав він на всю кімнату.

— Тихше, божевільний, — скривилася сестра, затикаючи пальцями вуха.

— Нас відпустили!

Він з розгону стрибнув на диван, перевернувся на спину і на radoцax замахав у повітрі ногами.

— Вставай зараз же! Подушки пом'яв. Ось прийде мама, вона тобі дасть, — накинулась на нього Лена.

— А я тепер відпочиваю!

— Подумаєш, стомився. Лише рік провчився — заморився, бідолаха. Вставай зараз же!

— А якщо не встану? — почав дразнитися Вовка.

— Тоді заробиш.

— Злякався дуже, — за звичкою огризнувся Вовка, але з дивана все-таки підвівся. Не варто було псувати хороший настрій з-за якихось дрібниць, а посперечатись з Ленкою він ще завжди встигне.

— Ленко, ти не сердься на мене: це ж мої перші канікули. А у тебе їх було вже п'ять.

— Канікули не для того, щоб ходити на голові і все в кімнаті перевертати.

Вона принесла з кухні довгу щітку, зсунула в куток стільці і заходилась прибирати.

— Уявляю собі, що це буде в домі за три місяці!

— Нічого особливого, — вже спокійніше сказав Вовка, у якого перший приступ радості минув. — Я зроблю собі розклад, і буде порядок.

Помовчавши трохи, спитав:

— А ти мені допоможеш його скласти?

— Тобі? Не заслужив.

— Ленко, не будь такою вредною. Я ж хочу, щоб усе було добре.

Але вона навіть не глянула на нього.

— Ще сестра зветься, — закопчив губу Вовка.

— Ну, добре, добре. Тільки відчепись, — буркнула Лена. — Мені треба в кімнаті прибрати і уроки ще зробити. Тікай звідси!

Вовка не примусив себе двічі упрошувати. Бо знав: загайся на хвилину — відразу роботу знайде: відра із сміттям винести чи ще щось. Він, не роздумуючи, грюкнув дверима і подався у двір.

Увечері Вовка сів за письмовий стіл, вирвав з зошита чистий аркуш паперу і почав писати розклад. Але поморочившись з півгодини, переконався, що це справа нелегка. І він покликав сестру.

— Що, не виходить? — спитала Лена, зазираючи через його плече.

— Ні,— щиро признався Вовка.

Вона присунула стілець і взяла ручку.

— Підйом,— почала вона,— у вісім нуль-нуль.

— Ленко, так це ж рано.

— Ну, а як же ти думав? На годину пізніше будеш уставати.

— Що ж я буду так рано робити? — почав благати Вовка.

— На цілу годину спатимеш більше,— стояла на своєму сестра.— Хіба цього мало?

— Мало. Я ж тоді в школу ходив, а тепер відпочиваю,— гаряче сперечався Вовка.— Для чого ж тоді канікули?

— Принаймні не для того, щоб вилежуватись,— суворо відповіла Лена.

— Це тобі завидно, от ти і злишся.

— Вовка! Я з тобою серйозно говорю, а ти дурня корчиш.

— Ну добре, пиши.

Він зітхнув і вирішив мовчати, сестри ж бо все одно не переспориш.

— З восьмої до восьмої тридцяти — фіззарядка і туалет. У вісім тридцять — сніданок,— продовжувала писати Лена.

Так поступово було написано увесь розклад. Відвели час навіть для футболу. Та як уже старалася Лена, все-таки дві години нічим не могла заповнити. Довелося лишити їх на Вовчин розсуд.

Наступного дня Вовка прокинувся рано. Спати як на зло не хотілося, хоч склеюй очі!

Полежавши трохи, поки годинник не пробив вісім раз, Вовка встав.

— Молодець, так і треба,— похвалила його сестра.

З умиванням і сніданком теж уклався. А от потім, коли мати і батько пішли на роботу, а Лена до школи, порозумітися з розкладом стало дуже важко. Чомусь страшенно не хотілося робити саме того, що в ньому було написано. Та й якось сумно зробилось, наче хтось примушував ходити по лінійці. Виявилось, що багато чого не можна.

Вовка сів за стіл і ще раз уважно перечитав свій розклад. Але від цього не стало легше. Він розчаровано махнув рукою і пішов у двір до товаришів.

Коли Лена повернулася зі школи, Вовки не було вдома. Мати сказала, що він прибігав, похапцем поїв і більше не приходив.

— Я навіть починаю хвилюватися, може, з ним що скотлось!

— Нічого з ним не станеться, прийде. Він же тепер відпочиває,— ущипливо відказала Лена.

Вовка приплентався тільки ввечері. Стомлений, розхристаний, але веселий і щасливий.

— Ох і надавали ж ми їм, Ленко!

— Кому? — не зрозуміла сестра.

— Та тим, з тринадцятого будинку. У футбол. Одинадцять — чотири! Здорово?

Але, побачивши прискіпливий погляд сестри, зразу замовк і потушив очі.

— Леночко, ти не ображайся, — сказав він лагідно, як завжди, коли відчував себе винуватим.— Ми, напевно, поганий розклад з тобою зробили. Важко укластися.

Потім зітхнув і замислено додав:

— Ось прийде татко, я його попрошу...

Блакитна косинка

ей, дівчата! — лунко розлігся по лісу дзвінкий Зінчин голос.— А що я знайшла-а-а!

Дівчата, які збирали неподалік гриби, недовіжливо повернули голови в її бік, зупинились.

— Який же ти сердитий! Справжній злючка-колючка, — голосно розмовляла Зінка з кимось за кущами.— Що, злякався?

Спокуса подивитись на Зінчину знахідку була надто велика, і дівчата хутко побігли до неї.

А Костик, як лежав горілиць на траві, заклавши під голову руки, так і не ворухнувся. Він дивився у синю просторінь неба, де повільно пливли, ніби човни з вітрилами у безмежному морі, білі хмарини. На одному човні була Зінка. Така, як зараз: галаслива, у білому платті з великими химерними квітами, яким жоден ботанік у світі не зміг би дати назву. На другому човні під вітрилом — він. І це Зінка не дівчат гукає, а його. А він лежить, не озивається, тільки дивиться у блакитне, як Зінчина косинка, небо.

Вожата, що неподалік читала дітям книжку, заклала сторінку билинкою.

— Ну чого вони там верещать? — невдоволено сказала вона.

Діти теж повернули голови на дівчачий вереск.

— Напевне, ведмедя побачили, — пожартував Славко. — Ви далі читайте, Віро Степанівно, нічого з ними не станеться.

Але з-за кущів, з-за стовбурів рудих сосон вже з'явилися гомінливі дівчата. Попереду — Зінка, вона щось несла в блакитній косинці.

Коли дівчата підійшли до гурту, Зінка викотила з косинки на траву сірий голчастий клубок.

Діти посхоплювалися з місць, оточили невеликого їжачка. Ні лапок, ні мордочки — самі колючки. Він лежав на землі, міцно згорнувшись, наляканий незвичним галасом.

Його почали перекидати лозинами, торкали носками тапочок — їжак був неблаганний. І не дивно, він ще не мав підстав довіряти чужим людям і лежав нерухомо, погрозливо наставивши гострі шпильки.

— А можна його взяти з собою? — Зінка запитально глянула на вожату.

— У вас аж три їжаки є. Навіщо вам ще один?

— А їм разом веселіше буде, — підтримав Зінку Славко.

— Ач, які ви! — усміхнулась вожата, хитаючи головою. — Через два дні скінчиться зміна, ви роз'їдетесь по домівках, — що мені з ними робити?

— Хай доглядає їх наступна зміна, — сказала кучерява дівчинка, перебираючи пальцями кінчик довгої коси.

— За нову зміну ви не турбуйтеся: хлопці наловлять собі і вужів, і їжаків, і метеликів.

Вожата підвелась і почала розминати затерплу ногу.

— Хай краще бігає собі на волі.

Зінка розкрила було рота — може, все-таки вдасться ублагати Віру Степанівну, але до їжака нахилився Михась. Він зняв з голови тубетейку і став вкочувати у неї шпичастий клубочок.

— А ти чого лізеши? — миттю опинилась коло нього Зінка. — Я знайшла, я сама й випущу.

— Я повезу його додому, — відказав серйозно Михась. — В нас у школі є живий куток. Він там і житиме.

В цей час до Зінки непомітно підкрався Данько. Смикнув з рук косинку, в якій вона щойно принесла їжака, і чимдуж припустив по галяві.

Зінка ойкнула від несподіванки і кинулась навздогінці за Даньком. Дівчата галасливим табунцем гайнули за нею.

Данько, як хитрий заєць, метляв між кущами та деревами, розмахував косинкою, дражнивсь і кепкував із Зінки. Ображена Зінка з дівчатами ганяла за ним по галяві, але Данько був невловимий. Ось він підбіг до одинокої берези, підстрибнув і високо підкинув косинку.

Блакитна косинка повисла на гілці. Зінка примчала захекана, червона.

— Зніми, а то гірше буде!

— Дуже я тебе злякався, — сховавшись за березу, дражнивсь Данько. — Сама дістанеш.

— Зараз же зніми! Чуєш?

— А от і не зніму.

Зінка погрозово ступила крок до нього. Дівчата теж наближались, беручи його в кільце. Вони вже були простягли руки, щоб ухопити Данька і надавати йому стусанів. Але Данько і на цей раз зловчився, вужем прослизнув між розчепіреними руками дівчат і накивав п'ятами.

Костик здаля стежив за ними. Він знав, що Зінка, хоч і вдає із себе ображену, насправді й не думає образитись.

Це вона тільки перед дівчатами закопилила губу. І Данько теж не дуже її боїться. Вона вже не раз лущувала його, а він лише вигинав колесом спину і нікуди не тікав.

Костик подумав: він би теж, напевно, не став тікати, коли б ось так раптом наскочила на нього Зінка і почала дрібно-дрібно молотити своїми дівчачими кулачками.

До табору Зінка поверталась набурмосена, приишкла, ображена. З Даньком не розмовляла. Бо він так і не зняв з дерева косинки. А Зінка теж уперта: сама не зняла і нікому не дозволила знімати.

Після вечері Зінка нагадала Данькові про косинку.

— Нічого з нею не станеться, — зневажливо буркнув Данько. — Підемо завтра в ліс, і матимеш свою косинку.

— Ех ти, гарбуз недоспілий! — Зінка примружила очі і з докором глянула на нього.

Щоб не виказати свого дівочого безсилля, вона хутко повернулася і залопотіла по доріжці маленькими сірими тапочками.

Коли її худенька постать зникла за рогом корпусу, Костик сказав Данькові:

— А вночі пішов би в ліс за косинкою?

Данько пхикнув і удавано байдуже відповів:

— Подумаєш. Страхота яка.

— Та ти ж першого-ліпшого куца злякаєшся! — насипались на нього хлопці.

— Кажуть, у лісі вовки є, напасти можуть, — сказав Вадимко-невидимко, якого так прозвали за маленький ріст.

— Брехня, — рішуче заперечив Данько. — Влітку вовки не нападають.

— А от одна наша знайома казала, що минулого літа вона збирала в лісі гриби, а з-за куців як вискочить здоровецький вовк — і до неї...

Очі Вадимка-невидимка зробилися круглі, як п'ятаки.

— То йому здалось, що це Червона Шапочка, — засміявся Павлусь.

— Все одно, лячно вночі у лісі, — переконливо сказав Костик.

Данько повернувся до нього:

— Думаєш, злякаюсь? Здрейфлю? — і схопив його за барки.

— Пусти! — Костик неквапливо відвів його руку.

— А що, може, підеш? — під'юджували Данька хлопці.

— Це моє діло, — ухильно відповів Данько. — І ваших вовків не злякаюсь, коли треба буде.

Цього вечора після відбою тільки й мови було, що про ліс. Базікали про вовків, про сичів і пугачів, навіть про ведмедів, яких, на жаль, ще нікому не доводилось бачити в лісі.

Костик лежав, повернувшись до вікна, і слухав, як поволі заговкали голоси товаришів. Перший засопів Вадимко-невидимко, потім Юрчик, що лежав праворуч від нього. Нарешті заговк і Данько, не доказавши, як він уловив величезного сома. Тільки чи витяг його — так ніхто й не дізнався.

У розчинене вікно зазирнув місяць. Перед ним стиха гойдалася верхівка сосни, і здавалось, силкувалася стерти його з неба. Напевне, їй це вдалося. Ось місяць зблід, потьмянів, ледь-ледь почав проглядати крізь каламутний серпанок хмар і врешті зовсім розтанув. Ще більше спохмурнів ліс, невдоволено, сухо зашарудів листям і поринув у нічний морок.

Раптом під Даньком рипнуло ліжко. Костик насторожився. Мабуть, Данько, не спить, вичікує, коли всі позасинають. А тоді... Невже не злякається?

Костик уявив, яка веремія зчиниться завтра, коли всі дізнаються, що Данько ходив уночі до лісу. Як розкриє свої очі-щілинки Зінка і десять, двадцять разів підряд буде розпитувати про нічний ліс, про вовків, зі страху ойкатиме і всім з гордістю буде показувати свою таку незвичайну косинку.

«Цікаво, котра зараз година? Напевно, одинадцята, бо за вікном хтось пройшов, ще не спить».

Костик перевернувся на спину. Полежав трохи із заплющеними очима. І знову виринула в пам'яті зелена кущиста галява, білокора береза, Зінчина косинка на гілці. Невже Данько такий хоробрий? А хіба сам Костик не зміг би?..

Костик розплющив очі. Місяць уже визирнув з-за хмар і порозкидав своє невагоме срібло по траві, кущах, по дере-

вах. Ніч була тиха і, здавалося, манила до себе, в темно-синю каламуть.

Він прислухався — Данько стиха посапував. У Костика відлягло од серця. В кімнаті всі поснули. Лише невидимий комар настирливо дзижчав над вухом і ніяк не хотів вгамуватися.

Десть далеко-далеко загуркотів поїзд. Він пихкотів, на силу долаючи важкий підйом перед станцією. Минуло ще кілька хвилин, і над лісом розлігся його басовитий гудок. Було вже, напевно, за дванадцятю.

Костик повільно зсунув простирadlo, обережно спустив ноги на холодну долівку. Ліжко під ним стиха рипнуло. Ні, в палаті ніхто не прокинувся. І він, напружено вслухаючись у нічну тишу, почав одягатись. Чомусь здавалось, що хтось обов'язково зайде до палати і зіпсує все діло.

Нарешті одягся, взяв у руки тапочки і навшпиньках зробив кілька непевних кроків. Тихо прочинив двері на ганок і, як миша, пірнув у щілину, боязко озираючись. Постояв трохи на ганку, взув тапочки і пригинцем помчав по освітленій місяцем доріжці.

За огорожею починався пустир. Ось і старий крислатий дуб з лавочкою, на якій у неділю розташовуються батьки, коли приїжджають з міста. Ось і чагарник. Тривожно обминаючи кожний кущ, Костик нарешті дістався до лісу. І відразу з усіх боків його охопила зловісна темрява.

Десть високо-високо у верхівках сосон заплутався місяць і не міг пробитися навіть тоненькими гострими промінцями до лісової стежинки. А дерева... Ще кілька годин тому в косих променях згасаючого сонця вони були такі привітні і ласкаві. А зараз, наче грізні велетні, звелися вгору, роздалися вшир. Здавалось, вони збіглися з усього лісу, щоб заступити й без того вузеньку стежку.

Костик відчув, як закалатало в грудях серце, як стало важко дихати. Зупинився, огледівся. Ні, це тільки здалося, що хтось іде за ним слідом. А може, може, справді хтось причаївся он за тим деревом, щоб зненацька напасти ззаду?

Він постояв на місці, пильно вслухаючись у нічну тривожну

темряву. Трохи заспокоївся. Вузенька стежка ледь угадувалася за кілька кроків, і він рушив далі.

Часом по лісу хвилию прокочувався вітер. Десь далеко-далеко по-змовницьки починали перешіптуватись дерева. Минала хвилина, друга, і ось уже над головою хиталось верховіття, упираючись пружному вітрові, шерехтіла поряд обвисла кора на стовбурах старих сосон.

Коли вітер вщухав, Костик помічав, що в нього широко розкриті очі. А коли несподівано хукав пугач, він зупинявся і довго потім не міг зрушити з місця,— несамовитий жах зціплював усе тіло.

Іноді йому нестерпно хотілося повернути назад. Все одно ніхто не дізнається, що він не дійшов до галявини. Він-бо ж нікому не хвалився, нікому не давав слова. Але тут же, схаменувшись, Костик гнав геть спокусливу думку і вголос казав собі: «Ти — боягуз! Жалюгідний боягуз! Якщо не принесеш Зінчину косинку, на все життя таким боягузом і лишишся!» І він ішов уперед, ковтаючи сльози, перемагаючи страх, і крок за кроком переставляв тремтячі зрадливі ноги.

Вже недалеко, ще кілька хвилин, а там — галява, береза і блакитна косинка на гілці. От здивується Зінка, коли дізнається, як він сам ходив уночі в ліс і нічого не злякався! Навіть вовків. Вовків?.. Костик уповільнив крок. Щось велике, незграбне ворухилося праворуч стежки. Він міцно стиснув кулаки. Невже вовк? А може, то ведмідь вилазить з барлогу?

Він до болю зціпив зуби, заляк. Гучно, здавалося, на весь ліс, калатало у грудях серце.

— Тьху ти! — шумно видихнув Костик. — Та то ж купа хмизу. І як я про неї забув!

І одразу всі страхи ніби рукою зняло. Навіть смішно стало: перелякався купи хмизу! Добре, що ніхто не бачив і ніколи про це не дізнається.

Нарешті поперед, залита холодним місячним сяйвом, розляглася широка галявина, а вдалині стовбуріла білокора береза. Костик не витримав і побіг. І було напрочуд приємно бігти уночі широкою галявою! Невимовна радість уцент

виповнювала груди, а він усе біг і біг, не боячись розхлюпати її життєдайну силу.

Ось і береза. Гілка. Зінчина косинка. Вона сповзла од вітру і лише самісіньким кінчиком держалась за шерехату кору.

Костик підстрибнув, і м'яка прохолодна косинка опинилась у нього в руці. Він озирнувся. Але навколо не було нікого. Ніхто не міг розділити його радості і щастя. Навіть Зінка, яка міцно спала і, напевно, бачила третій сон.

Повертатись додому було вже не так лячно. Адже найважче, найстрашніше було позаду.

Ось і табір. Дірка в огорожі. Він обережно пробрався до дівчачого корпусу. Але куди ж діти косинку? Не можна гаяти ані хвилини. Якщо хто побачить його тут уночі, тоді... І він не роздумуючи прив'язав косинку до бильця ганку.

Як приємно простягтися в ліжку і заплющити очі! Над вухом знову пронизливо задзижчав комар. Костик натягнув на голову простирadlo і відразу заснув.

А вранці тільки й розмов було, що про Зінчину косинку. Всі дивились на Данька із заздрістю, як на героя. Згадували вчорашню розмову про ліс, про вовків, як Данько сказав, що нічого в лісі страшного нема. А ось додержав слова, приніс-таки косинку!

Данько тільки загадково всміхався, злегка примружував лукаві очі і мовчки приймав похвалу.

— Молодець, Даньку, — несподівано привітно сказала йому після сніданку Зінка. — Ніколи не думала, що ти на таке здатний. Дуже лячно було? Дуже? — термосила вона його за плече.

— Ну чого ти до мене причепилась? Піди сама, тоді і знатимеш! — удавано байдуже відповів Данько і переводив розмову на інше.

А через два дні приїхав великий голубий автобус. Діти заметушилися, забігали, почали виносити з корпусу чемоданчики, плетені сітки...

Ось і Зінка сіла в автобус. Костик стояв серед проводжаючих і чекав наступної машини: за ним ще не приїхав батько. Він скоса поглядав на Зінку. Хотілося щось сказати наоста-

нок. Він навіть не знав, що саме. Може, й не сказати, а просто так постояти, попрощатись. Але поряд із Зінкою сиділа товста бабуся в рогових окулярах...

Хлопці і дівчата потискали простягнуті з вікон автобуса руки, обіцяли писати, весело всміхались. Тут же, коло машини, стояв Данько.

Нарешті загурчав мотор, і автобус рушив. Зінка висунулась із вікна і щось гукнула. Але слова її злилися з гуркотінням машини.

Костик глянув на Данька, а той на нього.

— Що вона сказала? — спитав Данько.

— Не знаю, — байдуже відповів Костик, проводжаючи очима автобус. Він дивився, як тоненька дівоча рука ще довго розмахувала в повітрі блакитною косинкою, аж поки не зникли за поворотом і косинка, і рука.

Не подужав

Максимко, Тошка й Павка разом ішли додому. Був погідний початок вересня. По-літньому пригрівало ласкаве сонце. Хлопці не поспішали — ішли ж бо з уроків, а не на уроки. Чвалали поволеньки, хвацько підбиваючи ногами брунатні каштани, які від легкого подиху вітру раз у раз падали додолу, з тріском та луском вискакували з їжакуватої зеленої шкаралуці.

Максимко ненароком засунув руку до кишені й несподівано для самого себе намацав кілька монет. Як він їх досі не потратив?

— Жарко... Може, морозива поїмо? — непевно глянув на друзів, шукаючи підтримки.

Хлопці й собі давай вивертати кишені, яких у кожного було хоч одбавляй. Павка знайшов лише п'ятнадцять копійок, зате Тошка нарахував майже карбованець.

— Я — за! — підняв він угору руку.

Павку теж не треба було довго вмовляти. Він з готовністю ваявив:

— Приєднуюсь!

Рушили до тролейбусної зупинки, де завжди торгувала морозивом грубезна жінка в білому халаті. На місці була вона й сьогодні. Сині ящики в неї були розмальовані полярними ведмедями. І сама вона скидалася на ведмедицю. На ящиках, загорнуті в целофан, лежали принадні, апетитні брусочки.

— «Ленінградське», «Крем-брюле», «Фруктове», — читав написи Максимко, облизуючи спрагли губи.— Колись я з'їв три порції зразу! — з приємністю згадав він.— Тільки тоді було ще жаркіше, ніж зараз.

— Ото диво! — скривив Павка зневажливу гримасу. — Я тобі можу хоч п'ять з'їсти...

— Ов-ва!.. А шість не можеш? — глумливо запитав Тошка.

Павка трохи подумав, прикинув свої можливості й сказав:

— Шість штук — це шістсот грамів. З'їм!

— Б'ємось об заклад — не з'їси! — одразу загорівся Максимко, бо любив закладатися при найпершій нагоді.— На що закладаєш?

— На що хочеш, — самовпевнено відповів Павка.— Думаєш, злякаюсь? Не подужаю?

— Не подужаєш! Програєш!

— Сам програєш.

— Гаразд. Тоді давай на твоїх мечохвостів. Згода?

— Згода, — не моргнувши й оком, погодився Павка. — А ти ж що закладаєш?

— Я... — хвильку подумав Максимко, — я віддам пару турманів! Найкращих голубів!..

Хлопці зчепили руки, як годиться при закладі:

— Тошко, перебивай!

Тошка перебив, йому не жалко. А потім він та Максимко купили морозиво й віддали Павці. Сіли на лавочці, що стояла

неподалік троллейбусної зупинки. Павка неквапно, повагом — хай не думають, що такий жаднюга! — узявся «до діла». Їв прицмокуючи, плямкаючи, ніби навмисне дратуючи спраглих друзів. А ті лише посміхалися: зажди, мовляв, якої ти потім заспіваєш!..

— Подавайте! — владно кивнув Павка, викидаючи обгортку першої порції в ящик для сміття.— Розтануло, не розкуштував навіть яке.

Тошка приніс другу порцію. Вона, — було видко, — ішла вже не так апетитно, як перша, але й її Павка доконав швидко. Максимко пішов за третьою. Купував з деякою непевністю. Але Павка нахабно бадьорився, нахваляючись спорожнити отій ведмедиці пів-ящика, і відступати було пізно.

— На, уминай! — з погано прихованим жалем сказав Максимко.

Павка, здавалось, був певен своєї перемоги над невдахами-друзями, бо їв не мовчки, а зловтішно позиркував і молвоказна-що:

— Полічіть гроші! Чи вистачить на шість порцій?.. А то потім скажете, що не зміг...

Він розгорнув ще одну порцію, але їсти не квапився.

— Хочете, дам по разі вкусити? А то облизуєтесь, аж дивитися жаль.

— Іж, — майже сердито відмовилися друзі, хоч в обох аж слина котилася — кортіло морозива.

Найважче Павці було з вафлями. Вони, як на те, попалися якісь твердючі, ніби позаторішні. З кожною новою порцією ставали все твердіші, ніби їх замішано на цементі. Павка насилу кутуляв задубленими од холоду щелепами.

Помітивши це, Максимко підморгнув Тошці, а тоді до Павки:

— Може, тобі пожувати?

— Бабусі своїй пожуй, — огризнувся Павка, відчуваючи, що йому справді стає непереливки. Аби якось затягнути час, він хитро попросив:

— Поки я ковтатиму ваші грошики, ви б мені щось цікаве розказували. А то тільки заглядаєте в рот, наче три дні не їли.

— Добре, розповім,— погодився Максимко.— Тільки чи до смаку тобі це буде?.. Оце я сиджу та й думаю: що я робитиму з твоїми мечохвостами. Акваріума в мене нема. Підсмажити їх — теж один пшик вийде. Дурний, що закладався на них. Треба було б злунити з тебе щось краще.

— А ти їх котові віддаси, — порадив Тошка навмисне, щоб донекти Павці, який любив своїх мечохвостів, гордився та хвастився ними.

— Оце ідея!..

— Оближетеся разом зі своїм шолудивим котом! — спалахнув Павка.— Подуріли, чи що?.. Таких рибок — котові!.. Ну, та вашими вони не будуть! Хоч би мені й луснути на місці!..

Хлопці зареготали.

Павці зраджував його спокій. Павка боїться! Павка здається!..

— Ви купили мені дуже жирного морозива. Я забув сказати, що можу з'їсти шість порцій фруктового...

— Не хитруй, яке хочемо, таке й купуємо! — втішався Тошка.— Доїдай скоріше, я ще куплю. Яке, Максимку?

— Вершкове, з шоколадом!

Тошка одлічував копійки, а Павку вже нудило. І в животі було в нього так, як у добрячому холодильнику, — що хочеш клади, не зіпсується.

— Ой! — ляснув себе Павка по лобі.— Я й забув! Мені ж мама наказала до знайомих з'їздити після уроків.

— Устигнеш! Їж, їж!

— Так далеко ж! Аж на Поділ! — просився Павка.

— Знаємо твій Поділ! Тобі б оце в Африку, погрітися! — не поступалися хлопці.

— Чесно: здаєшся? Признайся, що програв,— на четвертій лапки вгору...

Павка похмуро сопів та ікав.

— Як не здаєшся, то я ще побіжу та принесу,— Тошка брязнув монетами в кишені й подався до білої ведмедиці. Його зупинив Павка.

— Не треба,— сказав, клацаючи з холоду зубами.— А мечохвостів, чуєш, Максимку, не давай котові!..

Хлопцям стало жаль Павку. І тому, що змерз, аж посинів, і тому, що програв своїх мечохвостів і так боїться за них.

— Та кинь,— заспокоїв його Максимко.— З тобою й по-жартувати не можна... Догляну твоїх рибок, не подохнуть.

Другого дня Павка не прийшов до школи. В Максимкові й Тошці ворухнулося щось схоже на докір сумління. Самі не знали чому, але почувалися ніби винними. А тут Вітка:

— А де Павка? Чого нема?

— Не знаємо.

Вітка відповідала за проведення спортивних змагань, що мали відбутися через два дні. Клас давно до них готувався, Павці в них відводилася найголовніша роль, бо він — найкращий бігун. А сьогодні чомусь його нема!.. Вітка занепокоїлась:

— Чи не сталось чого?

— Хай Юрчик сходить узнає,— запропонувала Клава.

— Ні, разом підем. Може, йому чимось треба допомогти,— сказала Вітка.— І я, і Юрчик, і ти,— втрьох сходимо.

Ї от троє їх біля Павчиних дверей. Похихикують стиха, перш ніж зайти до квартири.

— Дзвони, Юрчику!.. Дзвінок дістанеш?

Юрчик мовчки проковтнув образливі Вітчині слова. Він уже звик, що всі в класі збиткуються над його малим зростом. Так і тепер. Не огризався, подзвонив.

Двері відчинила висока жінка в квітчастому халаті, Павчина сусідка.

— Павка дома? — спитав Юрась.— Ми із школи.

— Проходьте,— пропустила жінка відвідувачів до темнуватого передпокою.— Щось ніби занедужав.— Вона постукала в двері праворуч: — Павле, до тебе дівчатка прийшли!

— Не самі дівчатка! — поправила її Вітка.

— Ах, перепрошую! — удавано схопилася жінка.— Як це я не помітила між вас такого славного хлопця? Та ще з такими кучерями!..

Від цього сумнівного компліменту Юрась ладен був провалитися аж десь у підвал, але підлога була міцна. Добре,

що в передпокої було темно і ніхто не бачив його червоних вух.

Аж ось відчинилися двері, і на порозі став Павка з забинтованою шиєю. Побачивши однокласників, прохрипів:

— Привіт! Прошу!..

— Заслаб? — розчаровано спитала Вітка, коли ввійшли до кімнати.

— Горло трохи, — Павка торкнувся рукою компреса на шиї. — Мама боїться, що в мене фунікулерна ангіна.

— Яка? — перепитав Юрчик, бо ще не чув про таку хворобу.

— Фунікулерна.

— Ти що, на фунікулері катався і застудився?

— Ні, це так ангіна називається.

— Тю, дурні! — сказала Вітка. — Такої ангіни нема. Є ангіна фо-лі-ку-ляр-на! Зрозуміли?

— О, добре, що в тебе дід лікар! — образився Юрчик. А Павка сказав:

— Мені однаково, фолікулярна вона чи фунікулерна! Аби швидше минула!..

І Вітка, і Юрчик, і Клава відчули, що Павка думає зараз про змагання. Через те й хоче швидше видужати. Інакше б, навпаки, прикидався б, охкав та ахкав, аби менше уроків робити, аби пропустити більше днів. Знають вони Павку!..

— Я тобі свого діда пришлю! — пообіцяла Вітка.

— Не треба, вже була лікарка.

— Мій дідусь знаєш який! Чистий тобі чародій!..

— Не треба!

— Як-то не треба? Ускладнення будуть, залежишся...

— То й що?

— Як це — то й що? — обурилася Вітка. — Ти таке кажеш!..

А Юрась, гарячкуючи, пояснював:

— Чи ти не розумієш, що від твого одужання залежить успіх нашого класу? Якщо тебе не буде на змаганнях — програємо!

Павка задумався. Було приємно, що він така цяця, і водночас неспокійно. Лікарка сказала вранці, що треба сидіти

дома щонайменше три дні. Змагання ж — через два. Що робити?

— Веди свого чародія! — дозволив Вітці.

Вітка привела дідуся того ж дня, надвечір. Павка сподівався, що «чародій» вилікує його одним махом, а він, оглянувши та вислухавши хворого, навиписував рецептів, до тих, що вже були, й замахав руками:

— Лежати, лежати, лежати! Тут і п'ять днів чи допоможе! — Дідусь глянув на онуку і додав: — Жодних змагань! Ясно?..

Вітка з Павкою безнадійно зирнулися. Вона дивилася з німим докором, він — з жалем і каяттям. Дідусь тим часом пройшов по кімнаті, спинився перед акваріумом:

— Гарні рибки... Колись і в мене були...

Вітка з дідусем пішли, а Павка лежав і дивився в стелю. При згадці про мечохвостів йому зробилося ще важче. Доведеться віддати цих красенів Максимкові... Бач, плавають собі і гадки не мають, що господар підло програв їх тому варварові Максиму! Програв, як кріпосник у карти кріпаків!..

А Максимко, тільки Павка подумки згадав про нього, — вже тут як тут. «За мечохвостами прийшов», — з відвертою ворожістю зиркнув Павка на гостя. Що ж, хай бере, хай!.. У горлі Павці здушило ще дужче, і щось задряпало, наче кіт пазураками.

Гість якусь хвилю сидів мовчки, набурмосений, а потім:

— Програє клас...

— Програє, — потвердив Павка.

— Так нам і треба! — злостився Максимко. — Це я, я, дурень, підмовив тебе битись об заклад! Я винен! Я!.. Пробач...

— Хі, пробач, — хрипко перекривив Павка. — А я не винен? Та не будь я ще більшим дурнем, то хіба став би, як навіжений, жерти оте морозиво? Тьфу!

Та напад самокритичності нараз минув, і Павка понуро кивнув на мечохвостів:

— Забирай!.. Греби!.. Грабуй!..

— Не візьму. Вважай, що я їх уже взяв раніше, а це знову тобі подарував.

Павка на мить отетерів від несподіванки, а потім радісно просипів:

— Правда? — від горла йому щось відкотилося, дихати стало зовсім легко і по всьому тілу розлилося приємне тепло.— Максимку!.. Чуєш! Та ти ж... Ти ж зовсім не варвар! Ти знаєш хто?.. Друг! Справжній!..

Потім з годину сиділи по-товариськи мовчки і по-товариськи мирно. Думали про одне: винні обидва, підвели клас...

Але ж хіба це останні змагання?.. Не останні!

Кутька

Тошка, насвистуючи, не чекаючи сьогодні вже ніяких пригод, повертався додому. Глядь — а на сходах сидить... Павка. З-під поли його куртки визирає цуценя — морда чорна, очі сумні. Та й у Павки — вигляд не веселіший.

Тошка підійшов, присів навпочіпки, роздивляючись на песика.

— Малий ще. Скільки йому?

— Не знаю, — здвигнув плечима Павка. — Я його на вулиці побачив. Біля стовпа. Самотнього. Ну й забрав...

Потім відвернувся і ледь чутно:

— А мама не хоче його. Вигнала разом з ним. Куди його діти — не знаю. Вже всіх сусідів обійшов. Нікому не потрібен...

Павка задумливо погладив песика по голівці.

— Хіба такого малого кинеш напризволяще?

Він благально подивився на товариша. Тошка і без слів зрозумів, що він хотів сказати.

— Він якої породи? — спитав, одводячи очі вбік.

Павка подумав трохи, нащось посмикав песика за вушко і мовив:

— Фокстер'єр.

— Фокстер'єр? — недовірливо перепитав Тошка.

Але Павка мав такий засмучений вигляд, що Тошка вирішив з ним не сперечатись.

— Гаразд, — наважився Тошка. — Нехай твій фокстер'єр переночує в мене, а завтра щось придумаємо.

Він вихопив цуценя з-під поли в Павки, навіть не спитавшись, як його звать, і швидко пішов до дверей.

Павка постояв трохи на площадці із завмерлим серцем, чекаючи шуму за Тошиними дверима, але там було тихо. Він полегшено зітхнув і почвалав додому.

Наступного дня Тошка прийшов у клас і, як завжди, не скоро дістався до свого місця. Йому до всього було діло. А коли сів і до нього підсунувся Павка, він по-дружньому дав йому щигля і сказав:

— Придумав! Чесслово, придумаю!

Павка запобігливо усміхнувся.

— Ми твого фокстер'єра в лотерею розіграємо! Ага. Всією ланкою. Хто білетик витягне, того й буде.

Павка хотів ще раз усміхнутись, тільки замість усмішки чомусь закліпав очима.

— А якщо хтось не схоче?

— Як це так — не схоче? — навіть обурився Тошка і відкинувся на спинку парти. — Це ж лотерея. Виграв — забирай фокстер'єра.

Проте переконати, наприклад, Юрчика виграти другого собаку було зовсім не легко. А дівчата — ті зняли такий гвалт, що черговий по поверху зазирнув у двері. І хоч як красномовно Тошка розмальовував пса, дівчата стояли на своєму... Нарешті погодились, коли Павка запропонував, що той, хто виграє, не обов'язково повинен забирати собаку собі. Він може її десь влаштувати. Але чесно: на вулицю не викидати.

Поки готували білети з єдиним виграшем, Павка поклав на кулак свою круглу, як диня, біляву голову і намагався

вгадати, хто стане хазяїном його фокстер'єра. Найбільше він боявся, щоб «щасливий» білет не витягла Ірка. Бо вона любила класичну музику, а фокстер'єр Кутька гавкав зовсім не музикально...

Нарешті білетики скручено і вкинуто в Тощину сумку, з якої перед тим усе зайве вигорнули на парту.

Лотерея запрацювала.

Першою засунула в портфель руку Зінка і довго длубалася, наче там справді був який цінний виграш. Але розгорнула папірець швидко і вдоволено усміхнулася: він був порожній. А Юрчик розкручував свій білет так довго, що цікава Зінка аж упала з парти.

Чим менше ставало білетів, тим більше червонів Павка, відчуваючи наближення чогось страшного і неминучого. І от воно прийшло: «щасливий» білет дістався... йому самому. Не вірячи своїм очам, він покрутив його, оглянув з усіх боків, потім розгублено закліпав очима:

— Як же це так? Розігрували, а собака знову в мене?

Тошка широко розвів руками, підкреслюючи цим своє безсилля перед таємними силами природи.

— Значить, така твоя доля.

— Значить, собака знову мій? — ніяк не міг зрозуміти Павка такого повороту подій. — Навіщо ж тоді було розігравати?

— Як навіщо? Заради справедливості. Міг же його хтось інший виграти? — втішали учні свого нещасливого побратима.

— Стривайте, — перебив усіх Максимко. — Ти кажеш, що твій песик — фокстер'єр? От і добре. Фокстер'єр — це мисливський собака. Завтра ж і продамо його на базарі якось мисливцеві.

— Бачиш, Павлику, з будь-якого становища є вихід, — сказала співчутливо Ірка і рушила до дверей.

Максимко, подавши таку геніальну ідею, сам навідріз одмовився їхати з хлопцями на базар.

— Не можу. У мене сьогодні...

Він довго мружив ліве око, ніяк не зважуючись доказати.

Нарешті тихо признався:

— Сьогодні у нас... прибирання.— І щоб хлопці не зазідали, що він займається дівчачими справами, тут же повагом додав: — Мама просила меблі пересунути...

Їхали автобусом.

Фокстер'єр сидів у просторій коричневій сумці на м'якому ганчір'ї і гадки не мав, яка доля чекала його попереду. Час від часу він висовував чорну з білою плямою голову, ловив носом незвичні автобусні запахи. Тошка відразу клав на його голову руку і гладив, немов підбадьорював і просив не хвилюватись. Його мимоволі поривало розповісти Кутьці, як-то цікаво блукати по лісу, винюшкувати всяку дичину і завмирати в трепетній стояці, простягнувши вперед лапу... Хіба можна порівняти життя мисливського собаки з життям якоїсь болонки, що, мов буржуйка, вилежується весь день на м'яких подушках?

Павка теж не залишав Кутьку без уваги, повертав його голову до вікна. Але пес був байдужий до широких асфальтованих вулиць, до жовтіючих дерев, до перехожих.

Тільки один раз, забачивши величезного дога, він нашо-рошив вухо і неголосо гавкнув.

— Родича угледів! — засміявся хтось із пасажирів.

До базару їхали довго. Та все на світі має свій кінець, скінчилася і ця подорож. Пройшовши кілька вулиць, хлопці відразу угледіли невисоку темно-зелену огорожу з написом над воротами: «Пташиний базар». Це тільки назва була така обмежена. А насправді, Тошка ще дома розпитався, тут продавали все: і птахів, і риб, і собак.

Пташиний спів хлопці почули ще здалеку. Дзвінкий, ніжний, він незвично виривався з людського буденного гомону.

Великі і малі клітки з різноколірнимптаством висіли над головами, стояли на рундуках, погойдувались у руках...

В очах аж рябіло від жовтих і зелених кольорів, які переважали на базарі. Хлопці так полонились незвичним видовищем, що забули, навіщо прийшли сюди.

І лише тоді, коли Кутька висунув з сумки носа і гавкнув, хлопці згадали про нього.

— От продамо Кутьку і купимо щигля.

— Краще кенаря,— із знанням справи сказав Павка.

Найдовший був рибний ряд. На лавках майже впритул стояли акваріуми, в яких між зеленими водоростями плавали найдивовижнішої форми рибинки. З довгими вусами, віялоподібними хвостами, з кумедно виряченими очима — годі й перелічити їх! А найбільше вразило хлопців: біля кожного акваріума лежала надута камера від футбольного м'яча. І повітря з неї бульбашками виходило в воду і жило рибинок свіжим повітрям.

Хлопці були в захопленні від акваріумів. Вони вже більше не згадували про кенарів, яких збиралися придбати на виручені за Кутьку гроші. Вони мріяли про великий-великий акваріум, і щоб там плавали всі ці рибинки-красені.

Але хіба за Кутьку такі гроші дадуть?

Та врешті довелось розпрощатись і з рибами, так само, як і з птахами. Тільки риби, на щастя, співати не вміли і не ятрили хлопчачі серця своїми дзвінками прощальними трелями.

На собачому базарі і людей, і собак було небагато. Тут продавалася майже виключно собача молодь. Собаки сиділи на рундуках разом із своїми хазяями і байдуже розглядали перехожих. Лише один, схожий на ведмежа, обхопив лапами пляшку і, цмокаючи, пив молоко. Тошка і Павка вибрали й собі рундука і випустили з кошика Кутьку. Песик охоче виліз, потягнувся, солодко позіхнув. Але побачив таке велике собаче товариство і голосно гавкнув, чим і привернув до себе увагу. Голови продавців, як по команді, повернулись до нього.

Кілька чоловіків підійшли до Кутьки.

— Яка морда! — загадково похитав головою дядько у синьому піджаку.

— А вуха! Ви тільки гляньте на ці вуха! Як лопухи! — цмокаючи губами, мовив другий.

— Ну й собака! Пінчер?

— Ні,— замотав головою Павка.

— Сетер?

— Ні,— мотав він головою, потроху шаріючись від такої уваги до Кутьки.

Дядьки чомусь переморгнулись, знизали плечима.

— Б'юсь об заклад, що тоді... тоді це спаніель.

— Фокстер'ер, — не витримав Павка і гордо задер голову.

— Фокстер'ер? — дядьки так голосно зареготали, що збіглося, напевно, півбазару.

— Ви дивіться, — хтось тикав пальцем на Кутьку, — фокстер'ер! Держіть мене, бо впаду. Фокстер'ер... Ха-ха-ха!

— Хлопці, це ж звичайний дворняга.

— Фокстер'ер, — стояв на своєму Тошка. — Ви подивіться, яка в нього морда, які вуха...

Але далі Тошка не знав, що казати, і багатозначно замовк. Принаймні у цю хвилину він щиро вірив, що Кутька — справжній мисливський собака.

— Ну, добре, хлопці, скільки ж ви хочете за свого фокстер'ера?

— П'ять карбованців, — не зморгнувши оком, випалив Тошка.

— Ова! — свиснув дядько у синьому піджаку. — А може, дешевше?

Тошка з Павкою порадилися і врешті оголосили:

— За чотири віддамо.

Дядьки чухали потилиці і знову торгувалися. Хлопці радились і неохоче збавляли ціну, аж поки не докотилися до десяти копійок. І тільки тут вони втямили, що з них кешкують і що Кутьку їм ніколи не продати, бо ніякий він не фокстер'ер...

Коли, натішившись досхочу, глузливі покупці залишили їх у спокої, хлопці тяжко замислились, як же бути з Кутькою.

Павка похнюпив носа, як під час лотереї. Після таких невдач він усе більше звикав до думки, що Кутьки йому нізащо в світі не позбутись, сама доля зв'язала їх одним невидимим мотузком. А Тошка зовсім не занепав духом.

Навпаки. На його обличчі розквітла весела усмішка. Тошка вихопив у Павки Кутьку і бадьоро пропростував до вусатого дядька, що сидів на крайньому рундуку, звисивши ноги.

— Купіть собаку,— запропонував вусатому.— Багато не візьму.

Вусатий дядько й розмовляти не став, хутко одвернувся. Тошка зайшов до дядька з другого боку.

— Ви ж подивіться, який гарний собака. Кращого сторожа ніколи не знайдете...

В цей час Кутька, зацікавлений півнем, що випорснув у когось із рук, дзвінко гавкнув. І це більше зацікавило вусатого дядька, ніж Тошине красномовство. Він подразнив Кутьку і майже зрадив, коли той трохи не хапнув його за палець.

Потім дядько довго, немов зубний лікар, заглядав Кутьці в рота.

Кутька пручався, гарчав.

Дядько трапився напрочуд скупий і відчайдушно торгувався за кожний п'ятак.

Хлопці й так віддали б Кутьку, але боялися налякати дядька і для годиться теж торгувалися, хоч і без усякого азарту.

Нарешті торги скінчилися на карбованцеві. Кутьку урочисто було передано дядькові.

Павка, який стільки вистраждав за ці два дні, раптом відчув такий сум за Кутькою, що відвернувся. Тошка теж почав пильно розглядати хмарину на небі. Потім вони ще раз зиркнули на Кутьку, якого чекала попереду зовсім не мисливська доля, і зникли в натовпі.

Дорогою мовчали. Було тяжко, наче вони зрадили Кутьку. Павка сопів, дедалі уповільнював ходу, потім зовсім спинився.

— Знаєш що? — сказав він.— Може, мама вже пересердилась і дозволить взяти Кутьку? Вона в мене добра...

Тошка здивовано подивився на нього, плюнув спересердя і мовчки став пробиратися крізь натовп назад до крайнього рундука.

Але вусатого дядька на рундукові вже не було.

В комірчині

Тошка не вивчив уроку. Не зробив домашнього завдання з арифметики. По телевізору передавали «Подвиг розвідника» і... яка ж може бути арифметика, коли наш розвідник ризикує життям і щохвилини йому загрожує небезпека. Ну, не міг Тошка вивчити уроку... Просто не міг і все. Він і так за цей місяць замучився. Щодня всі домашні завдання виконуй, всі уроки вчи — аж голова розколюється. Просто жах! І треба ж було, щоб їхній клас включився у це змагання. Звичайно, приємно одержати листа від чемпіона країни славнозвісного Воронкова. Але коли для цього потрібні такі зусилля, коли одна паршивенька двійка може вирішити все — це вже занадто. Це треба мати залізні нерви і крицеву волю. І витримувати перевантаження більші, ніж космонавти. І Тошка не витримав...

А Микола Гнатович його сьогодні викличе. Обов'язково! Минулого разу крапку в журналі поставив. Це вже точно викличе.

«Адзуськи! Не викличе, бо не буде кого викликать! — легковажно подумав Тошка. — Що я, дурний пертись на арифметику! Пасону і все. Арифметика на другому уроці. А я весь перший урок триматимусь за щоку (ніби зуб болить), українка Ганна Тодосівна — добра душа, вона сама мене до лікаря пожене. І все гаразд!»

Але... коли продзвенів дзвоник, прибігла староста класу Люда Черненко і сповістила, що Ганна Тодосівна захворіла і на першому уроці замість української мови буде арифметика.

Тошка і Максимко якраз стояли в коридорі біля вікна, коли прибігла Люда. І перші почули цю звістку. Тошка

зблід. Це було як грім серед ясного неба. Весь план ламався. Микола Гнатович ніякому зубові не повірить. То такий дядько, що...

— Слухай, я горю! — прошепотів Тошка Максимкові. — Микола Гнатович зараз викличе, а я — ні в зуб.

— Ну-у! — жахнувся Максимко.

— Так вийшло, розумієш... Я думав пасувать... щоб клас не підводить... На першому уроці до лікаря відпроситись, та бачиш...

— Ну-у! — тільки й зміг повторити Максимко. Він був одним з ініціаторів того змагання, страшенно захоплювався спортом і про листа від чемпіона просто марив.

— Ну, нічого, — заспокоїв його Тошка. — Я зараз дремену зі школи, а потім щось придумаю.

— А Василь Якович? — сказав Максимко. В кінці коридора з вестибюля чувся знайомий басовитий голос. Той голос належав завучеві Василю Яковичу. Василя Яковича вся школа, від сопливих первачків до вусатих десятикласників, боялася, як вогню. Високий, дебелий, з кошлатими набурмосеними бровами, він за хвилину до дзвінка завжди виходив у вестибюль, і горе тому, хто запізнювався і потрапляв йому на очі...

Шлях назад було відрізано. Коридори вже спорожніли, і тільки якийсь капловухий другокласник незграбно підтюпцем біг до свого класу, і ранець за його спиною смішно підстрибував і торохтів. Тошка закліпав очима і розгублено озирнувся. І тут його погляд спинився на прочинених дверях комірчини в темному кутку під сходами. Прибиральниці ховали там свій немудрящий скарб: щітки, відра, ганчірки...

— Слухай, я отут сховаюсь. Тільки ти мене заціпи, бо, бач, двері не зачиняються. А на перерві випустиш, тільки ж не забудь.

— А не боятимешся? — Максимко зазирнув у комірчину. — Брр! Як тут темно і сиро.

— Боятимусь? Ха! Ти що! Давай! — Тошка шмигнув у комірчину.

Максимко причинив двері, накинув клямку на скобу і встромив у скобу дужку висячого замка.

І чимдуж побіг у клас. Ніхто нічого не бачив.

Першу хвилину Тошка відчував якийсь майже радісне збудження — він сам собі здавався мало не героєм. А що ж! Це ж він пасує не заради себе (подумаєш, двійка!), він би пережив, а заради, так би мовити, колективу.

«Теж іще видумали змагання! Відмінні успіхи, зразкова поведінка! Хіба для чемпіона це головне? Головне — мужність, хоробрість, витримка. От що головне! Щоб стати таким розвідником, як у тому фільмі, хіба п'ятірки потрібні? Чи зразкова поведінка? Нічого подібного. Сила духу потрібна. А для цього краще вже отак пасувати і ховатися, ніж вчити уроки...»

У комірчині було темно, як під ковдрою. Темно і задušно. Пахло сирістю, мокрими ганчірками, крейдою і брудними цинковими відрами...

«Сидять собі у світлому чистенькому класі і вважають себе героями, — майже з презирством думав Тошка. — Відмінники! Передовики! Подумаєш, вивчили уроки. Урок кожен дурень вивчити може. А от посидьте у такій комірчині! Хоч одну хвилину посидьте! Я на вас подивлюся. Максимко перший би нюні розпустив. Сам же зразу спитав: «А не боїтеся?» Я-то не боюсь, а ти...»

Тошка прислухався.

Було тихо. Наче все навколо вимерло.

Коли темно і тихо, якимось мимохіть нашорошуються вуха і починають розрізняти найменші звуки. Десь далеко і ледь чутно щось булькало і переливалося — певно, у трубах парового опалення. Десь щось скреготнуло. Потім прошелестіло — наче легенький вітерець перегорнув кілька сторінок розкритої книжки...

І раптом зовсім близько, поруч себе, Тошка почув виразний шерхіт, шарудіння.

Тошка завмер.

Шарудіння повторилося.

Тошка затамував подих.

Крізь шарудіння вчувалося рівномірне шкрябання — наче хтось щось точив або гриз.

У Тошки затерзло в грудях.

«Пацюки!»

Кілька днів тому Тошка якраз прочитав книжку «Морське вовчечня» Майн Ріда, і йому добре вкарбувався в пам'ять епізод, коли на юного героя в корабельному трюмі напали пацюки. То був жахливий епізод. Згадавши його зараз, Тошка похолов. Він зробив крок убік від того шарудіння і враз відчув, як щось бридке й волохате черкнуло його по голій литці (то була звичайнісінька ганчірка, об яку він зачепився ногою, та хіба в темряві з переляку розбереш!).

Тошка зойкнув і кинувся вбік. І тут щось я-ак влупить його по лобі — аж іскри посипалися і в очах спалахнуло — наче розпечене залізо притупили до лоба (то він наступив ногою на щітку).

— О-ай! — не своїм голосом скрикнув Тошка, падаючи. І враз — гур-гур! — загремотіли повалені відра. І щось гостро вп'ялося Тошці між ребра.

— А-ой! — заволав Тошка на все горло. Заволав і завмер. Крик його потонув у чорній тиші. І у тій тиші знову почулося шарудіння... Тошка підхопився і кинувся до дверей. Але... руки його нашттовхнулися на холодну слизьку стіну. Дверей не було. Тошка гарячково мацнув ліворуч, мацнув праворуч — всюди була холодна кам'яна стіна. Дверей не було...

Тошку охопив жах.

— А-а-а! — закричав він. — Рятуйте. А-а-а!

Раптом щось клацнуло, в очі сліпучо вдарило світло і почувся суворий голос завуча Василя Яковича:

— Що тут робиться?.. Га?

Листа від чемпіона одержав інший клас.

Зміст

Про автора цієї книжки	
<i>Передмова М. Шевченка</i>	5

Солодкий дощ

Як приходить весна	8
Солодкий дощ	9
Хитра квітка	10
Полохливий гриб	11
Хоробрий Муравлик	13
Неприємна пригода	15
Кмітливий горобець	17
Сорочині вигадки	19
Пісня весни	21

Наше відкриття

Настуська-вередуська	24
Грицькова допомога	26
Будильник	31
Подарунок школі	35
Не варто ображатись	40
Хлоп'ята	44
Солдатський подарунок	54
Ножик	59
Проліски	64
Пустощі	70
Наше відкриття	73
Жукова таємниця	77
Яблучна історія	80
Друг	83
Бабусині хитрощі	88
Перші канікули	90
Блакитна косинка	93
Не подужав	101
Кутька	108
В комірчині	115

Олег Васильевич Буценъ

Наше открытие

Рассказы

(На украинском языке)
Для младшего школьного возраста

Художник
Владимир Тарасович Гончаренко

Издательство «Веселка»,
Киев, Бассейная, 1/2

Редактор
І. В. Маценко
Художній редактор
Г. Ф. Мороз
Технічний редактор
Ф. Н. Резник

Коректори
В. В. Богаєвський,
Л. К. Скрипченко

І. Б. № 518

Здано на виробництво 20. XII. 1976 р.
Підписано до друку 15. IV. 1977 р.
Формат 70×90^{1/16}. Папір друк. № 1.
Фіз. друк. арк. 7,5
Обл.-вид. арк. 5,99+8 вкл. (0,72)=6,71.
Умовн. друк. арк. 8,77+8 вкл. (1,00)=
9,77.

Тираж 100 000.

Зам. 18-7. Ціна в оправі № 5 — 54 коп;
в оправі № 4 — 60 коп.

Видавництво «Веселка»,
Київ, Басейна, 1/2.

Львівська книжкова фабрика «Ат-
лас» республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига» Держ-
комвидаву УРСР. Львів, Зелена, 20.